

HALK KÜTÜPHANELERİNİN MEKANSAL ORGANİZASYONU

Zeynep Onat

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Kütüphanecilik AnaBilim Dalı İçin Öngördüğü
YÜKSEK LISANS TEZİ
olarak hazırlanmıştır

Ankara
Şubat, 1989

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından
Kütüphanecilik Anabilim Dalı YÜKSEK LISANS TEZİ
olarak kabul edilmiştir.

Başkan :

Prof.Dr.Ilhan KUM

Üye :

Prof.Dr.Nilüfer TUNCER

Üye :

Doç.Dr.Tülin SAĞLAMTUNÇ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim
üyelerine ait olduğunu onaylarım/..../1989

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR SAYFASI

Araştırmamın her safhasında yardımlarını esirgemeyen değerli hocam, tez danışmanım Sayın Doç.Dr. Tülin Sağlamtuğ'a, mimari verilerin seçimindeki yardımlarından dolayı G.Ü.Mimarlık Mühendislik Fakültesi Mimarlık Bölüm Başkanı Sayın Doç.Dr. Esen Onat'a, araştırma verilerinin toplanmasında yardımcı olan KTB-APK Kurulu Başkanı Sayın Erten Altaban'a, KTB KYGMd ve YÖK Dökümantasyon Merkezi elemanlarına, tezin yazılma safhasında yardımlarını esirgemeyen Sayın Dilek Tulça'ya teşekkürlerimi sunarım.

Zeynep ONAT

' Sevgili Anneme ve Babama '

Ö Z E T

Eğitim doğumdan ölüme dek süren kesintisiz bir süreçtir. Okul öncesi, okul ve okul sonrası eğitim süreçlerinde eğitimin sürekliliğini sağlayan en önemli kurum kütüphanedir. Kütüphane beş ana unsurun bileşiminden oluşur. Bunlardan biri de binadır. Fiziksel çevre niteliklerinin insan davranışlarına yaptığı etkiler dikkate alınırsa, halk kütüphanelerinin, halkın büyük bir istekle kullanabileceği, personelin verimli bir hizmet verebileceği, kütüphanenin amaç ve işlevlerine uygun bir mekansal organizasyona sahip olacak biçimde planlanmaları gerekir. Bu gerek doğrultusunda, problemin sistematik bir yaklaşımla ve planlama-programlama-tasarlama-gerçekleştirme-donatım ve kullanım aşamaları içinde ele alınması zorunludur.

Problem ve problemin bileşenleri incelenirken gözönünde bulundurulması gereken en önemli konu, halk kütüphanelerinin, öğrencilerin zaman zaman ödevlerini yapabilmek amacıyla kullanmak zorunda kaldıkları birer kitap deposu olmayıp çok amaçlı birer sosyo-kültürel kurum olmaları gereğidir.

Bu nedenle, bina ile ilgili ihtiyaçların saptanmasında probleme, salon, oda, masa, iskemle ihtiyaı yerine, yaratılması gereken bir kültür ortamı ihtiyaı olarak bakılması zorunludur.

Ülkemizde halk kütüphanesi olarak yapılan binalarda genellikle tip projeler veya bunların varyasyonları uygulanmaktadır. Bu uygulamalar incelendiğinde, binaların kullanıŐsız, ekiŐilikten, sevimlilikten ve kültürümüzü simgelemekten uzak, savunulması olanaksız yapılar oldukları görülmektedir. Ankara'nın üç büyük halk kütüphanesinde ortaya çıkan bulgular da bu görüşleri desteklemektedir.

Problemin ele alınıŐında, öncelikle, bir halk kütüphanesinin nerede, kimler için, hangi amaçlarla ve hangi ihtiyaçlara yönelik olarak yapılacağının belirlenmesi önem kazanmaktadır. Tip proje ve binalar yerine, bu çalıŐmada belirlenen kavramlara ve yaklaŐımlara uygun olarak önerilen temel ihtiyaç programı yöre ve evre verilerine göre düzenlenerek uygulanmalı ve kullanım aŐamasında yapılacak değerlendirmelere göre yeniden ele alınarak geliştirilmelidir.

S U M M A R Y

Education is a process which continues from birth to death. In this process the most important institution is the library which provides the continuity of education in the preschool, school and after school periods of life. A library is a compound of five components. One of these components is the building. By taking care of the effects of the physical environment on the human behaviour, the public libraries must be planned as to have a suitable space organization which performs well with the aims and the functions of the library in which the staff can be productive and the public may feel itself comfortable. With this conception the problem should be held on with a systematic approach comprises planing - programming - designing - producing - furnishing and using phases.

Analysing the problem it should never be forgotten that the public libraries are not the book storages which the students have to use for preparing their homework but multipurpose socio-cultural institutions. For this reason determining the needs

the problem must be held on as the need of a cultural medium instead of the needs of rooms, tables, chairs, etc.

For the public library buildings in our country generally standard projects and buildings or their variations are being used. It can be easily seen that those buildings are unserviceable, insufficient, unattractive and far from symbolizing our culture. Observations in three main public library buildings in Ankara support this point of view .

Approaching to solve the building problem of a public library it is important to take care about in where, for whom, for which aims and needs this library will be organized. Instead of standard projects and buildings new studies should be done. For preparing a programme for a new public library building the standard programming process, which is proposed in this study, may be used by organizing in accordance with the environmental conditions.

I Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa No

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR SAYFASI	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLoların Listesi	xiii
Şemaların Listesi	xiii
Şekillerin Listesi	xiv
KISALTMALAR Listesi	xvii
ÖNSÖZ	xviii
BÖLÜM I GİRİŞ	
1.1 Problemin Tanımı	1
1.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi	5
1.3 Yöntem	9
1.3.1 Çalışma Alanı ve Veri Toplama Teknikleri	10
1.4 Terminoloji / Tanımlar	12
1.5 Kaynaklar	14
I.Bölümün Dip Notları	16

BÖLÜM II HALK KÜTÜPHANESİ VE HALK KÜTÜPHANESİ

BİNALARI

2.1	Halk Kütüphaneleri	19
2.1.1	Halk Kütüphanelerinin Örgütlenmesi	23
2.2	Halk Kütüphanesi Binaları	25
2.2.1	Halk Kütüphanesi Binalarının İnsan-Çevre İlişkileri Açısından Değerlendirilmesi .	27
2.3	Halk Kütüphanesi Binalarının Oluşturulmasındaki Süreç	32
II.	Bölümün Dip Notları.....	34

BÖLÜM III GELİŞMİŞ ÜLKELERDE HALK KÜTÜPHANESİ

BİNALARINDA İHTİYAÇ BELİRLENMESİ

3.1	İhtiyaç Programlaması ve Önemi	36
3.2	Programlama Ekibi ve Katılım	38
3.3	İhtiyaçlarla İlgili Temel Kararlar	39
3.3.1	Amaçlar	40
3.3.2	Kapasiteler	43
3.3.3	Organizasyon	48
3.3.4	Esneklik ve Büyüme	55
3.3.5	Finansman	57
3.4	Halk Kütüphanelerinde Mekan İhtiyacı ve İşlevsel İlişkiler	59
3.5	Bina ve Mekanlarla İlgili Olarak Belirlenmesi Gereken Program Verileri ..	65
III.	Bölümün Dip Notları	70

BÖLÜM IV GELİŞMİŞ ÜLKELERDE HALK KÜTÜPHANELERİNDE
MEKANSAL ORGANİZASYONA YAKLAŞIMLAR VE
TEMEL İLKELER

4.1	Mekansal Açıdan Ayırıcı ve Bütünleştirici Yaklaşımlar	72
4.1.1	Ayırıcı Yaklaşımlar	73
4.1.2	Bütünleştirici Yaklaşımlar	74
4.2	İşlevin Tinsel İhtiyaçları da Kapsayan Bir Bütün Olarak Önemsilmesi	76
4.3	Mekansal Toleranslar ve Ferahlık	78
4.4	Mekan Organizasyonunda Yerleşme Alternatifleri ve Boyutsal Kriterler ...	82
4.4.1	Giriş Alanları ve Donatım	83
4.4.2	Hizmet Alanları ve Bankoları.....	87
4.4.3	Katalog (Tarama) Alanları ve Donatım ...	91
4.4.4	Okuma Alanları ve Donatım	96
4.5	Aydınlatma	115
4.6	İç Hava Koşulları	118
4.7	Gürültü Kontrolü	120
4.8	Geleceğe Yönelik Önlemler	123
IV.	Bölümün Dip Notları	126

BÖLÜM V TÜRKİYE'DE HALK KÜTÜPHANESİ UYGULAMALARI
VE BULGULAR

5.1	Halk Kütüphanelerinin İşlerliği İle İlgili İstatistiksel Göstergeler	129
5.2	Halk Kütüphanesi Binalarının Oluşturulması Süreci	131
5.3	Tip Proje Uygulamaları	133
5.3.1	İç Mekan Donatım Elemanları ve Tasarımı	136
5.4	İncelenen Örnekler ve Bulgular	138
5.4.1	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	140
5.4.2	Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesi	143
5.4.3	Cebeci Halk Kütüphanesi	146
V.	Bölümün Dip Notları	150

BÖLÜM VI SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1	Türkiye'de Halk Kütüphanelerinin İşlevlerine İlişkin Sonuçlar ve Öneriler	151
6.2	Halk Kütüphanelerinde Yerleşme Yerinin Seçimine İlişkin Sonuçlar ve Öneriler ..	155
6.3	Halk Kütüphanelerinde İhtiyaç Programlamasına İlişkin Sonuçlar ve Öneriler	161
6.4	Halk Kütüphanelerinin Mekansal Organizasyonuna İlişkin Sonuçlar ve Öneriler	170
	KAYNAKÇA	180
	EKLER	190

TABLOLARIN LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
TABLO 1. Kullanıcı İçin Etkinlikler ve Mekan İhtiyaç Tablosu	62-63
TABLO 2. Personel İçin Etkinlikler ve Mekan İhtiyaç Tablosu	64

ŞEMALARIN LİSTESİ

ŞEMA 1. Bir Halk Kütüphanesinde Kullanıcı Dolaşımı	61
ŞEMA 2. Bir Kütüphanede Materyal Dolaşımı	61

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>	
ŞEKİL 1	İlgiyi arttırmak için güncel kitapların sergilenmesini sağlayacak donatım elemanlarına örnekler.....	53
ŞEKİL 2	Bedford Central Kütüphanesinin İç Mekan Organizasyonunda Bütüncül Tutum	75
ŞEKİL 3	Bechwood Halk Kütüphanesinde ana mekan ile ona bağlı hacimleri ve iç yerleşmeyi gösteren plan	83
ŞEKİL 4	Giriş holünde esnek bir sergileme alanı Edinburg Üniversitesi Kütüphanesi	85
ŞEKİL 5	Giriş holünde oturma, kafe-bar çözümü Stockton Bölge Kütüphanesi.	85
ŞEKİL 6	Bir personel tarafından kullanılacak banko yüzeyi	87
ŞEKİL 7	Okuyucu hizmet bankolarında biçimsel alternatiflerin üstten görüşleri	87

ŞEKİL 8	Çeşitli işlevleri bünyesinde toplayan bir hizmet bankosu ve merkezi yerleştirilişi, Maidenhead, Berkshire Kütüphanesi	88
ŞEKİL 9	Okuyucu hizmet bankosu yerleşimiyle ve biçimlenişiyle ilgili örnekler	89
ŞEKİL 10	Katalog kart dolaplarının boyutları	91
ŞEKİL 11	Katalog (Tarama) alanında önerilen boyutlar	92
ŞEKİL 12	Katalog (Tarama) alanında önerilen yerleşim alanı ve görsel niteliklerde çeşitlenme	92
ŞEKİL 13	Katalog dolaplarının malzeme ve görsel nitelikleri açısından çeşitlenmesi ile ilgili örnekler .	93
ŞEKİL 14	Tek kişilik masa ve ayrık oturma düzeni için önerilen minimum boyut ve alanlar	95
ŞEKİL 15	Tek kişilik masaların ikil dördü organizasyonları ile ilgili örneklerde boyut ve alan ihtiyaçları	97
ŞEKİL 16	Çoklu oturma düzeninden örnekler. Alan ve boyut ihtiyaçları	98
ŞEKİL 17	Alçak kitap raflarının ikili ve dördü organizasyon örnekleri ve kullanım boyutları	100

ŞEKİL 18 Yetişkinler, gençler ve çocuklar için kitap rafı yükseklikleri	101
ŞEKİL 19 Kitap dolapları arasında yapılması muhtemel eylemlere göre bırakılması önerilen minimum mesafeler	101
ŞEKİL 20 Okuma salonlarında yerleşme organizasyonu ile ilgili parça çözüm örnekleri	103
ŞEKİL 21 Çeşitli oturma düzenlerine göre dolaşım için gerekli minimum genişlikler	104
ŞEKİL 22 Pentrith Kütüphanesi	106
ŞEKİL 23 Çocuk kütüphanesinde bir iç mekan düzenlemesi	107
ŞEKİL 24 Okuma alanlarında donatım elemanlarının çeşitlenmesi	109
ŞEKİL 25 Açık raf sisteminde okuma alanlarının çeşitlenmesi	110
ŞEKİL 26 Çocuk kütüphanelerinde okuma alanlarının çeşitlenmesi	111
ŞEKİL 27 Okuma alanları için oturma grupları	112
ŞEKİL 28 Kütüphanelerde değişik mekan düzenlemeleri	123

KISALTMALAR LİSTESİ

KTB	:	Kültür ve Turizm Bakanlığı
APKK	:	Araştırma Planlama Koordinasyon Kurulu
KYGMD	:	Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü
BİB	:	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı
bknz	:	Bakınız
a.y	:	aynı yer
a.e	:	aynı eser
y.a.g.e	:	yukarıda adı geçen eser
a.g.e	:	adı geçen eser
y.a	:	yeni adı

Ö N S Ö Z

İçinde bulunduğumuz çağ teknoloji çağıdır. İnsanlar hızla gelişen teknolojiye ayak uydurabilmek için eğitimlerini öğrenim sonrası da sürdürmek zorunda kalmışlardır. Halk kütüphaneleri de toplumların gerek öğrenim sürecinde gerekse öğrenim sonrası yaşam sürecinde eğitimlerine ve kültürel gelişmelerine katkıda bulunmak amacıyla oluşturulmuşlardır. Sonuç olarak halk kütüphaneleri teknoloji çağının kaçınılmaz bir parçasıdır.

Durum böyleyken halk kütüphaneleri, çağın gerektirdiği her türlü bilgiyle ve materyalle donatılmış, çağdaş, gitmek için can atılan yerler olmalıdır. Bunun içinde öncelikle kütüphaneyi oluşturacak, koleksiyonu oluşturan materyalleri barındıracak, kullanıcıların, personelin kütüphaneyi kullanmalarını verimliliği arttıracak mekanların ve bu mekanlara anlam verecek iç donatım elemanlarının olması gerekmektedir. Bunun için kütüphane planları yapılmadan önce ihtiyaç programlarına rehberlik edecek olan ihtiyaç programına yaklaşım ilkeleri belirlenmelidir.

Ülkemizde günümüze kadar bu konuda, detaylı bir araştırma yapılmamış olması ve konunun gelişen çağımızda önemli bir problem olarak ortaya çıkması bizi araştırma konusunun seçiminde yönlendiren etkenlerin başında gelmektedir.

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1 Problemin Tanımı

Insanoğlunun doğası, davranışları da dahil olmak üzere sistemi oluşturan her öğenin değişeceği üzerindeki savlar ağırlık kazanmaktadır.¹ Insanoğlunun gerçekten değişmez gibi görünen tek niteliği kültür yaratmadır.

Insanoğlu bu niteliğinden dolayı zaman geçtikçe kültürünü devam ettirmek ve geliştirmek için çok amaçlı sosyal kurumlara ihtiyaç duymuş ve bunun sonucunda ortaya kütüphaneler çıkmıştır. Endüstri devrimiyle birlikte okur-yazar oranları artmaya başlamış ve 20 yy. da yayın patlaması olmuştur.

Temel problem eğitsel ve kültürelidir. Eğitim doğumdan ölüme kadar sürer, kuramsal eğitim bunun yalnızca bir parçasıdır. Gerek öğrenim sürecinde, gerekse öğrenim sonrası yaşam sürecinde eğitimin sürekliliğini sağlayan en önemli unsur kütüphanelerdir

Kütüphaneleri de oluşturan beş unsur vardır ve bu beş unsurdan biri bina unsurudur.

Memurların rahatça hizmet vereceği bir yere, kullanıcıların yararlanabilecekleri okuma salonlarına, kütüphanenin türüne ve amaçlarına göre gerekli mekanlara sahip olmayan kurum şüphesiz kütüphane sayılamaz denmektedir.² Bu oldukça yetersiz bir tanımdır. Fiziksel çevre tasarımının insana doğumdan itibaren yaptığı etkiler ve insan psikolojisinin mekana yansması da bu tanıma eklenmelidir. En küçük topluluklara hizmet veren halk kütüphanelerinde bile en önemli iki unsur bütçe ve binadır.³

Modern anlamda kütüphaneciliğin memleketimize girmesinden sonra, kütüphanecilik konusunda pek çok eser verilmiştir. Üç üniversitemizin (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi) Kütüphanecilik bölümlerinde pek çok tez yazılmıştır. Bunları incelediğimizde kütüphane binalarıyla ilgili hiç bir araştırma yapılmamış olması dikkatimi çekmiştir. Bu da problemin önemini arttırmaktadır. Buna karşılık ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Bölümünde bu konu ile ilgili araştırmalar yapılmışsa da⁴, bu araştırmalara ancak tesadüfen ulaşılabilmektedir.

Bir ülkedeki kütüphanelerin kalitesi ve kullanım oranı o ülkenin gelişimiyle doğru orantılıdır. Bireyleri kütüphaneye çekmekteki etkenler kütüphane koleksiyonu ve faaliyetleri olduğu kadar kütüphanenin fiziksel yapısı yani çevresel nitelikleridir. Dolayısıyla amaç kütüphanelerin sayılarıyla değil nitelikleriyle övünebilmek olmalıdır. Bunun için de öncelikle halk kütüphanesinin tanımı yapıлып, faaliyetleri belirlenmelidir. İmkanların belirlenmesi, standartlar, planı yapmakla yükümlü ekibin biraraya getirilmesi ancak bu sayede sağlam bir temele oturtulabilecektir. Ülkemizde halk kütüphanelerinin durumu gelişmiş ülkelere nazaran farklıdır. Eğer kurum salt halk kütüphanesi niteliğinde ise projeler Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (BİB) tarafından yapılmaktadır. Kurum Kültür Merkezi içinde yer alıyorsa o zaman projeler Kültür Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu (KB-APKK) tarafından yapılmaktadır. Farklılık bu noktada doğmaktadır. Ülkemizde halk kütüphaneleri bazı kültür merkezlerinin, diğer birimlerinden ayrı bir parçasıdır. Gelişmiş ülkelerde ise, kültür merkezlerinin verdiği kültürel faaliyetler halk kütüphanelerinin doğal uzantısıdır.

Teoride yapılan tanımlar halk kütüphanelerinin kitap depoları değil, başlı başına birer kültür merkezi olmaları gerektiğini savunmakta, fakat uygulamada kültürel faaliyetler iki ayrı kuruma bölünmektedir.

- Halk kütüphaneleri
- Kültür merkezleri

Bu da halk kütüphanelerinin kitap deposu olarak planlanmalarına, planlanırken göz önünde bulundurulmuş tek etkenin de materyali ve kullanıcıları gözleyebilecek mekanlar olmasına neden olmaktadır. Bunun yanısıra kütüphanelerle ilgili detaylı araştırmalar yapılmamakta, ihtiyaç programları hazırlanmamaktadır.

Durum böyleyken yeterli ve uygun mekanlara dahi sahip olmayan bir halk kütüphanesinden okuma alışkanlığı ve kültürel faaliyetler yaratarak halkı kütüphanelere çekmesi dolayısıyla amaç ve işlevlerini yerine getirmesi ve ülke gelişimine temel oluşturması nasıl beklenecektir ?

Bu durumda araştırmamızın hipotezi ; Halk kütüphanelerimizin mekansal organizasyonuna ilişkin problemlerin temelde ihtiyaç programlaması çalışmalarının gereğince araştırılmadan, bilimsel ve sistematik temellere oturtulmadan yapılmasından kaynaklandığı şeklinde olacak ve bina programlamasına yaklaşım ile ilgili bir öneri ile sonuçlandırılacaktır.

1.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Kişi doğduğu andan itibaren çevresi ile etkileşimde bulunarak gelişir. evre, organizma veya organizmanın bir parçası üzerinde etki yapan dış etkenler topluluğudur.⁵ Bu tanıma göre duyu organlarımız aracılığıyla bizlere etki yapan nesne, kuvvet ve koşulların tümü çevremizi oluşturmaktadır.

Çağımız insanı ise, sürekli gelişen teknoloji içinde sürekli gelişen olanaklarla karşı karşıyadır. Her gelişim, evre düzenlemesinde karmaşık değişikliklere sebep olmaktadır. Buna rağmen

insanlar, yaşamlarını sürdürebilmek için fiziksel çevrelerini yapı ve yapılar topluluğuyla donatmak zorundadır.

Bireyin davranışlarına yön veren etkiler soydan ve çevreden kaynaklanır. Yapılan araştırmalar, kesin olmamakla beraber, çevresel etkilerin birey davranışını etkileyen temel unsur olduğunu göstermektedir.⁶

Kişiler mutluluk duydukları mekanlarda daha verimli olarak çalışırlar ve yine sevdikleri mekanlara gelmek için istek duyarlar. Bu, kütüphaneler için de geçerlidir.

Kütüphaneyi oluşturan beş temel unsurdan biri bile eksik olursa orada kütüphanenin varlığından söz edilemez.

Bu nedenle, bir kütüphanede fiziksel şartların rahat çalışmayı sağlayacak şekilde düzenlenmesi zorunludur. Bu zorunluluk kısaca insan gücüne yardımcı olabilecek tüm koşulların sağlanması gereği şeklinde özetlenebilir.

İnsan gücü, bir insanın bilinci ile fiziksel yeteneklerinden ve moral gücünden meydana gelen bir bütündür. Bu bütün, değişik koşullar altında değişik değerlere ulaşır.⁷ Kütüphane binalarında kullanıcıların, güçlerini en üst düzeyde ve rahatlıkla kullanabilmeleri için, fizik ve moral yeteneklerine uygun koşullarla, onları istekli olmaya yöneltebilecek bir ortamın yaratılması gereklidir. Rahat çalışma ve çevreyi benimseme sorunu birbirinden farklı olan pek çok faktörle ilgili bir sorundur. Rahat ve istekle çalışmayı sağlayabilecek faktörlerden birinin dahi varolmaması halinde rahat çalışma imkanı bütünüyle yok olabilmektedir. Örneğin aydınlatma, ısıtma, gürültü, sarsıntı vb. bakımlardan çok iyi koşullara sahip olan fakat sadece yeteri kadar iyi havalandırılmayan bir çevre kullanıcının fizik ve moral gücünü azaltmaya yeterlidir.

Kullanıcının rahat çalışabilmesi için öncelikle insan yetenekleri ile sınırlı ölçülere uygun düzenlenmiş bir çevre gereklidir. İnsanın antropometrik değerleriyle bağdaşmayacak kadar dar veya geniş yerlerle, gereğinden yüksek, alçak, uzak veya yakın unsurlar insanı rahatsız edici, dikkatini dağıtıcı ve çalışma hızını azaltıcı etkiler yapar.

İnsanın fizik ve moral yeteneklerine uygun ölçüler içinde tasarlanmış bir çevrede rahat çalışmanın şartlarını bütünleyebilmek için özellikle aydınlık, ısı, hava, nem, gürültü, sarsıntı vb. gibi fiziksel unsurlarla çevrenin estetik kalitesinin bilinçli şekilde denetim altına alınmış olması zorunludur. Yapacağımız araştırmanın önemi burada açıkça ortaya çıkmaktadır. Koleksiyonu olmayan bir kütüphane düşünülemez, çünkü kütüphaneyi oluşturan hizmet verdiği toplumun bilgiye olan gereksinimidir. Diğer yandan yukarıda açıkladığımız fiziksel unsurlardan birinin bile eksik olduğu bir kütüphane ne kadar iyi bilgilerle donanmış olursa olsun boş kalmaya mahkum olacaktır.

Görüldüğü gibi koleksiyonun kullanıma sunulması kadar kütüphanelerin kullanım oranı ve personelin verimliliği de bina probleminin çözümüyle doğru orantılıdır. Sonuç olarak; bir kütüphanenin var olması ve varlığını devam ettirebilmesi için gerekli beş temel taşın biri problemimizin kendisi, üçü de doğrudan problemimizle ilişkilidir. Bu noktada

araştırmamızın amacı ülkemiz imkanları çerçevesinde yeni bir öneri getirerek halk kütüphanelerimizin sadece nicelikleriyle değil nitelikleriyle de vnlebilecek duruma gelebileceğini göstermektedir.

Bunu yaparken dikkat etmemiz gereken nokta, bina tasarımının ve dolayısıyla mekansal organizasyonun mimarların uzmanlık alanına giren bir konu olmasıdır. Kütüphane binalarında mekansal organizasyon ile ilgili ihtiyaçların ortaya konması (mekansal organizasyonun hangi ihtiyaçlara cevap vermesi gerektiği sorunu) ise uzman kütüphanecinin, ilgili alanlardaki öteki uzmanlarla işbirliği yaparak czmleyebileceği bir sorundur

1.3 Yöntem

Bu araştırmada yöntem olarak betimleme yöntemi seğilmiştir.

Bu yöntem mevcut durumları, koşulları ve özellikleri aynen ortaya koymaya calışır. Betimleme yada diğer adıyla survey araştırmaları sadece verileri toplayıp mevcut özellikleri kaydetmek,

(olayların sanki fotoğrafını çekmek) gibi basit bir işle tamamlanmaz. Aynı zamanda verilerin analizi ve açıklanması suretiyle, yorumlama ve değerlendirme ve yeni durumlara uygulanacak şekilde genellemelere varma gibi daha yüksek düzeydeki işlemlere yer verir. Betimleme bugün ve gelecekle ilgili olandır. Bu tip çalışmalarda 3 tip soruya yanıt aranır :

- 1) Konu olarak aldığımız objenin şu andaki durumu nedir ?
- 2) Problemin çözümü için hangi yönde gitmeli, neler yapmalıyız ?
- 3) Amaca nasıl ulaşılır ?

1.3.1 Çalışma Alanı Ve Veri Toplama Teknikleri

Araştırma, Ankara'da bulunan 3 ayrı tip halk kütüphanesi örnek alınarak yürütülmüştür. Burada evrenimiz Türkiye'deki tüm halk kütüphaneleridir.

Örnek olarak incelediğimiz 3 halk kütüphanesi :

1. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi
2. Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesi
3. Cebeci Halk Kütüphanesi'dir.

Bu örnekler seçilirken kriter, halk kütüphanesi olmalarının yanısıra, yerleşim yerlerinin ve planlarının birbirlerinden farklı olmalarıdır. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi binası eski Saraçoğlu mahallesinin lokali olarak planlanmış daha sonra Milli Kütüphane olarak tahsis edilmiştir. Cebeci ve Yenimahalle Halk Kütüphaneleri ise iki ayrı tip projedir.⁸

Verilerin toplanması safhasında ulaşabilirliği saptanan mevcut bilgi kaynakları, kütüphane uzmanları, mimarlar, kütüphane mimarisi ile ilgili kişilerden ve Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü (KYGMd) nün kaynaklarından yararlanılmıştır. Bunun yanısıra personel ve kullanıcıların problemimizle ilgili görüşlerini saptamak amacıyla problemimizin inceleme yaptığımız halk kütüphanelerindeki boyutlarını

yansıtacak sorular hazırlanmıştır. Bu sorular yetkililere bağımsız görüşme niteliğinde sorulmuştur. Görüşmeler, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesinde Müdür Ahmet Kara ile, Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesinde Kütüphane Müdürü Aydan Akyurt ve Müdür Muavini ile, Cebeci Halk Kütüphanesinde de Müdür Muavini Nihat Erdaş ile 1-30 Ekim 1988 tarihleri arasında yapılmıştır. Aynı tarihlerde kütüphane personeli ile de görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmamızda kullanılan istatistiksel verilerin yayınlanmış olanları 1988 yılı istatistiklerine göre hesaplanmıştır. Buna karşılık 1988 yılı kültür istatistikleri yayınlanmadığı için bazı veriler 1987 yılına aittir. Genel ve Ankara nüfus sayımı ise en son sayıma yani 1985 yılına aittir. Nüfus sayımı, okur-yazar oranları ile karşılaştırılan kütüphane verileri bazı yerlerde, bu sebeple 1985 itibariyle alınmıştır.

1.4 Terminoloji / Tanımlar

Araştırmamızda sık sık kullanılan bazı terimlerin yabancı olması nedeniyle aşağıda verilen tanımlara gerek duyulmuştur.

Mekansal Organizasyon ; Belirli bir kullanım amacıyla sağlanması gereken mekanın veya mekanların biçimlendirilmesi, mekanlarla ilgili düzenleme⁹

İhtiyaç Programlaması; Bir mekansal organizasyonda gözönüne alınması gereken ihtiyaçların saptanması için yapılan çalışma 10

Tip Proje; Belirli bir işleve sahip bir binanın (okul, hükümet konağı, kütüphane gibi) birden fazla yerde uygulanması amacıyla yapılan projesi

İç Hava Koşulları (İklimlendirme); Yapılarda hava sıcaklığını, nemini, ve temizliğini sağlamak, gerekli hava akımlarını gerçekleştirmek için araçlar vasıtasıyla yapılan işlem 11

Çevresel Tolerans; Bir mekanın kullanımını için gerekli olan minimum büyüklükten daha fazlasını sağlamak amacıyla mimar tarafından kullanılan tolerans (fazlalık)¹²

Planlama; Amaçlara varmayı sağlamak için araçların biraraya getirilmesi ve eylemlerin yönlendirilmesi ile ilgili kararlar bütünü 13

Tasarlama; (Mimari) Herhangi bir mekansal düzenin nasıl kurulması, nasıl biçimlenmesi gerektiğine karar vermek ve çizili bir modelini elde etmek amacıyla yapılan zihinsel işlemler dizgesi (sistem)

Avan Proje; Ön tasarım, bir bina için yapılan (ve genellikle 1/200 ölçeğindeki) ön proje

1.5 Kaynaklar

Konu ile ilgili bilgilere ulaşabilmek ve bu bilgilerin araştırmamıza ışık tutması amacıyla yayın taraması yapılmıştır. Yayın taraması yapılırken esas alınan kaynaklar şunlardır :

Library Science Abstracts 1950-69 15

Library and Information Science Abstracts
1969- 16

Library Litérature 1936- 17

Türkiye Bibliyografyası 1935- 18

Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni
1952-1986¹⁹

Türk Kütüphaneciliği 1987- 20

Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1952- 21

Godfrey Thompson. Planning and Design of Library Buldings.1973.22

Department of Education and Science Building
Bulletin: 60. Designing a Medium-sized Public Library
1981.23

Esen Onat. Mekansal Düzenin Kuruluşu ve Mimarlıkta Tasarlama Üzerine Kavramsal Bilgiler Ankara, ADMMA, 1982 24

Araştırma raporunun yazımında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından hazırlanan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Yazım ve Basım Yönergesi uygulanmıştır.²⁵ Ayrıca Turabian'ın A Manual for Writers of Term Papers, Theses and Dissertations ²⁶ ve Karasar'ın Araştırmalarda Rapor Hazırlama ²⁷ adlı eserlerinden yararlanılmıştır.

I.BÖLÜMÜN DIPNOTLARI

1. Bozkurt Güvenç. Sosyal ve Kültürel Değişme. Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 1976, s.34.
2. R.Holn Galvin. Halk Kütüphaneleri Binaları. Martin Van Buren. Ankara, Unesco,1963, s.3.
3. Kütüphane Hizmetinin Bir Kalkınma Aracı Olarak Kentli Topluma Götürülmesi. Ankara, ODTÜ, 1981-85, s.7. (Metin teksirdir)
4. a.e.
5. Esen Onat. Mekansal Düzenin Kuruluşu ve Mimarlıkta Tasarlama Üzerine Kavramsal Bilgiler. Ankara, ADMMA, 1982, s. 1-3, 12-13, 42-45
6. a.y.
- 7.Esen Onat. Sınai İşletmelerde Fiziksel Planlama Sorunları. Ankara, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, 1973, s. 121-122
8. Daha ayrıntılı bilgi için 5'inci bölüme bakınız.
9. Onat, Mekansal... a.g.e. s.12
- 10.a.e. s.66

11. Okyanus Ansiklopedik Türkçe Sözlük. Pars Tuğlacı (ed). İstanbul, Pars Tuğlacı Yayınları, 1974, s.1187
12. Zafer Ertürk. Kullanıcı Konforu Açısından Boyutsal Gereksinmelerin Saptanması İçin Bir Yöntem. İstanbul, İTÜ, 1977, s.69
13. Onat, Mekansal... a.g.e. s.49
14. a.y.
15. Library Science Abstracts. London, Library Association, 1950-1959
16. Library and Information Science Abstracts London, Library Association, 1969-
17. Library Literature. NewYork, The H.W. Wilson Company, 1936-
18. Türkiye Bibliyografyası. Ankara, Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü. 1935-
19. Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni. Ankara, TKD. 1952-1986.
20. Türk Kütüphaneciliği. Ankara, TKD, 1987-
21. Türkiye Makaleler Bibliyografyası. Ankara, Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü, 1952-
22. Godfrey Thompson. Planning and Design of Library Buildings. London, The Architectural Press, 1973.

23. Department of Education and Science Building
Bulletin:60 Designing a Medium-sized Public
Library. London, HMSO, 1981.
24. Onat, Mekansal... y.a.g.e.
25. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Yazım ve
Basım Yönergesi. Ankara, Hacettepe
Üniversitesi. 1984. (Metin Teksirdir) Ek
Yönerge. 8.7.1988. (Metin Teksirdir)
26. Kate L. Turabian. A Manual for Writers of Term
Papers. Theses and Dissertations. 4th ed.
Chicago, University of Chicago Press, 1973.
27. Niyazi Karasar. Araştırmalarda Rapor Hazırlama.
Ankara, Hacettepe Taş Kitapçılık, 1984.

BÖLÜM II

HALK KÜTÜPHANESİ VE HALK KÜTÜPHANESİ BİNALARI

2.1 Halk Kütüphaneleri

Halk kütüphaneleri için günümüze dek pek çok tanımlama yapılmıştır. Bu tanımları incelersek ;

- Kadın, erkek her yaşta, her düzeyde ve her meslekten okuyucuların çeşitli konulardaki fikir ürünlerinden ücretsiz ve serbestçe yararlanmasını sağlayan, bölgenin kültürel, sosyal ve teknik alanda kalkınmasına yardımcı olan kavramlardır.¹
- İnsanlığın bilgi ve kültürdeki başarısını değerlendirmede sürekli ve ömür boyu süren bir işlem olan evrensel eğitime demokrasinin duyduğu inancın uygulamalı bir göstergesidir².

Kütüphaneler çok amaçlı sosyal kurumlar olmalıdır. Bu durumda bir halk kütüphanesinin amaçları nelerdir ?

Unesco Halk Kütüphanesi Bildirgesine göre ,
halk kütüphanelerinin amaçları ;

- Ömür boyu evrensel eğitime katkıda bulunmak,
- Kültür ve bilimde insanlığın başarılarının değerlendirilmesine yardımcı olmak,
- İnsan düşünce ve fikirlerinin kayıtlarının ve yaratıcı hayal gücünün ürünlerinin serbestçe herkesin hizmetine sunulacağı başlıca kaynak olmak,
- Dinlenmek ve eğlenmek için kitap ve diğer iletişim araçlarının hizmete sunulması ile insan moralinin canlandırılması,
- Öğrencilere yardımcı olmak,
- Teknik, bilimsel ve sosyolojik güncel bilgilerin hazırlanıp, verilmesi.

İngiliz Kütüphane Derneğinin Londra Halk Kütüphanesi araştırma grubu ve dahili ilçeler şubesinin onbir yıl önce belirlediği amaçlar⁴ ;

- Eğitim; Kişi ile kaydedilmiş bilgi arasındaki boşluğu kapatarak, eğitimin hangi aşamasında olursa olsun, kişinin topluluğun kendini geliştirmesi için gerekli araçları geliştirmek ve sağlamak.
- Bilgi ; özellikle ilgi çeken güncel konularda kişiye/topluluğa, doğru bilgiyi en çabuk ve en kapsamlı biçimde sunmak.
- Kültür; Kültürel hayatın temel merkezlerinden biri olmak ve bütün sanatlara heves ile katılma, onlardan zevk alma ve beğenmeyi geliştirmek.
- Boş zamanlar; Boş zamanların olumlu bir biçimde kullanılmasını zendirmede, değişiklik ve rahatlama için materyal sağlamada rol oynamak⁵

Bu amaçların alt amaçlarında da özellikle vurgulanan alt amaç ; Halk kütüphanelerinin kültürel bilgi merkezleri olarak planlanmalarını, kullanılmalarını sağlamak ve zendirmektir.

Iskandinav halk kütüphanelerinin gelişmelerinde en önemli neden bu ülkelerdeki halk kütüphanelerinin birer kültür merkezi niteliğine

kavuşmuş olmalarıdır. Başka bir deyişle burada kütüphaneler çok amaçlı sosyal kurumlardır⁶. Danimarka'da 1950 yılında çıkan halk kütüphaneleri yasasının ilk maddesi halk kütüphanelerinin amacını şöyle açıklar ; Genel olarak kültürü geliştirmeye yol açan edebi ve bilimsel her tür kitap aracılığıyla bilginin geniş çapta gelişmesini sağlamak⁷.

27 Mayıs 1964'de çıkarılan Halk Kütüphaneleri Yasasında Halk kütüphanelerinin amacı, kitaplarla ve diğer materyaller aracılığıyla değişim ve serbest erişimle bilginin, eğitim ve kültürün yayılmasını arttırmaktır.⁸

Bu anlayışla halk kütüphanelerinin hizmetleri gelişmeye adım atmıştır. Bugün ise kütüphaneler konserler, toplantılar, sanat gösterileri ve film programlarının da düzenlendiği kültür merkezleridir. İsveç ve Norveç'te de durum aynıdır.

Ülkemizde ise Halk Kütüphaneleri Kanun Tasarısı 23-25 Şubat 1988'de yapılan komite toplantılarıyla yeni yeni belirginleşmeye başlamıştır.⁹ Bu tasarıda önemli olan halk

kütüphanesi kavramını genel olarak inceledikten sonra halk kütüphanelerinin, Kültür Merkezi niteliğini taşıyan çok amaçlı sosyal kurumlar mı olması gerektiğine, yoksa kültür merkezlerinin bir parçası mı olması gerektiğine karar vermektir.

Halk kütüphanesi kavramının araştırma konumuzla ilgili olan temel sorunu bu noktada başlamaktadır. Bina ve kütüphane planlaması, donatım-içmimari ile ilgili standartları saptamak bu noktadan sonra gelmektedir. Standartların saptanacağı ihtiyaç programını en sağlıklı biçimde geliştirmek önce bina programlamasına yaklaşım ve temel ilkeleri saptamak suretiyle gerçekleşir. Bunun için de ilk adımda kurumla ilgili tanım ve amaçları belirlemek gerekmektedir.

2.1.1 Halk Kütüphanelerinin Örgütlenmesi

Pek çok ülkede halk kütüphanesi sistemleri, tamamıyla devlet veya milli politika planlaması kavramının dışında, birtakım yerel belediye birimleri bazında başlamıştır. Fakat son yıllarda, değişiklikler gözlenmiştir. Günümüzde daha çok ülkede, yerel ve milli kütüphane alt sistemleri ile birleştirilebilen

milli, eyalet çapında ve bölgesel taslaklar oluşturulmaya çalışılmaktadır 10.

Ülkemizde halk kütüphaneleri KTB KYGMD'nce kurulmakta ve işletilmektedir. Konu ile ilgili yasa tasarısı halk kütüphanelerinin devlet, özel idare, belediye, diğer tüzel ve gerçek kişilerce yaptırılabilmesini ancak KTB'ınca işletilmesini öngörmektedir.

Halk kütüphaneleri, hizmet ettikleri nüfusa ve dolayısıyla sağladıkları hizmet türlerine göre merkez ve merkeze bağlı şube kütüphaneleri olarak örgütlenmektedirler. Sözü edilen yasa tasarısı gereğince her il merkezinde bir halk kütüphanesi, her ilçe ile büyükşehir sisteminin uygulandığı yerlerdeki her belediye bölgesinde bir ilçe halk kütüphanesi müdürlüğünün kurulması, nüfusu 50.000'in üzerindeki ilçelerle belediye teşkilatı bulunan diğer yerleşim birimlerinde birer şube kütüphanesinin kurulması öngörülmektedir. 11 Ayrıca kütüphane kurulacak en küçük yerleşim biriminin nüfusu da 3000 olarak benimsenmektedir.12

Gerek mevcut uygulamalar gerekse konu ile ilgili çalışmalardaki öneriler gözönüne alındığında halk kütüphanelerinin merkez ve merkeze bağlı Şube kütüphanesi olarak iki temel grup içinde yer aldığı görölmektedir. Bununla birlikte halk kütüphanesinin hizmet edeceği çevrenin demografik verilerine ve yöresel ihtiyaçlara göre, değişik hizmet birimlerine ve kapasitelere sahip olması ve kendi içinde örgütlenmesi doğaldır. Bu örgütlenme zaman içinde demografik verilerin, ihtiyaçların ve kapasitelerin değişimi ve teknolojinin gelişimiyle değişiklikler gösterecektir. Söz konusu değişikliğin kütüphane binalarına olan etkisi düşünöldüğünde konunun önemi ortaya çıkmaktadır.

2.2 Halk Kütüphanesi Binaları

Yaşar Karayalçın, 1952 yılında TKDB'nde yayınlanan, bir makalesinde ;

Türk Halk Kütüphaneciliğinde mevcut imkanlardan en iyi bir Şekilde istifade edilememiş olmasının çeşitli sebepleri vardır. Bir defa kütüphaneciliğimizin diğer sahalarında olduğu gibi

bir halk kütüphaneciliğinde bile etüdlere ve programa dayanan koordinasyon ve işbölümünü esas ittihaz eden bir çalışma tarzı şimdiye kadar maalesef mevcut olamamıştır." demektedir.¹³

1966 yılında ise halk kütüphanelerinin işlerliği için getirilen önerilerde;

- "Halk kütüphanelerinde kitapların açık raf sistemine uygun olarak hizmete sunulması öngörülmesi, binalar buna göre planlanmalı,
- Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne, kütüphane arsa ve bina satın alma, kamulaştırma yetkisi tanıyan hükümler kanuna konmalıdır. Çoğu kütüphane yapılarının yetersizce merkezi olmadığı düşünülerek konunun önemi anlaşılmalıdır."

denmektedir.¹⁴ Bu önerilerin yapıldığı tarih dikkate alınırca 23 yılda halk kütüphanelerinin planlarında, organizasyonunda hiçbir gelişme olmadığı açıkça görülecektir.

Oysaki personel ve kolleksiyon kadar önemli olan halk kütüphaneleri yapıları okuyucuları kütüphaneye davet edebilecek tüm özellikleri taşımalıdır. Bunun için de öncelikle kütüphanenin tanımı, amaç ve işlevleri yerlerine oturtulmalı, daha sonra gerekli uzmanlarla işbirliği yapılarak ihtiyaç programları belirlenmelidir.

Zamanını geçirdiği çevrenin kişi üzerindeki etkileri önemsenmediği, sistematik ve bilimsel temellere oturtulmadan yapıldığı takdirde halk kütüphaneleri, daha pek çok 23 yıl boş kalmaya mahkum olacaktır.

2.2.1 Halk Kütüphanesi Binalarının İnsan Çevre İlişkileri Açısından Değerlendirilmesi

Zaman, mekan koordinatları içinde organizmanın yer aldığı ilişkiler ve ortamlar bütünlüğüne çevre diyoruz. 15 Çevre de, insan da insanla çevrenin karşılıklı etkileşimlerinin ürünleridir. Çevremizdeki herşey yaşantımızı sınırlar, yönlendirir ve tanımlar. Dolayısıyla insan ve onu saran çevresi birbirlerinden soyutlanmamalıdır.

Buna kütüphane-kullanıcı ilişkisi açısından bakarak bir örnek verirsek,

Kütüphanede iç donatım elemanları (Masa, sandalye, bilgisayar gibi) nin hepsi insan vücudunun birer devamıdır. İnsan için bir çevre düşünürken insanı bu uzantılarından ayrı düşünmek imkansızdır. Çünkü insan teknik aracılığı ile;

- Organların görevini başka bir şeye yükler
- Organların eksikliğini giderir, yeteneklerini aşar.¹⁶

Toplumların çok hızlı bir biçimde mekanikleşmesi ve endüstrileşmesi, bunun sonucu olarak da kentleşmesi, insanı günlük yaşamının büyük bir kesimini yapay bir iç çevre içinde geçirmek zorunda bırakmaktadır. Endüstrileşen toplumların büyük bir kesiminin günlük yaşamlarının yaklaşık olarak yüzde doksanının yapay bir iç çevre içinde geçirdiğini istatistiksel veriler göstermektedirler.¹⁷ Bu yapay iç çevrede insan mutluluğunu sağlayan nitelikleri yaratabilmek için öncelikle kullanıcı gereksinimleri kavramını tanımlamak ve bu tanımlı kendi problemimiz açısından değerlendirmek zorundayız.

Kullanıcı gereksinimlerini, kullanıcının bir mekan içindeki yaşamını toplumsal, psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıklara uğramadan sürdüreceği ve yaptığı işlerde verimli olmasına olanak veren çevre koşulları diye tanımlayabiliriz.¹⁸

Problemi tanımlarken gerek öğrenim sürecinde gerekse öğrenim sonrası yaşam sürecinde eğitimin sürekliliğini sağlayan en önemli unsurun kütüphaneler olduğu söylenmişti. Dolayısıyla kütüphaneler yalnızca eğitim sürecinde çok mecbur oldukça gideceğimiz yerler olmaktan çıkmış, tüm yaşantımız boyunca gerek kitap almak için, gerek kendi kitabımızı götürüp okumak için ve gerekse boş vakitlerimizde kütüphanenin etkinliklerinden ve kütüphane hizmetlerinden yararlanmak için kullanacağımız yerler haline dönüşmektedirler. Bu dönüşümü hızlandırmak için öncelikle kütüphanelere insan mutluluğunu sağlayacak ve mecbur olmadan da insanları kütüphanelere çekecek mekansal nitelikleri kazandırmalıyız.

Gereksinme, bir mekanın sahip olması gereken en az nitelikleri tanımlar. Bu niteliklerden verilecek her ödün bir rahatsızlığın nedeni olacaktır. İstek ise bu tanımın dışındadır.

Ülkemizde halk kütüphanelerini incelediğimizde insan-çevre ilişkilerinin hemen hiç dikkate alınmadığını görmekteyiz; 1988 Kültür İstatistiklerine göre Türkiye genelinde 836 halk kütüphanesi bulunmaktadır.¹⁹ Acaba bu kütüphanelerin hepsi kullanıcı gereksinimlerini, kullanıcı ve personel için gerekli yapay iç çevreyi yaratmış mı ? Bu soruya cevap bulmak amacıyla yapılan araştırmayı örneklersek ;

22 halk kütüphanesi olan Erzurum ilinde ısıtma tertibatının yetersizliği, camların donarak patlaması sonucu halk kütüphanelerinin bazılarında yararlanmak imkansızlaşmıştır.²⁰ Bunun yanında Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesinde yapılan gözlemlerde, insanın uzantısı olarak tanımladığımız araç ve aletlerin (masa, sandalye gibi) ya kırık dökük, ya eksik yada kullanılmayacak durumda olduğu gözlenmiştir.

Kullanıcı istatistiklerini incelediğimizde Türkiye genelinde 14.895.902 kişinin halk kütüphanelerinden yararlandığını bunun 8.355.013'ünün okula giden çocuklar olduğunu görmekteyiz. ²¹ Bu da

bize göstermektedir ki ülkemizde kütüphaneler hala sadece ödev yapmak için kullanılan kitap depoları halindedir.

Bu durumda akşam yorgun argın işinden çıkmış bir kişinin buz gibi bir kütüphaneye gidip kırık tahta sandalyelerde oturup gazetesini okumasını veya tek dinlenme gününde kitabını alıp kütüphaneye gelmesini beklemek çok fazla şey istemek olmaz mı ?

Insan çevre ilişkileri çerçevesinde bu örneklemelerin son derece basit fakat somut problemler olduğu açıktır. İnsanın çevresiyle olan ilişkilerindeki psikolojik gereksinimleri dikkate alındığında çevrenin fiziksel nitelikleri kadar psikolojik (estetik, simgesel, anlamsal) kalitesinin de sağlanması gerektiği düşünülürse problemin ne denli önemli ve karmaşık olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

İngiliz Devlet Adamı Winston Churchill'in "Biz binaları biçimlendiriyoruz ama binalarımız da bizleri biçimlendiriyor" sözündeki gerçek dikkate alındığında, bir kültür ortamı olarak görev yapan

halk kütüphanelerimizin kültürlenmemizde oynayabilecekleri olumsuz rolün de dikkate alınması gerekmektedir.

2.3 Halk Kütüphanesi Binalarının Oluşturulmasındaki

Süreç

Ülkemizde halk kütüphanelerinde belli bir yoğunlukla işlerlik kazandırılmamış olmasının pek çok nedenleri vardır. Bu nedenler bir kütüphaneyi oluşturan beş unsurun (kolleksiyon, personel, bütçe, kullanıcı, bina) hemen hepsiyle ilgilidir. Araştırmamızda ele aldığımız halk kütüphanesi binaları da problemin bütünü içinde başlıbaşına bir problem olarak etkisini sürdürmektedir.

Her bina, insan yapısı bir uç üründür. Bu ürün (bina) somut bir nesne olarak ortaya çıkıncaya kadar düşünsel ve fiziksel pekçok uğraşı gerektiren belirli aşamalardan geçer. Bu süreç, sistematik bir dizin içinde ele alındığında aşağıdaki aşamalardan oluşmaktadır.

- * Planlama - (Kuruluşla ilgili temel kararlar)
- * Programlama - (Bina ihtiyaç programının hazırlanması)
- * Tasarlama - (Binanın projelendirilmesi)
- * Gerçekleştirme - (Binanın üretilmesi)
- * Donatım - (Binanın donatımı)
- * Kullanım - (Binanın kullanılması, bakımı, onarımı)

Bu sıralamada da görüldüğü gibi binaların gerçekleştirilebilmesi için planlama, programlama ve tasarlama aşamalarının yaşanması gereklidir. Binayı kullanırken karşılaştığımız problemlerin büyük ve önemli bir bölümü bu aşamalardaki incelemelerin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle halk kütüphaneleri ile ilgili bina probleminin, problemi oluşturan bileşenlerden başlanarak ele alınması gerekmektedir.

II. Bölümün Dip Notları

1. Osman Ersoy. Halk Kütüphaneleri Üzerine Bir Araştırma. Ankara, Güven, 1966. s.1
2. H.C.Campbell. Halk Kütüphanesi Sistem ve Hizmetlerinin Geliştirilmesi. Çev.Bengü Çapar. Ankara, KTB, 1988. s.212.
3. IFLA Halk Kütüphaneleri Seksiyonu. Halk Kütüphaneleri İçin Hizmet Klavuzu. Çev. Sevgi Hıslım. Ankara, KTB, 1987.
4. a.e. s.17
5. Library Association Record. c.73, (12), December 1971.
6. Encyclopedia of Library and Information Science New York, Marcell Dekker, 1971. s.577
7. Library Technology Program. Work Simplification in Danish Public Libraries. Chicago,ALA, 1969. s.7
8. a.y.
9. Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma; Komite Toplantıları. 23-25 Şubat 1988, Ankara. Ankara, KTB KYGMd, 1988.
10. Campell, a.g.e. s.4

11. Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ...a.g.e.
s.20-21
12. a.e. s.33
13. Yaşar Karayalçın Kütüphanelerimize Umumi Bir Bakış
TKDB, I.(1). 1952. s.2
14. Ersoy, y.a.g.e. s.30
15. Sümer Gürel. Kent Planlamasına Giriş ve Çevre Kavramı. Ankara, ODTÜ, 1975. s.8.
16. Ertürk, y.a.g.e., s.9
17. a.e. s.10
18. a.e. s.11
19. Milli Kültür. Ankara, KTB, (63)Aralık 1988. sy.63
s.40
20. 20.4.1987 tarihinde Milli Kütüphane Başkan Vekili
Altınay Sermikli ile yapılan görüşme.
21. Kültür İstatistikleri 1986. Ankara, DİE, 1987.
s.11

BÖLÜM III

GELİŞMİŞ ÜLKELERDE HALK KÜTÜPHANESİ BİNALARINDA İHTİYAÇLARIN BELİRLENMESİ

3.1 İhtiyaç Programlaması ve Önemi

Bir kütüphane binasının yapılması demek kültürel bir ortamın yaratılması demektir. Sanoff'a göre bina yapmak insanla yaşadığı ortam arasında bir denge kurulması ve bu dengenin korunması amacını güder.¹ Buna karşılık denetim altında tutulması gereken çevre etkenleri pek çoktur. İnsanla çevre arasında kurulmak istenen denge ile ilgili istekler ise insandan insana değişir. Bina içindeki kullanım biçimleri ise hem karmaşıktır, hem de zaman içinde değişir. Bütün bunlara karşın kullanılabilir kaynaklarsa sınırlıdır. Bu nedenle bir binanın mekansal organizasyonundan önce binanın hangi amaçlara ve ihtiyaçlara yönelik olması gerektiğinin ayrıntılı bir çalışma ile belirlenmesi zorunludur.

Bina programlama ve bina ihtiyaç programlaması çalışması, binanın tasarlanmasında çözüm aranacak problemlerin neler olduğunu, hangi ihtiyaçların karşılanması gerektiğini ortaya koymayı amaçlayan bir çalışmadır. Bir mekansal kuruluştaki ne gibi eylemlerin yapılacağı, hangi mekan birimlerinin bulunacağı, bunların hangi işlev bölümleri içinde gruplanacağı, kullanma amaçlarına ve kapasitelerine göre büyüklükleri ile sağlamaları gereken koşulların neler olacağı ihtiyaç programlaması ile belirlenir. ² İhtiyaç programı, gerçekleştirilecek binanın yazılı bir modeli olarak da tanımlanmaktadır. ³

Toplumun geleceğini etkileyen bir konu olarak halk kütüphanelerinin nicel ve nitel değerleri ile yaratılmak istenen eğitsel ve kültürel ortamın oluşumunu rastlantılara bırakmak mümkün değildir. Her halk kütüphanesinin mekansal organizasyonu önceden titizlikle hazırlanmış bir program ile denetim altına alınmalıdır.

3.2 Programlama Ekibi ve Katılım

Planlama çalışmasının devamı veya bir ara kesiti olan programlama çalışmalarının bir ekip tarafından yapılması gerekir. Bu çalışmalara kütüphaneyi kullanacak olan kullanıcıların da herhangi bir şekilde katılmaları tüm ileri ülkelerde benimsenmekte ve denenmektedir.

Genelde programın kütüphane binaları konusunda uzman bir teknik danışman tarafından yazılacağı ve plan yapmakla görevli ekibin bir hükümet temsilcisi, kütüphaneci, mimar, teknik danışman ve dekoratör mimardan oluşacağı benimsenmektedir.⁴ Ciddi ve kapsamlı bir araştırmayı gerektirmesi nedeniyle programlama çalışmalarında görev alacak uzmanların iki ayrı grup içinde düşünülmesi yararlıdır. Bu gruplar çalışma ve danışma grupları olarak adlandırılabilirler.

Çalışma grubu; programlama için gerekli araştırmaları yapacak, verileri toplayacak ve kriterleri oluşturacak programı hazırlayacaktır. Bu ekipte, yatırımcı kuruluşun temsilcisi, bir uzman kütüphaneci, programlamada uzman mimar ile bir halkla ilişkiler uzmanı yer almalıdır.

Danışma grubu, çalışma grubuna özel konularda destek bilgi sağlayarak programın tüm problemleri belirleyen bir belge halinde tamamlanmasına yardımcı olacaktır. Bu grupta kütüphane binaları alanında deneyimli makina, elektrik ve inşaat (statik) mühendisleri ile yapı fiziği ve akustik konularında uzman bir mimar, bir iç mimar, çocuk psikolojisi ve çocuk kütüphaneleri konusunda birer uzmanın yerılması yararlı olacaktır.

Programlama, kullanıcı ihtiyaçlarının tam ve doğru olarak belirlenmesi amacıyla yapıldığına göre sözkonusu ihtiyaçlara temel oluşturacak kullanıcı isteklerinin de gözönüne alınması, dolaylı da olsa , kullanıcıların programlamaya katılımlarını sağlayacaktır.

3.3 İhtiyaçlarla İlgili Temel Kararlar

Her binada olduğu gibi halk kütüphanelerinde de bina ile ilgili ihtiyaçlara karar verilebilmesi için problemi etkileyen temel konularda bazı temel kararlara varılmış olması gereklidir. Programı etkileyen bu kararların bir kısmı daha önce yapılmış

planlama çalışmalarında belirlenmiş olabilir. Örneğin eğitim planlaması veya kültür politikası içinde ortaya konmuş kararlar veya kütüphanelerle ilgili yasal kurallar programı doğrudan etkileyebilir. Dolayısıyla halk kütüphanesi binalarının mekansal organizasyonunu da etkileyecek olan bu temel belirlemeleri beş başlık altında incelemek mümkündür.

3.3.1 Amaçlar

Bir halk kütüphanesinin kurulmasındaki amaçlar belirlenirken probleme üç sorunun cevaplarını arayarak yaklaşmak yararlı olacaktır.

- Yatırımın temel amacı nedir ?
- Bu amaca varmada rol oynayacak alt amaçlar nelerdir?
- Toplumun amaçları nelerdir ?

Standartlaşma komitelerince hazırlanan Halk Kütüphaneleri Kanunu Tasarısında halk kütüphanelerinin halkın kültürel, ekonomik ve sosyal kalkınmasına bilgi ihtiyacını karşılayacak katkıda bulunduğu belirtilmektedir.⁵

"Unesco Halk Kütüphanesi Bildirgesi " nde halk kütüphanesi, eğitim, kültür ve bilgi için yaşayan bir güç ve insanlar ile milletlerarasında barış ve anlayışın beslenmesi için gerekli bir kurum olarak değerlendirilmektedir.⁶ Halk kütüphanesi konusuna özel bir önem vermiş olan gelişmiş pek çok ülkede ise halk kütüphanelerine kitap ve diğer uygun materyal aracılığıyla bilgi ve eğitim yayma görevi yanında diğer kültür faaliyetlerini de geliştirme görevi verilmiştir.

Bu yaklaşımlar incelendiğinde aralarında bazı temel farkların olduğu görülmektedir. Özellikle ülkemizdeki mevcut durum gözönüne alındığında, halk kütüphanelerinin yalnızca materyalleri hazır bulundurmasının amaca ulaşmak için yeterli olmadığı görülmektedir. Halk kütüphanelerinin eğitime ve kültürlenme işlevleriyle birlikte toplumun bu ortama katılımını arttırmayı da amaçlaması gereklidir, Böylece halk kütüphanelerimizin halka sunacağı materyallere ek olarak eğitsel ve kültürel etkinliklere yer veren dinamik birer güç ve çekim merkezine dönüşmeleri beklenebilir.

Yatırımın temel amacı nedir sorumuzun cevabı, bu ihtiyaçlar gözönüne alınarak verilmelidir. Temel amaç halk kütüphanelerinin işlevini ve ona kazandırılması gereken gücü anlatabilmesidir. Eğitim bilgi ve kültürün gelişmesini, yayılmasını ve herkes tarafından serbestçe paylaşılmasını sağlamak bu amacın özünü oluşturmali ve bunların fikir ürünü materyaller ve eğitsel kültürel etkinliklerle sağlanacağı belirtilmelidir.

Alt amaçlar, temel amacın gerçekleştirilmesine destek olacak ayrıntıları kapsamalı ve bölgeye ilişkin çeşitli veriler gözönüne alınarak saptanmalıdır. Toplumun eğitim, bilgi edinme ve kültürlenme konularındaki amaçları, eğilimleri ve beklentileri araştırılmalı ve bu amaçlara yansıtılmalıdır. Alt amaçlar özellikle açık, seçik yorumlamaya gerek göstermeyecek ve ilgili olduğu halk kütüphanesinin kurulmasında ve işletilmesindeki somut hedefleri belirleyecek biçimde ortaya konmalıdır.

3.3.2 Kapasiteler

Bir halk kütüphanesinin mekansal organizasyonunda niceliklerle ilgili ihtiyaçlara karar verebilmek için öncelikle kapasitelerin belirlenmesi gereklidir. Halk kütüphanelerinde temel kapasite 4 temel unsur açısından ele alınmalıdır. Bunlar ;

- * Materyal sayısı
- * Oturma yeri sayısı (okuyucular için)
- * Personel sayısı
- * Halkla ilişkiler ve kütüphane hizmetleri çerçevesinde kullanıcıya sağlanacak hizmetlerle ilgili kapasiteler

Sözkonusu sayıların belirlenmesi için bazı standartlara ihtiyaç vardır. Konu ile ilgili olarak ülkemizde yapılanlar çok yeni olup henüz öneri durumundadır. Bu öneriler uyarınca, kütüphane kurulacak en küçük yerleşim biriminin nüfusu 3000 ve temel koleksiyondaki kitap sayısı en az 5000 olmalıdır. İl yada ilçe kütüphanelerinin tamamı için aşağıdaki kriterler kabul edilmelidir.

10.000 nüfusa kadar kişi başına 1 kitap
250.000 nüfusa kadar kişi başına 0,85 kitap
500.000 nüfusa kadar kişi başına 0,75 kitap
750.000 nüfusa kadar kişi başına 0,65 kitap
1.000.000 nüfusa kadar kişi başına 0,50 kitap

Ayrıca Türkiye bibliyografyasının her yıl bildirdiği yayınlardan % 75 inin il halk kütüphanelerinde, % 10 unun ilçe kütüphanelerinde ve % 8 inin de şube kütüphanelerinde yıllık eklemeler olarak dikkate alınması öngörülmektedir.⁷

Okuma yeri ihtiyacı, kütüphanenin hizmet vereceği nüfusuna bağlı olarak aşağıdaki şekilde önerilmektedir.⁸

10.001- 25.000 nüfus için her 1000 kişiye 4-5 oturma yeri
25.001- 50.000 nüfus için her 1000 kişiye 3-4 oturma yeri
50.001- 75.000 nüfus için her 1000 kişiye 2-3 oturma yeri
75.001-1000.000 nüfus için her 1000 kişiye 1.5-2 oturma yeri

Ayrıca oturma yeri başına ayrılması gereken alanlar yetişkinler için 2,25 - 2,75 m², çocuklar içinse 3,00 m² olarak öngörülmektedir.

Personel ihtiyacı ile ilgili olarak yerleşim yerlerinin köy ve kasaba oluşuna ve nüfusuna göre bazı standartlar önerilmektedir. Bu önerilere göre personel sayıları 3 ile 28 kişi arasında değişim göstermektedir.⁹

ABD'de 1987 yılında hizmete açılan halk kütüphaneleri arasında 70-3000 m² brüt alana sahip 86 tanesinin oturma ve kitap yeri sayıları ile bina brüt alanları arasındaki ilişkileri incelediğimizde hemen her kütüphanede farklı değerlerin ortaya çıktığını görmekteyiz.¹⁰ Kütüphane büyüklüklerine göre bazı sınıflamalar ve hesaplar yaparak söz konusu 86 halk kütüphanesinde belirlemeye çalıştığımız nicel değerler ve ilişkiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Küt. Sayısı	Bina Brüt Alanı (m ²)	Küt.Başına Ortalama Kitap Say.	Küt.Başına Ortalama Ot.Yer.Say.	Oturma Yeri Başına Düşen Ort. Bina Alanı (m ²)	Birim Bina Alanına Düşen Kit. Sayısı
20	70- 300	11640	22	13.46	58
21	301- 600	24589	36	12.88	54
22	601-1000	38754	62	13.60	48
15	1001-2000	69500	106	16.56	47
8	2001-3000	111625	134	22.51	48

Tablo incelendiğinde, bina brüt alanları arttıkça, doğal olarak kapasitelerin de arttığı görülmekle beraber genelde oturma yeri sayılarının bina alanına oranla daha az arttığı, bu nedenle de oturma yeri başına düşen bina alanlarında büyümeler olduğu ortaya çıkmaktadır. Aynı durum kitap sayısı içinde sözkonusudur. Nitekim kitap sayısı arttıkça birim alana düşen kitap sayısı azalmaktadır.

Bu veya buna benzer verilerden yararlanılarak bir halk kütüphanesinde bulunması gereken kitap ve oturma yeri sayısına göre binanın yaklaşık brüt alanını tahmin edebilmek veya alan kapasite ilişkisini denetleyebilmek mümkündür.

Halkla ilişkiler ve kütüphanede verilecek hizmetler çerçevesinde kullanıcıya sağlanacak olanaklar incelendiğinde planlanacak etkinliklere göre değişebilecek kapasiteler ortaya çıkmaktadır. Bu hizmetler yetişkinlere uygulanan program (kitapla yapılan programlar, müzikle ilgili toplantılar, tiyatro gösterileri, film gösterileri, sergiler vb.), çocuklara ve gençlere uygulanan program (yazarlar, ressamlarla faaliyetler, kukla-tiyatro-film gösterileri, kitap tartışmaları, yarışmalar, gençlik haftaları vb) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.11 Adı geçen hizmetlerle ilgili kapasiteler saptanmadan önce kütüphanede kullanıcılara hangi etkinliklerin sunulacağıının belirlenmesi ve bunların hazırlanacak ihtiyaç programlarında belirtilmesi gerekmektedir.

Halk kütüphanelerinin örgütlenmesi, nitelikleri, hizmet verdiği kişi sayısı, hizmet verdiği bölgenin ve toplumun nitelikleri, kütüphanenin imkanları, personelin nitelikleri gibi faktörler o kütüphanede verilecek hizmetler konusuna değişiklikler getirmektedir. Bu sebeple halkla ilişkiler programının gerektirdiği kapasitelerin tüm halk kütüphaneleri için standart hale getirilmesi mümkün değildir.

Yukarıda belirtilen faktörler gözönünde bulundurularak kapasiteler genişleyecek veya daralacaktır. Yalnız belli başlı hizmetler standart hale getirilecektir. Bu kapasiteler belirlenirken kütüphanenin amaçları ve bölgesel ihtiyaçlar ayrıntılarıyla ele alınmalıdır.

3.3.3 Organizasyon

Mekansal her organizasyon o mekan içinde geçerli olacak işletme biçimine bağlıdır. Belirli bir amaca yönelik bulunan insan eylemlerinin en rahat şekilde, en kısa ve en ekonomik yoldan yapılması istenir. Bu gerek, eylemlerin belirli bir organizasyona uygun olarak gerçekleştirilmesini zorunlu kılar.¹² Halk kütüphanelerinde organizasyonla ilgili olarak alınması gereken kararlar aşağıdaki sıra içinde ele alınabilir.

- Zamana ilişkin kararlar
- Hizmetlere ilişkin kararlar
- Raf ve taşıma sistemine ilişkin kararlar
- Güvenlik sistemine ilişkin kararlar
- Yönetim sistemine ilişkin kararlar

Zamana ilişkin kararlar genelde o halk kütüphanesinin haftanın hangi günlerinde ve hangi saatler arasında hizmete açık olacağına, özel hizmetler için özel saatlerin ayrılıp ayrılmayacağına, (örneğin çocuklar için) hangi zamanlarda hangi etkinliklerin yapılacağına (örneğin Atatürk haftası) ilişkin kararlar olup; kütüphanenin çalışma programının genel çizgileriyle belirlenmesini amaçlar.

Hizmetlere ilişkin kararlar, kütüphanede sağlanacak hizmet çeşitlerinin ve yapılış biçimlerinin belirlenmesine yöneliktir. Ayrıntıları etkinlikler ve mekan ihtiyacı tablosunda verilmiş olan bu hizmetleri aşağıdaki genel başlıklar altında toplamak mümkündür.

* Kullanıcı hizmetleri

- Temel hizmetler (Bibliyografya, referans, yetişkin, genç ve çocuk okuma, süreli yay. müzik, ödünç verme vs.)
- Halkla ilişkiler programı çerçevesinde saptanacak etkinlikler (yeni çıkan kitapların tanıtımı, yazarlarla, ressamlarla söyleşiler, müzik dinletileri, tiyatro, film vb. gösterileri,

kitap bit pazarı, sergiler, kukla gösterileri, resimli kitap saati, yarışmalar, kütüphane bayramı, basın-kütüphane ilişkileri gibi çoğaltılması mümkün olan kültürel etkinlikler)

- Özel kolaylıklarla ilgili hizmetler (fotokopi, kaset çekme, satış vs.)
- Kullanıcı eşyaları ile ilgili hizmetler (askı, dolap vs)
- Sosyal ihtiyaçlarla ilgili hizmetler (dinlenme, çay vs. gibi)
- Hijyenik ihtiyaçlarla ilgili hizmetler (ilkyardım, wc, lavabo)

* Kütüphane Teknik Hizmetleri

- Yönetim ve işletme hizmetleri (yönetim, aksesyon, kataloglama, cilt, bakım vs.)
- Bilgi verme - işlem hizmetleri (danışma bankoları, bilgi işlem vs.)
- Okuyucu denetim hizmetleri
- Dışa dönük hizmetler (şubelere, okullara gezici kütüphane hizmetleri vs.)

* Diğer Hizmetler

- Bina teknik hizmetleri (iklimlendirme, enerji, ısı vs.)
- Depolama hizmeti (kitap, mobilya)
- Personel destek hizmetleri (dinlenme, beslenme, hijyen)
- Park yerleri (otomobil, bisiklet, özel araç vb)

Bu hizmetlerden hangilerinin nasıl, kim veya kimler için ve hangi yöntemlerle nasıl sağlanacağını belirlemesi gereklidir.

Raf ve taşıma sistemine ilişkin kararlar halk kütüphanelerinin organizasyonunda en önemli belirleyicilerden birini oluşturur. Raf sistemiyle ilgili 3 alternatif söz konusudur.¹³ Bunlardan birincisi kitapların serbestçe alınıp göz gezdirilebilecek şekilde, gözönünde ve açıkta sergilenmesidir. (Bakınız Şekil 1) (Burada kitapların sergilenmesinden kasıt açık raf sistemi değildir. Kütüphanedeki halkla ilişkiler programının uygulanması esnasında yeni gelen materyallerin, kullanıcı ilgisini arttırmak amacıyla sergilenmesidir) Bu sistem alan açısından

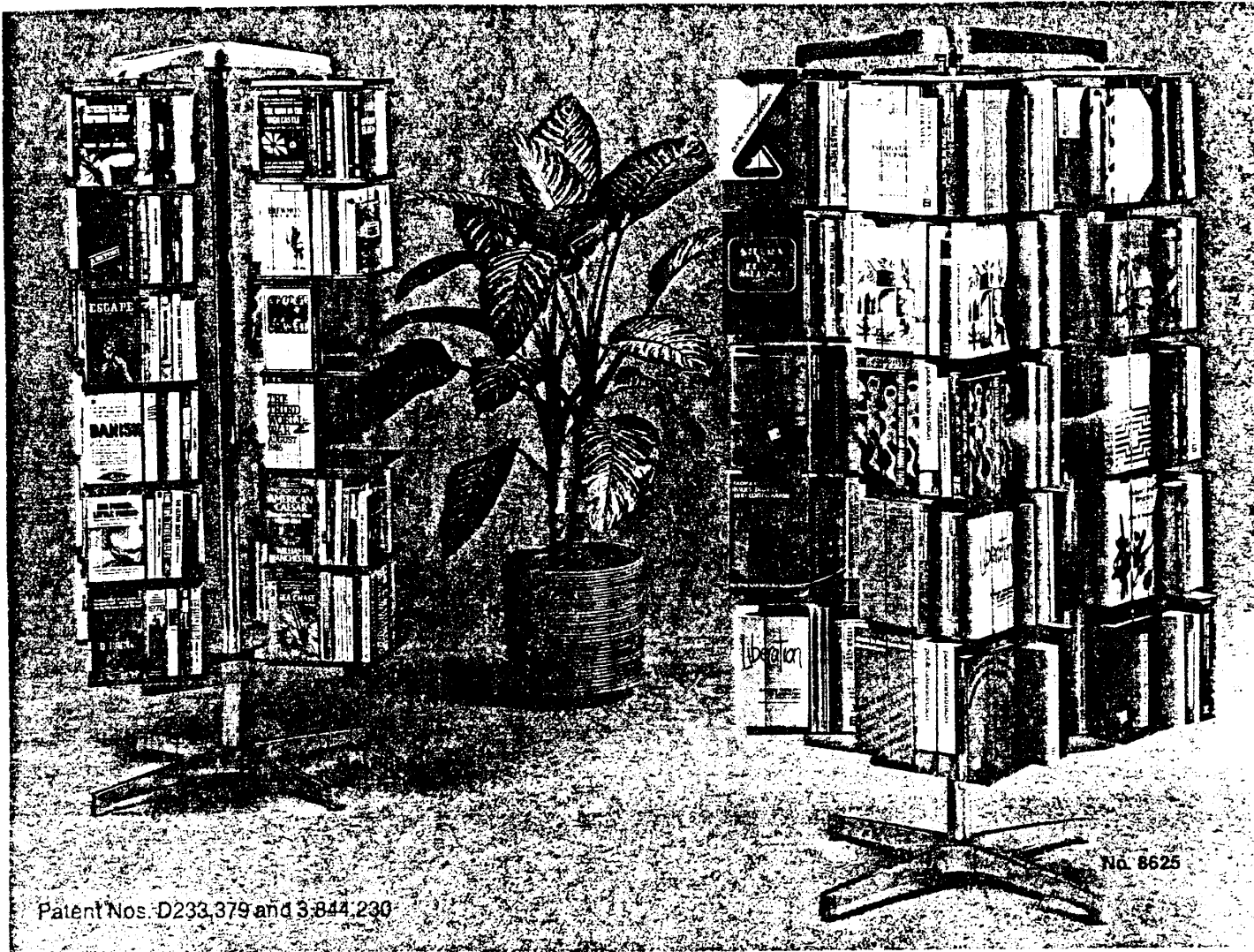
ekonomik olmamakla beraber ilginin arttırılmasında oldukça etkilidir.

İkincisi kitapların raflarda konularına göre yerleştirilerek, kullanıcılar tarafından serbestçe görünüp alınmalarına imkan veren açık raf sistemidir. Bu sistem daha ekonomik bir depolama ile birlikte kullanıcının bilerek değil de görerek seçmesine yardımcıdır.

Üçüncü alternatif kitapların yalnızca kütüphane personelince ulaşabilir şekilde kapalı raf sistemiyle depolanmasıdır.

Depolama alanı ile kitap sayısı arasındaki ilişkiye bağlı olarak kapalı raf sisteminde 2 alt sistem söz konusudur. Bunlardan biri rafların aralarında dolaşıma elverişli şekilde yerleştirilmesi, diğeri depolama alanından maksimum yararı sağlamak amacıyla uygulanan kompakt yerleştirmedir. Kompakt yerleştirmede rafları taşıyan dolaplar, aralarında dolaşıma olanak vermeyecek şekilde sıralanır. Bu dolapların kullanılabilmesi için otomatik veya mekanik kumanda sistemleriyle

dolapların hareket ettirilerek teker teker birbirlerinden ayrılmaları sağlanır. Bu sistem, çok pahalı olması, döşemeye aşırı yük getirmesi ve mutlak surette havalandırılmalarının gerekmesi nedeniyle ancak zorunlu hallerde kullanılmaktadır.

Patent Nos. D233,379 and 3,844,230

No. 8625

Şekil 1 ilgiyi arttırmak için güncel kitapların sergilenmesini sağlayacak donatım elemanlarına örnekler¹⁴

Organizasyonla ilgili çalışmalarda hizmete sunulacak kitapların ne kadarının açıkta sergileneceğinin, ne kadarının açık raflarda ve ne kadarının da kapalı raflarda depolanacağının belirlenmesi gerekir. Bu belirlemeden kütüphanenin okuma salonları ve depolama alanları etkilenecektir. Bu belirlemeye göre, kapalı depoları okuma alanları arasındaki kitap taşıma sistemine ve kullanılacak araçlara daha tutarlı şekilde karar verilebilmesi mümkün olacaktır.

Güvenlik sistemine ilişkin kararlar, başka kitapların alınmasına, zedelenmesine engel olunmak amacıyla kullanıcının denetimi ile yangından ve diğer zararlardan korunmasına ilişkin kararları içerir. Konuyla ilgili olarak geliştirilmiş sistemler arasından en etkin, en ekonomik ve en kolay uygulanabilir olanlarını seçmek ve bunların mekansal organizasyona yapacakları etkileri gözönüne almak gereklidir.

Yangından korunma sisteminin seçiminde konunun önemi ve doğurabileceği sonuçlar açısından maliyet unsuru ikinci plana atılarak çağdaş otomatik sistemlerin seçilmesi gerekir. Yangından korunurken kütüphane materyaline zarar verebilecek sıvı sistemlerden kaçınılması ve bu amaçla geliştirilmiş yangın sistemlerin seçilmesi zorunludur. Belirli sıcaklık derecesine duyarlı biçimde kendiliğinden çalışan sistemlerin gerekli mekanlarda tavana yerleştirilmesiyle tasarıma yapacağı etkiler gözönüne alınmalıdır. Yönetim sistemine ilişkin kararlar çoğunlukla yukarıda özetlenen organizasyonel kararlarla doğrudan ilişkilidir. Zamana, hizmetlere, raf ve taşıma sistemleri ile güvenlik sistemine ilişkin kararlara göre değişen bir personel ihtiyacı ve yönetsel bölünmeler sözkonusu olacaktır.

3.3.4 Esneklik ve Büyüme

Tasarım başlangıçta bir kere yapılan ve biten bir hizmet olmayıp bina kullanıldığı sürece, kullanıcı gereksinmelerinde meydana gelecek değişmelerin neden olacağı denge bozukluklarının çözülmesi amacıyla tekrarlanan bir çalışmadır. Bu nedenle iki amaç göz

önüne alınmalıdır.¹⁵

- * Değişime elverişli bir bina oluşturmak,
- * Değişim gereksinmesini sürekli izlemek ve yeni organizasyonları yapabilmek için elverişli teknikler geliştirmek.

Öte yandan, çağımızda bina işletme, bakım, onarım ve modernleştirme hizmetleri gelişmektedir. Böylece binaların fiziksel ömürleri uzamaktadır.¹⁶ Buna karşın, teknolojideki hızlı değişimler nedeniyle de ihtiyaçlar hızla değişmekte ve binaların işlevsel ömürleri azalmaktadır. Bu nedenle fiziksel ömür ile işlevsel ömür arasındaki uyumu sağlayıcı ihtiyaç programlaması yaklaşımları önem kazanmaktadır. Halk kütüphanelerinin zaman içinde değişme ve büyüme ihtiyacı, kullanıcı kolleksiyon sayılarındaki değişimler, mikrofilm, bilgisayar ve robotların kullanılmaya başlaması değişim ve büyüme ihtiyacını kaçınılmaz hale getirmektedir.

Konu ile ilgili uzmanlar geleceğin tam olarak bilinemeyeceğini bu nedenle kütüphane binalarında gelecekte ortaya çıkabilecek yeni koşullara kolayca ve az masrafla uyarlanabilecek yeni bina sistemlerinin gözönüne alınması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bu sistemlerin binanın taşıyıcı sistemi, döşemeleri, duvarları, tavanı aydınlatması, elektrik-mekanik-güvenlik sistemleri ve mobilyaları açılardan düşünülmesi gerekmektedir.¹⁷ Sorun, halk kütüphanesinin ihtiyaç programlamasında, geleceğe yönelik temel bir unsur olarak ele alınmalı, gerek büyütülebilecek gerekse değiştirilebilecek nitelikte bir bina ihtiyacı, sınırlarıyla açıkça ortaya konmalıdır.

3.3.5 Finansman

Ülkemizde yapılan halk kütüphanesi binalarının finansmanı yatırım programı çerçevesinde bütçeden karşılanmaktadır. Finansman için ayrılan ödenek uygulanacak projeye bağlıdır. Problem genellikle binanın yapım maliyeti olarak ele alınmaktadır. Oysa ki amaç binanın yapımında, işletilmesinde, bakım ve onarımında en ekonomik çözümlere ulaşmak olmalıdır.

Ekonomik olma kavramı, maliyet karşılığı sağlanabilen yarar ile ölçülebilir. Eylemlerin en kısa zamanda ve en az işgücü kaybı ile yapılabilmesinden başlayarak, malzeme miktarı, ısı kayıpları, bakım-onarım gereği ve enerji tüketimi gibi faktörleri en aza indirgeyebilecek çözümlerin araştırılması, maliyet/fayda analizlerinin yapılması, maliyet ile öteki ihtiyaçlar arasındaki dengeyi sağlayabilecek optimal çözümlere yönelmesi önem kazanmaktadır.¹⁸

Halk kütüphanesi binalarının ilk yatırım maliyetlerini en aza indirgeyerek, kütüphaneden toplum yararına beklenenleri sağlamak mümkün olamayacağı gibi bakım-onarım ve işletme giderlerinin de denetlenebilmesi mümkün değildir.

Bu nedenle, finansmana ilişkin kararlar alınırken yatırımın amaçlarıyla birlikte bakım-onarım ve işletme açılarından uzun vadedeki kazançlar gözönünde tutulmalıdır.

3.4 Halk Kütüphanelerinde Mekan İhtiyacı ve İşlevsel

İlişkiler

Bir halk kütüphanesinin mekan ihtiyacı kütüphanede sürdürülmesi öngörülen temel etkinliklerle, bu etkinliklerin gereği gibi yapılabilmesini sağlayacak destekleyici etkinliklere, hizmetlere bağlıdır. Bu etkinliklerin neler olması gerektiği ise halk kütüphanesinin kurulmasına neden olan amaçlara ve toplumun ihtiyaçlarıyla beklentilerine dayanacaktır. Bu nedenle toplumsal ihtiyaçlar ve beklentiler bütünüyle aynı olmadıkça hangi etkinliklere yer verileceği her kütüphane için özel olarak düşünülmeli ve şu soruların cevapları aranmalıdır.

- * Ne
- * Kim tarafından
- * Nasıl
- * Nerede yapılacak ?

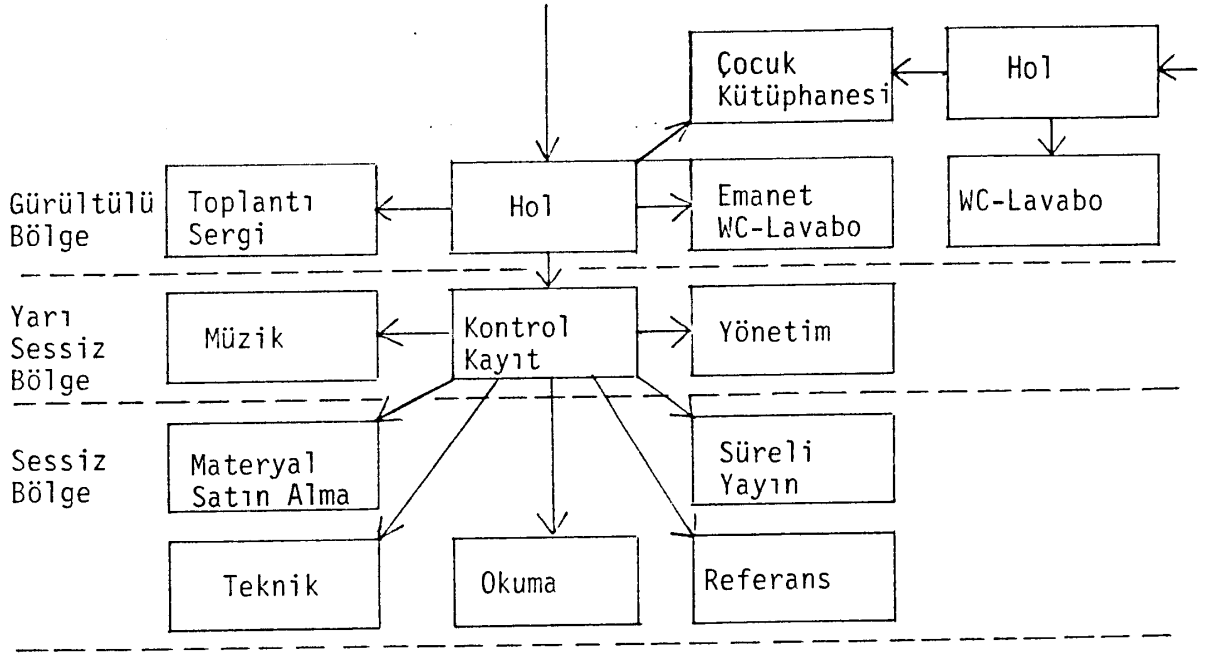
Bu amaçla, akla gelebilen alternatifleri kapsayan bir liste hazırlanmış ve aşağıda sunulmuştur. Liste zaman içinde geliştirilerek, mekan ihtiyacının belirlenmesinde kullanılabilir. Listenin birinci sütununda, neyin, hangi eylem veya etkinliklerin yapılabileceği, ikinci sütununda, ne

ile nasıl yapılacağı, son olarak da eylem veya etkinliğin nerede yapılacağı ile ilgili alternatiflere yer verilmiştir. Böylece herhangi bir eylemin kendine ait bir mekan içinde mi yoksa başka eylem veya etkinliklere ayrılan bir mekan içinde mi yapılacağı belirlenebilmektedir.

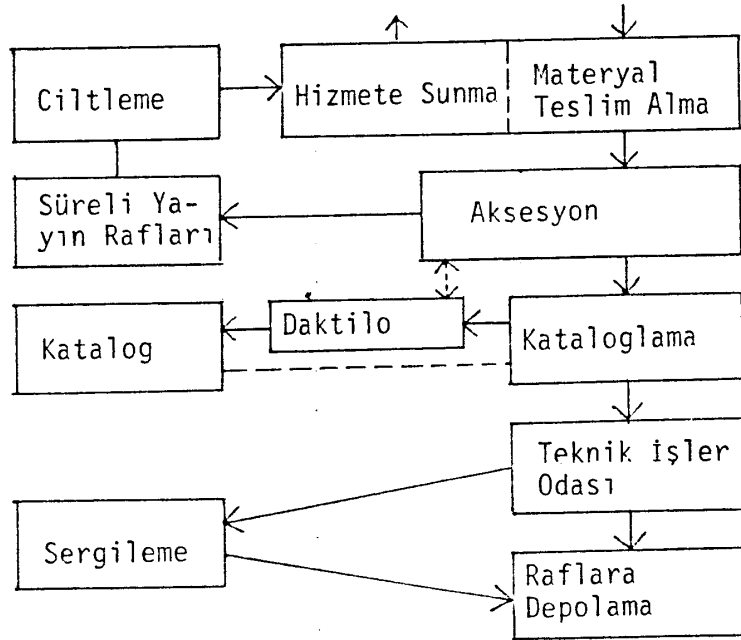
Listede yer verilen eylem ve etkinliklerin temelde iki gruba ayrıldığı görülmektedir. Bunlar ;¹

- * Kullanıcı eylemleri/etkinlikleri
- * Personel eylemleri/etkinlikleri dir.

Kullanıcı eylemlerinin sürdürüleceği mekanlar ile bunların ilişkilerini belirlemede kullanıcıların kütüphane içindeki dolaşımını, personel eylemlerinde ise bu eylemlere temel oluşturan kütüphane ' materyalinin dolaşımını gözönüne almak yararlıdır. Bu dolaşımlarla ilgili şemalar 1 ve 2 de gösterilmiştir.¹⁹

ŞEMA 1 Bir halk kütüphanesinde kullanıcı dolaşımı

ŞEMA 2 Bir kütüphanede materyal dolaşımı

KULLANICI İÇİN ETKİNLİKLER VE MEKAN İHTİYACI TABLOSU

<u>NE YAPILACAK</u>	<u>NE İLE YAPILACAK (NASIL)</u>	<u>NEREDE YAPILACAK</u>
Giriş-danışma-bilgi alma	Görüşerek/yazılarla/sembollerle	Ana giriş holünde/çocuk giriş holünde
Palto/Çanta bırakma	Asarak/vestiyere/emanete bırakarak	Giriş hollerinde vestiyerde/emanet bankosunda/okuma sal, askılık
Kaynak Tarama	Katalog kartlarıyla/Bilgisayarla/mikroformla	Giriş hollerinde/katalog tarama böl./okuma salonlarında
Ödünç alma	Doğrudan başvurarak	Ödünç verme bankosunda/Ödünç verme böl.
Okuma	Açık raflardan seçerek/Salon görv. isteyerek	Genel okuma sal./çocuk ok.sal./Özürülüler
Bireysel Çalışma	Özel masada/Özel bölmede bireysel	Okuma salonu içinde/Özel çalışma sal.
Grup Çalışma	Toplantı masasında birarada	Grup çalışma odası/odaları
Sürekli yayın izleme	Açık veya sergi tipi raflardan seçerek	Sürekli yayın izleme sal./Gen.ok.sal.
Müracaat Eseri Tarama	Doğrudan eserden/Bilgisayardan	Gen.Ok.Sal./Çocuk Ok.Sal./Mür.Es.Böl.
Nadir Eser Okuma	Doğrudan eserden/Mikrofilmle	Nadir eserler için özel bölümde
Harita Okuma	Harita masalarında/panolarında	Gen.Ok.Sal./Özel har.ok.bölümünde
Müzik Dinleme	Radio ile/Kasetle/Plakla/Kompakt diskle	Ok.sal.(kulaklık)/Özel müz.din.bölümünde

KULLANICI İÇİN ETKİNLİKLER VE MEKAN İHTİYACI TABLOSU (Devamı)

<u>NE YAPILACAK</u>	<u>NE İLE YAPILACAK (NASIL)</u>	<u>NEREDE YAPILACAK</u>
Film, TV, Video, Projeksiyon Seyretme	Film makinasıyla/projeksiyonla/TV ile/Video ile	Toplantı sal./TV odası/Projeksiyon odası/Çocuk bölümü
Slayt Bakma	Slayt projektörü/Işıklı masa	Okuma salonunda/Özel odada
Reprodüksiyon bakma	Hareketli panolarda/Özel çekmeceelerde	Okuma salonunda/Özel odalarda
Kültürel Etkinliklere Kat.	Şeyrederek/Dinleyerek/Katılarak	Toplantı sal./Özel etkinlikler kısmı.
Dinlenme-Beslenme	Normal servis/Self servis	Dinlenme salonu/Kantin
Temizlenme-Sağlık	WC-Lavabo İlk yardım gereçleriyle	WC.Lavabo/İlk yardım odası/dolabı
Materyal çoğaltma	Fotokopiyle/Kasetle	Müzik odası/TV odası/Özel bölüm
Materyal Satma	Kitap/Süreli yayın/Kaset-plak/Reprodüksiyon/	Satış bankosu/Ayrı satış yeri *

* Kayıttan düşülen materyallerin kullanıcılara satılması

PERSONEL İÇİN ETKİNLİKLER VE MEKAN İHTİYACI TABLOSU

<u>NE YAPILACAK</u>	<u>NE İLE YAPILACAK (NASIL)</u>	<u>NEREDE YAPILACAK</u>
Okuyucu Denetleme	Cözle/TV ile/Elektronik araçlarla	Kontrol bankosunda
Aksesyon Bölümü	Paket açarak/Materyal teslim işlemlerini, demirbaş kayıtlarını yaparak	Aksesyon bölümü
Kataloglama	Elle/Makinayla/Bilgisayarla	Kataloglama bürosu
Yönetim-Muhasebe	Gerekli büro malzemeleriyle	Yönetici bürosu/Muhasebe bürosu
Basım	Basım içinde kullanılacak araçlarla	Matbaa
Onarım-Ciltleme	Onarım-ciltleme için kullanılacak araçlarla	Ciltleme Atölyesi
Dinlenme-Beslenme	Seçilecek sisteme göre gerekli araçlarla	Personel dinlenme/Yemek bölümü
Temizlenme-Sağlık	WC, lavabo, ilk yardım gereçleriyle	Personel-WC-Lavabo
Palto-Çanta bırakma	Ortak bir vestiyerle/Ayrı askılıklar	Personel büroları/Vestiyer
Temizleme	El ile, elektrik süpürgesiyle	Tüm mekanlarda
Depolama	El ile/Kitap arabası ile/Mekanik araçlarla	Kitap depoları/Süreli yayın depoları Malzeme depoları/Mobilya deposu vs.

3.5 Bina ve Mekanlarla İlgili Olarak Belirlenmesi

Gereken Program Verileri

Herhangi bir halk kütüphanesinde nelerin nasıl ve nerede yapılacağıının belirlenmesi demek, hem hangi hizmetlerin yapılacağıının hem de bu hizmetler için gerekli mekan ihtiyacının belirlenmesi demektir. Örneğin kataloglama işinin kataloglama bölümünde yapılması kararı bu iş için ayrı bir oda öngörüldüğünü belirtirken, sözkonusu iş için yalnızca bir masa öngörülmesi, bu işin başka işlerle birlikte bir odada yapılacağıının kararlaştırıldığı anlamına gelmektedir. Bu aşamaya kadar belirlenmiş olması gereken kararlar da dikkate alınarak bir halk kütüphanesi ile ilgili ihtiyaç programında belirlenmesi gereken veriler aşağıdaki model içinde ele alınabilir.²⁰

A. Genel Veriler

A.1 Genel Amaçlar

A.2 Kapasiteler

A.3 Organizasyon biçimi

A.4 Esneklik-büyüme ihtiyacına ilişkin veriler

A.5 Finansmana ilişkin veriler (Binanın teknik

ömrü, maliyet sınırlaması, yapım süresi/
teknoloji/ bakım onarıma ilişkin veriler)

B. Bina-Çevre bütününe ilişkin veriler

B.1 İklimsel veriler

B.1.1 Yağmur rejimi kg/m^2

B.1.2 Hakim rüzgar yönü hızı km/saat

B.1.3 Mevsim sıcaklıkları, en düşük $^{\circ}\text{C}$
en yüksek $^{\circ}\text{C}$

B.2 Alt yapıya ilişkin veriler

B.2.1 Kullanılmış su ve artıkların miktarı
litre veya $\text{m}^3/\text{gün}$

B.2.2 Kullanma suyu ihtiyacı litre veya
 $\text{m}^3/\text{gün}$

B.2.3 Enerji ihtiyacı Kwh

B.2.4 Gaz ihtiyacı lt/gün

B.3 Genel güvenliğe-Dayanıklılığa ilişkin veriler

B.3.1 Depreme karşı dayanıklılığa ilişkin
veriler

B.3.2 Yıldırıma karşı korunmaya ilişkin
veriler

B.3.3 Bina dış yüzeylerinin dayanıklılığına
ilişkin veriler

B.4 Çevresel ihtiyaçlara ilişkin veriler

- B.4.1 Yeşil alanlar m^2 /kişi
- B.4.2 Oto parklar oto m^2
- B.4.3 Gezici kütüphane hizmeti için parkyeri
garaj oto m^2
- B.4.4 Açık havada okuma ihtiyacı m^2

C. Mekanlara İlişkin Veriler

- C.1 Mekanın kullanım aracı
- C.2 Kullanıcı verileri (yetişkin, genç, çocuk, özürlü, personel vb. ve sayısı)
- C.3 Mekanda yapılacak eylemlerin, eylemlerarası ilişkilerin açıklanması (gerektiğinde şemalarla)
- C.4 Mekan içindeki yardımcı araçların (donatım elemanları) niteliksel ve niceliksel verileri (çeşit, boyut, ağırlık vb.)
- C.5 Kullanıcı yardımcı araç ve sirkülasyona ilişkin tanımlamaların yapılması, gereğinde şemalarla açıklanması
- C.6 Alan ihtiyacına ilişkin veriler m^2
- C.7 Hacimsel ihtiyaca ilişkin veriler (serbest tavan yüksekliği mt)

C.8 Görsel konfora ilişkin veriler

C.8.1 Doğal aydınlatma ihtiyacı (yandan
tavandan v.b.)

C.8.2 Yapay aydınlatma ihtiyacı (genel,
lokal vs.)

C.8.3 Aydınlik dereceleri (lux veya watt/m²)

C.9 Akustik konfora ilişkin veriler

C.9.1 Dayanılabılır gürültü düzeyi (dB)

C.9.2 Yüzeyle ilgili özel istekler
(ses emici olması vb.)

C.9.3 Ses yalıtım katsayısı (dB)

C10 İklimsel konfora ilişkin veriler

C.10.1 Ortam sıcaklığı (°C)

C.10.2 Rölatif nem (%)

C.10.3 Hava hareketi (m/sn)

C.10.4 Sınır yüzeylelerinin ısı geçirme
katsayısı (Kcal/hm²e)

C.10.5 Sınır yüzeylelerinin ısı geçirme
direnci (Kcal/hm²e)

C.10.6 Mekanın bakması istenen yönler

C.11 Temiz hava ihtiyacına ilişkin veriler

C.11.1 Doğal ve yapay havalandırma ihtiyacı

C.11.2 Havanın yenilenmesine ilişkin veriler
(defa/sa)

C.12 Dayanıklılık ihtiyacına ilişkin veriler

C.12.1 Döşemeye gelecek yükler kg/m^2

C.12.2 Diğer sınır yüzeylerine gelebilecek yükler

C.12.3 Deformasyona, aşınmaya dirençle ilgili veriler

C.12.4 Yanmaya dirençle ilgili veriler

C.12.5 Titreşime dirençle ilgili veriler

C.13 Güvenlik ihtiyacına ilişkin veriler

C.13.1 Yangına karşı korunma ihtiyacı ve sistemi

C.13.2 Zararlı hayvanlara karşı korunma ihtiyacı

C.13.3 Aygıtların ve tesisatın kullanımındaki güvenlik koşulları

C.13.4 Dolaşımda ve kullanımda güvenlik koşulları

III. Bölümün Dip Notları

1. H.Sanoff. Methods of Architectural Programming.
Pennsylvania, Dowden Hutchinson and Ross,
1977. s.1.
2. Onat, Mekansal Düzenin ... y.a.g.e. s.66
3. Teoman Aktüre. Bina İhtiyaç Programlaması.
Ankara, TÜBİTAK YAE, 1985. s,10
4. Galvin, y.a.g.e. s.18-22
5. Kütüphanelerde Yasal ... y.a.g.e. s.20
6. Campbell, y.a.g.e. s.212
7. Kütüphanelerde Yasal ... a.g.e. s.33.
8. a.e. s.91
9. a.e. s.37-38
10. Bette-Lee Fox. Library Buildings 1987. Ann
Burns and Michael Rogers. Library Journal,
112.c.(20.s), Dec. 1987. s. 49-50
11. Tülin Sağlamtuğ. "Halk Kütüphanelerinde
Gelişmeler ve Yeni Eğilimler."
Kütüphaneciliğimiz Üzerine Görüşler. 1987.
s.23-36
12. Onat, Mekansal Düzenin ... a.g.e. s.55
13. Thompson, y.a.g.e. s.27
14. Gaylord; Library Supplies and Furniture.
Syracuse NY, Gaylord Bros., 1988. s.31.

15. TA Markus ve diğçerleri. Building Performance.
Applied Science. London, Publisher Ltd.
1972. s.15.
16. Aktüre, y.a.g.e. s.58
17. Gloria Novak. The forgiving Building: A Library
Building Consultants. Symposium on the
Design Construction and Remodeling of
Libraries to Support a Hightech. Library
Hi-Tech. c.5 1987. s.77.
18. Onat, Mekansal Düzenin ... a.g.e. s. 47-48.
19. Thompson, a.g.e. s.33-34
20. Hasan Şener. Tasarlayıcıya Verilecek Mimarı
Programların İçerik Sınırları İfade
Biçimleri ve Endüstrileşmiş Bina Açısından
Değerlendirilmesi. Bina Programlama
Semineri. Ankara, TÜBİTAK YAE, 1979. s.37

BÖLÜM IV

GELİŞMİŞ ÜLKELERDE HALK KÜTÜPHANELERİNDE MEKANSAL ORGANİZASYONA YAKLAŞIMLAR VE TEMEL İLKELER

4.1 Mekansal Açıdan Ayırıcı ve Bütünleştirici Yaklaşımlar

Dünyanın çeşitli ülkelerinde yapılmış halk kütüphanesi binalarını gözden geçirdiğimizde büyüklüklerine göre genelde 3 kategori içinde ele alındıkları görülmektedir. Küçük, orta ve büyük olarak adlandırılabilen bu kütüphanelerde belirli bir alan sınırlandırması olmamakla beraber, 70-80 m² den başlayarak 15000 m² nin üzerine çıkan büyüklüklerde örneklere rastlamak mümkündür. Uç değerler bir yana bırakılırsa genelde halk kütüphanesi binalarının 300 ile 2000 m² arasında bir büyüklüğe sahip olduğu söylenebilir. ¹ Başka bir deyişle halk kütüphanesi binalarının genelde küçük ve orta büyüklükte yapıldığı ortaya çıkmaktadır.

Yapılmış örneklerin plan çözümlenmeleri incelendiğinde genelde 2 farklı yaklaşımın egemen olduğu görülmektedir.

4.1.1 Ayırıcı Yaklaşımlar

Bu yaklaşımlardan biri kütüphanede yer alan ve değişik amaçlarla kullanılan mekanların kesin biçimde birbirinden ayrıldığı çözümlerdir. Ülkemizde uygulanan halk kütüphanelerinin plan çözümlerinde de bu yaklaşımın egemen olduğu görülmektedir. Bu yaklaşımlarda giriş holleri, sergi alanları, okuma salonu, çocuk okuma salonu, süreli yayınlar salonu, ödünç verme bölümü gibi alanlar kesin bölünmelerle birbirinden ayrılmıştır. Benzer şekilde yönetim ve hizmet personeline ait çalışma alanlarının da kendi içinde müdür, müdür yardımcısı, muhasebe, kataloglama vb. isimler altında bölündükleri görülmektedir..

Bu yaklaşımda, genellikle sınırları çok belirli, esnek kullanıma ve değiştirilebilmeye oldukça kapalı ve mekan açısından nispeten yoksul çözümler ortaya çıkmaktadır. Personel çalışma alanlarında ise, genellikle ayırık bürolar düzenlenmektedir. Bir veya iki kişiye bir büro düşmektedir. Oldukca büyük bir alan kaybına yol açan bu yaklaşımda çalışanlar arasındaki doğrudan iletişim zayıflamakta, esnek kullanım olanağı azalmaktadır.

4.1.2 Bütünleştirici Yaklaşımlar

İkinci yaklaşım biçiminde, tamamen ayrılması şart olmayan mekanların bir bütün içinde ele alındığı ve mekansal bir bütünlük içinde çözümlendiği görülmektedir. Çoğunlukla küçük ve orta büyüklükteki kütüphanelerde uygulanmakta olan bu çözümlerde okuma salonu, müzik bölümü, süreli yayınlar bölümü gibi bölümler dolap, pano vb. gibi elemanlarla kısmen ayrılmış mekan bölümleri içinde düzenlenmektedir. Böylece birbirine göre rahatsızlık yaratmayacak etkinlik alanları bir mekan bütününe içinde yer almakta ve daha büyük ve akıcı mekanlar elde edilmektedir. Böyle bir mekanın farklı bölümleri işlevlerine uygun biçimde ve birbirinden farklı mobilyalarla döşenerek monotonluktan kurtulabilmektedir. Benzer şekilde, mümkün olan kütüphane teknik hizmetleri de kısmen bölünmüş ortak bir büro mekanında düzenlenebilmektedir. Bu bütünleştirici yaklaşımlarda gerek büro gerekse diğer alanlarda, kişi başına düşen alanlarda ekonomi sağlanabilmekte buna karşılık daha zengin akıcı ve gereğinde değişik şekillerde kullanılabilecek mekanlar elde edilebilmektedir.

Şekil 2 de verilen örnekte mekansal açıdan bütünleştirici yaklaşımlar içinde ileri örneklerden biri olan Bedford Central (İngiltere) kütüphanesinde, bir bütün olarak çözümlenen iç mekanda farklı işlev alanlarının birarada düzenlenişi görülmektedir.² Bu çözümde özellikle galeri katında yer alan dinlenme alanının hemen çalışma alanı ile yanyana düzenlenmesi ilginç ve ileri bir örnek oluşturmaktadır.

Şekil 2 Bedford (İng) Central Kütüphanesinin İç Mekan Organizasyonunda Bütüncül Tutum

4.2 İşlevin Tinsel İhtiyaçları da Kapsayan Bir Bütün Olarak Önemszenmesi

İşlev kavramı herhangi bir nesnenin bir amaç doğrultusundaki karakteristik eylemini yada işlerliğini ifade eder. Herhangi bir nesnenin amaca uygun bir şekilde işleyebilmesi yada kullanılabilir olması için amaca ilişkin tüm ihtiyaçlara cevap verebilmesi gereklidir.³ Bir halk kütüphanesinde, bu ihtiyaçlar nelerdir diye düşünüldüğünde çeşitli mekanların birbiriyle olan ilişkilerinden, mekanlardaki hava sıcaklıklarına, kitap raflarının kitap boyutlarına uygunluğundan merdiven basamaklarının rahat çıkmaya elverişliliğine uzanan bir gereklilikler silsilesiyle karşı karşıya kalınmaktadır.

Şüphe yok ki sayısal değerlerle ifade edilebilen ihtiyaçlar daha kolayca tanımlanabilen ve yerine getirilip getirilmedikleri ölçülebilen ihtiyaçlar olarak ön plana çıkıyor. Buna karşılık, herhangi bir yapı karşısında duyulan beğenmeme veya yetersizlik hissi, ölçüye vurulabilecek kadar basit olamıyor. Sayısal yada nesnel olarak tanımlanabilen değerler, ihtiyaç kavramının bütününe kapsayamıyor.

Tam işlevsel olma, güzellik de dahil olmak üzere insanın çevresinde arayabileceği bütün niteliklerin gerçekleşmesi anlamına gelmelidir.⁴

Soruna bu açıdan bakıldığında işlev kavramının yalnızca ölçülebilen yada kolayca değerlendirilebilen unsurları kapsamakla kalmadığı, ölçülemeyen ihtiyaçlar, değerler açısından da doyurucu bir işlerliği içerdiği anlaşılmaktadır. Nasıl ki insanı insan yapan nitelikler yalnızca biyolojik yaşamı sağlayan ölçülebilen değerlerden ibaret değilse bir kütüphane binasının da yalnızca bir makina gibi mekanik bir işleyişe elverişli olması yeterli sayılamaz. Banham'ın belirttiği gibi, bir sanat yapıtında fiziksel dünyanın, entellektüel dünyanın ve tinsel dünyanın yasaları birlikte (simultane) görev yapar ve birlikte ifade eder.⁵

Özellikle ülkemizde halk kütüphanelerinin okuma alışkanlığı yaratma gibi bir görevi de üstleneceği düşünülürse, mekanik işlevler yanında kullanıcının tinsel ihtiyaçlarına da cevap verebilecek niteliklere sahip olması kaçınılmazdır. Duyumlarla algılanmayan, madde ile ilgili olmayan moralle ilgili anlamını taşıyan ⁶ tinsel ihtiyaçların

karşılabilmesi kütüphane mekanlarının biçimlendirilişinde, aydınlatılışında ve donatılışında yaratılacak ortama bağlıdır. En az kendi konutundaki rahat, sıcak, kucaklayıcı ortamı ve çevreyi bulamayan bir kişinin, zorunlu olmadıkça, kütüphaneyi kullanması için bir neden yoktur.

Halk kütüphanelerini içine girilmekten ürkülen, üniforma giymiş gibi, resmi, ciddi, asık suratlı yada tamamen kişiliksiz, özensiz, lalettayin binalar haline dönüştürmek insana, topluma ve onun kültürüne olan duyumsamazlığın bir işareti sayılmalıdır. Halk kütüphanelerinin mekansal organizasyonunda estetik kaygıların tüm ihtiyaçlar içinde en ön planda tutulması ve bu amaçla yapılacak masrafların, maliyet karşılığı sağlanacak yararlarla ölçülmesi en önemli kriterlerden biri olarak değerlendirilmelidir.

4.3 Mekansal Toleranslar ve Ferahlık

Kullanıcının boyutsal gereksinimleri bir eylemi tekbaşına yada toplu olarak rahatça yapabilmesi için gerekli olan büyüklüklerle, psikolojik büyüklüklerden oluşur. Bu gereksinimler karşılandığı zaman kullanıcı mekanın boyutları açısından konfor içinde bulunur. 7

Bir mekanın büyüklüğü, içinde yaşayacak kullanıcıya, kullanıcının eylemlerine, yapılacak eyleme bağlı olarak kullanılan araçlardan hareket edilerek saptanmaya çalışılır. Araçların kapladığı alana gerekli görüldüğü kadar geçiş olanakları eklenir, alışkanlıklara, geçmiş deneylere dayanılarak, bu çıkan toplamın genel olarak biraz fazlası o mekanın büyüklüğü olarak saptanır.

Sözü edilen fazlalık mekansal-çevresel tolerans olarak tanımlanmaktadır. 8

Çevresel tolerans terimini örneklersek; Halk kütüphanesinde kataloglama bölümünde kütüphaneci için veya okuma salonunda okuyucu için gerekli olan masa, sandalye, raflar gibi araçların kapladığı alanların dışında bir büyüklüğe gerek vardır. İşte bu büyüklük kullanıcının o mekanda eylemleri dışında gereğini duyduğu mekanlardır. Bu fazlalığında alt üst sınırları olmalıdır. Bu sınırların dışına çıkıldığı zaman o mekan kişiler için rahatsız edici olacaktır.

Konunun başında kullanıcının boyutsal gereksinmelerinin fiziksel büyüklüklerin yanısıra psikolojik büyüklüklerden oluştuğunu belirtmiştik. Psikolojik büyüklükleri içeren çalışmaları birtakım gruplara ayırmak mümkündür. Bu grupların başında ferahlık, genişliği temel alan çalışmalar gelmektedir.

İç mekanların değerlendirilmesi ile ilgili semantik çalışmaların bir çoğunda bir mekan boyutu ortaya çıkmaktadır. Bu boyut İngilizcedeki spacious ve Türkçedeki ferahlık kavramı ile yakından ilgilidir. Bu sözcükler sırası ile odadaki eylemlere, odanın şekil, boyut ve büyüklüğüne, kullanılan malzeme, eşya, doğal ve yapay aydınlatma, manzara, renk, ses, koku ve odanın genel atmosferine bağlıdır. Dolayısıyla bir mekanın ferah oluşu, o mekanın تنها oluşu, genişlik duygusu vermesi, iyi havalandırılmış, düzenli, hoş, geniş pencereye olması, iyi güneş ışığı alması en önde gelen özellikler olarak ortaya çıkmaktadır. 9

Yapılan çalışmalar gösteriyor ki ferahlık, iç mekanların (uzamların) en önemli yanlarını biraraya toplayan üst düzeyde bir kavramdır. Başka

bir deyişle mekanların değeriendirilmesinde kullanılan ferahlık, mekanları yalnız duygusal değil, işlevsel örüntüsü ile de ele almamıza, yargılamamıza olanak vermektedir.

Teknolojinin gelişmesi, toplumdaki değışiklikler ve yeni değerler nedeniyle insan, çevresindeki fiziki ve sosyal standartları yükseltme çabası göstermektedir.

Gerek öğrenim sürecinde ve gerekse öğrenim sonrası yaşam sürecinde eğitimin sürekliliğini sağlayan en önemli unsurun kütüphaneler olduğunu söylemiştik. Sonuç olarak insanın çevresindeki fiziki ve sosyal standartları yükseltme çabası ancak halk kütüphaneleri ile mümkün olacaktır. Bu durumda halk kütüphaneleri planlanırken gözardı edilmemesi gereken, mekanlarda ferahlık, bize tüm bu amaçların gerçekleşebilmesi için gerekli olan ortamı sağlayacaktır.

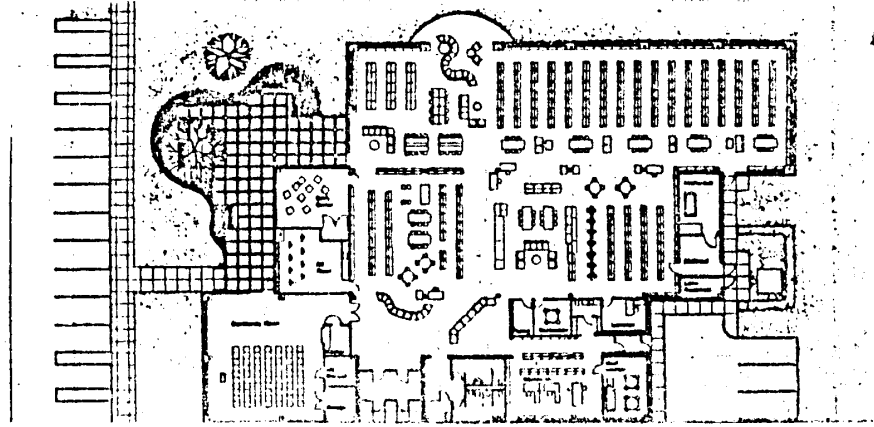
Bir mekanın işlevini ne derece yerine getirip getirmediğinin değeriendirilmesini yapanlar o mekanı kullananlardır. Bunlar da bir halk kütüphanesi

için kullanıcılar ve kütüphanecilerdir. Bu değerlendirmeler bir sonraki tasarımında mimara yol gösteren en değerli kaynaklardır.

Sonuç olarak halk kütüphaneleri planlanırken mekanlarda ferahlığa ağırlık verilmesi, bunun için de kullanıcı ve kütüphanecilerin görüşlerine başvurulması kaçınılmazdır.

4.4 Mekan Organizasyonunda Yerleşme Alternatifleri ve Boyutsal Kriterler

Halk kütüphanelerinde mekansal organizasyonunun yapılabilmesi için öncelikle iç yerleşme ilkeleriyle ilgili temel kararlara varılması gerekmektedir. Çağdaş uygulamalarda ve özellikle küçük ve orta büyüklükteki halk kütüphanelerinde birbirinden tamamiyle ayrılmış hacimler yerine, kullanıcılara sunulacak çeşitli hizmetlerin tek bir hacim veya mekan içinde çözümlenmesi yaklaşımı ağırlık kazanmaktadır. Tek bir mekanın çeşitli eylemleri için kullanılması ise iç yerleşme ve bölümlenme (partition) düzeninin önemini arttırmakta ve mekan içindeki eylem alanları ve bunlar arasındaki ilişkiler ağırlık kazanmaktadır.

Şekil(3) Beachwood halk kütüphanesinde ana mekan ile ona bağlı hacimleri ve iç yerleşmeyi gösteren plan¹⁰

Çeşitli eylem alanlarının organizasyonunda ise daha kullanışlı, daha cazip ve daha konforlu alternatifler aranmaktadır. Bu anlayışlar, özellikle okuyucuya açık alanlarda yoğunlaşmaktadır.

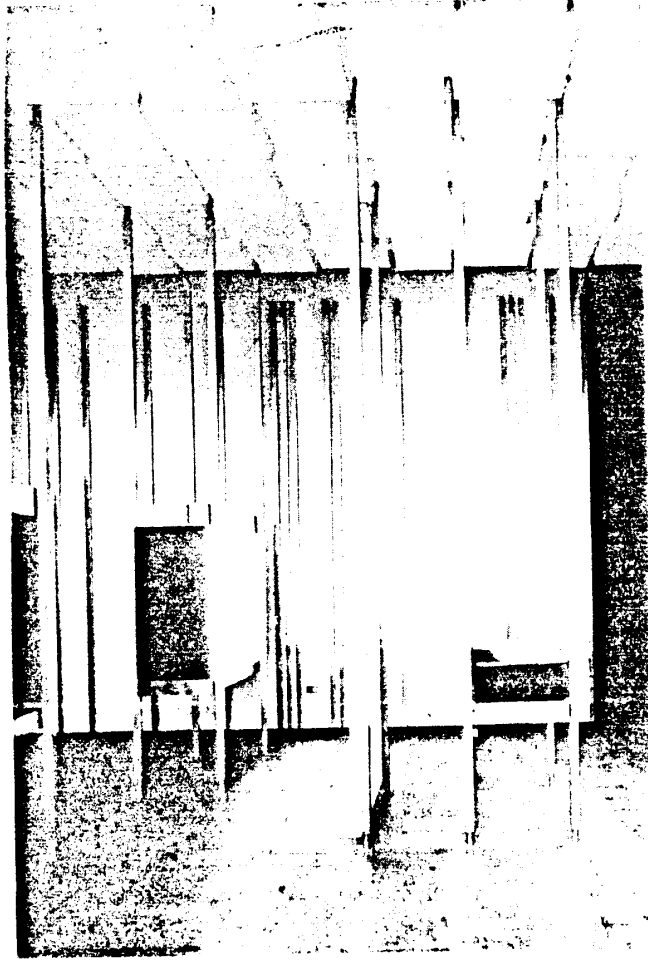
4.4.1 Giriş Alanları ve Donatım

Halk kütüphanelerinde giriş alanları, kütüphanenin büyüklüğüne, sağladığı hizmet çeşidine ve okuyucuların özellikle, gürültü konusundaki duyarlılığına bağlı olarak çeşitli şekillerde çözümlenebilmektedir. Bu çeşitler arasında en belirgin farklılık giriş alanının okuma mekanıyla bütünleştirilmesi yada tamamen ayrı bir mekan olarak düzenlenmesidir.

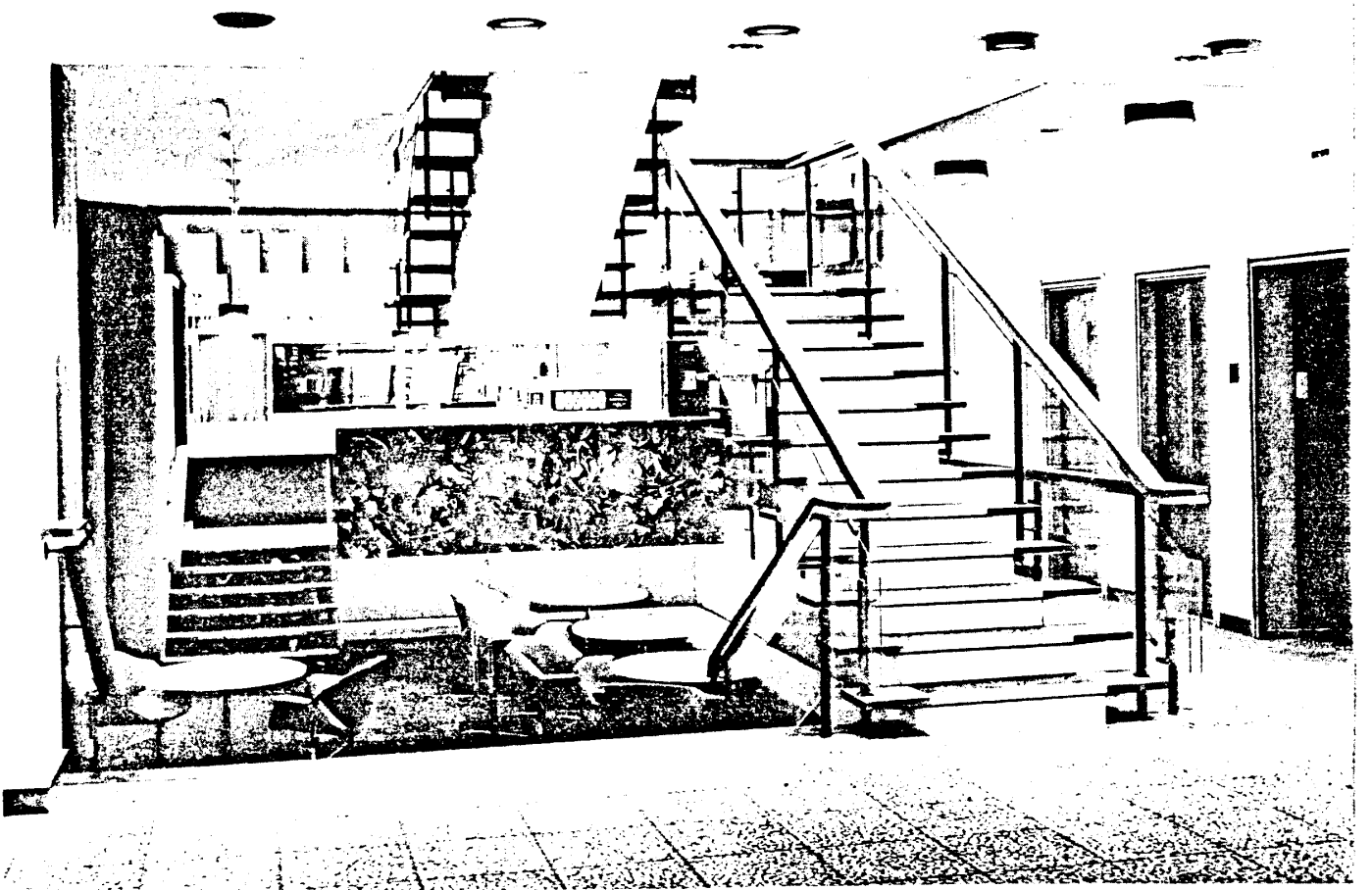
Halk kütüphanelerinde giriş alanınının dış yaya kaldırımını ile aynı kotta olması veya hafif bir rampa ile bağlanması önerilmektedir.¹¹ Böylece yaşlı ve çocukların merdivenin neden olabileceği kazalara uğramalarının önlenmesi ve tekerlekli sandalye kullanan özürülülerin kolayca ulaşabilmeleri sağlanabilmektedir.

Giriş kapıları rahatça girilip-çıkılmaya elverişli olmalı, özellikle çocuklu annelerin kolayca geçebilecekleri tip ve genişlikler tercih edilmelidir. Tehlikeden kaçış anında içerde sıkışmaya engel olmak amacıyla kapı kanatlarınının dışa açılmasına özen gösterilmelidir.

Kütüphaneye gelen kullanıcının algılayacağı ilk mekan giriş mekanıdır. Bu nedenle, davet edici, sıcak, yaşayan, renkli bir dinamizm içinde organize edilmelidir. Giriş alanı ister ayrı bir mekan, isterse okuma alanlarıyla bütünleşmiş olsun, ölü bir geçiş alanı olmaktan çıkarılmalıdır. Duyuru panoları ve yeni yayınların sergileneceği standartlarla yaşatılmalıdır (Şekil 4) Bu alan içinde oturma-dinlenme imkanları da sağlanabilir. (Şekil 5).

Şekil 4 Giriş holünde esnek bir sergileme alanı
Edinburg Üniversitesi Kütüphanesi 12

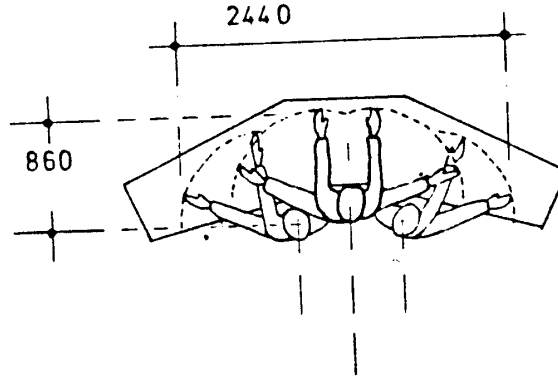
Şekil 5 Giriş Holünde oturma, kafe-bar çözümü.

Stockton Bölge Kütüphanesi¹³

Giriş alanlarının okuma, sergi, toplantı gibi değişik işlevlerin bir düğüm noktası ve dağılım alanı niteliği gözönünde tutulmalıdır. Bu nedenle sözkonusu mekanlarla kaynaşmış ve o mekanlara ulaşımı kendiliğinden tarif eden bir yerleşime ve biçimlenmeye sahip olmalıdır.

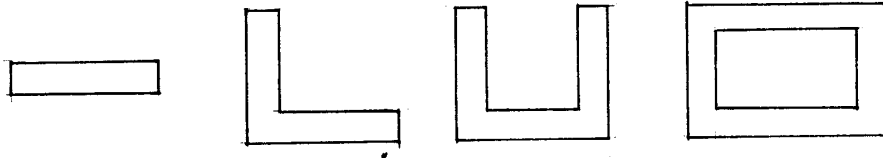
4.4.2 Hizmet Alanları ve Bankoları

Okuyuculara hizmet sağlanacak merkezler, kütüphanenin büyüklüğüne ve okuma mekanlarının sayısına göre bir yada birden fazla olabilir. Bu merkezlerde personelin çalışma alanı bir hizmet bankosu ile ayrılır. Bu alanlarda kontrol, bilgi verme, ödünç verme ve geri alma (iade) hizmetleri yapılır. Küçük ve orta büyüklükteki halk kütüphanelerinde genellikle bu hizmetler tek bir merkezden sağlanmaktadır. Bu merkezdeki hizmet bankosunun şekli, uzunluğu ve gerisindeki hizmet alanının büyüklüğü, hizmetin yoğunluğuna, çeşidine ve yapılış biçimine ve bu merkezde çalışacak personel sayısına göre değişmektedir. Tek bir personelin çalışacağı bir merkezdeki banko boyutları 0.75x2.50 metredir. Böyle bir bankonun şekli ve boyutları personelin sağa ve sola en çok birer adım atarak rahatça ulaşabileceği mesafelere göre ayarlanmalıdır.

Şekil 6 Bir personel tarafından kullanılacak banko yüzeyi 14

Hizmet bankolarının üstten görünüşleri genellikle dikdörtgen yada L, U, O şeklinde biçimlendirilmekte ve ihtiyaca göre bir, iki, üç yada dört taraftan hizmet verebilmektedir.

Şekil 7 Okuyucu hizmet bankolarında, biçimsel alternatiflerin üstten görünüşleri

Hizmet bankosunun biçimlenişinde, genellikle hizmet alanının yerine ve yerleştirilişine bağlı alternatifler sözkonusudur. Özellikle tek hizmet alanı öngörülmüş ise bu alanın giriş alanı ile okuma alanları arasında bir odak noktası olarak organize edilmesi ve gerek giriş alanı ile gerekse okuma salonları ile görsel bir bağ kurabilmesi gereklidir. (Şekil 8) Okuyucu hizmet bankosunun yerleşimi ve bu yerleşim sonucunda ortaya çıkan işlevsel ilişkilerle ilgili bazı örnekler Şekil 9 da görülmektedir.

Şekil 8 Çeşitli işlevleri bünyesinde toplayan bir hizmet bankosu ve merkezi yerleştirilişi, Maidenhead, Berkshire Kütüphanesi 15

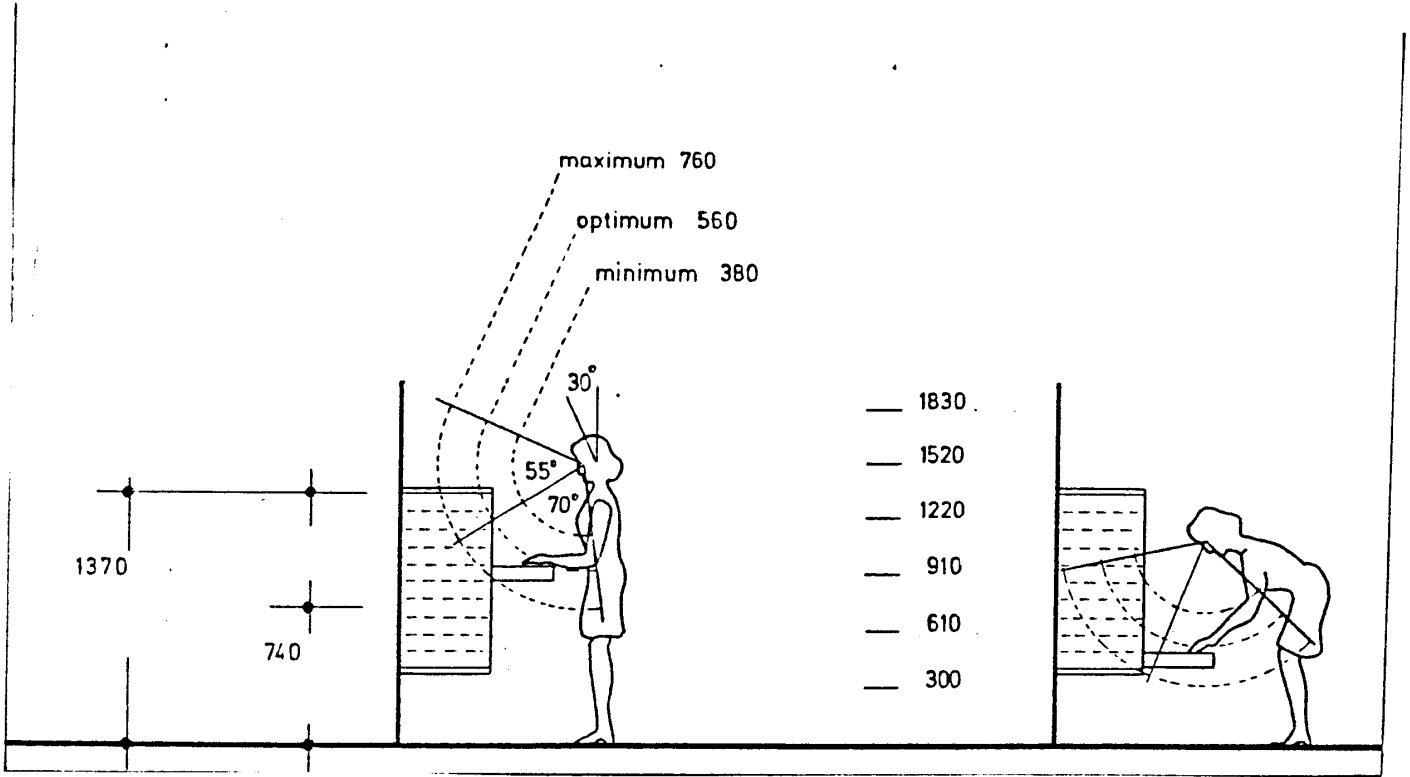

Şekil 9 Okuyucu hizmet bankosu yerleşimiyle ve biçimlenişleriyle ilgili örnekler 16

4.4.3 Katalog (Tarama) Alanları ve Donatım

Katalog tarama alanları 17 özellikle küçük ve orta büyüklükteki halk kütüphanelerinde oldukça az yer kaplayan, bir veya birkaç katalog dolabının yer alacağı bir alan olarak değerlendirilmemelidir. Kütüphaneyi bir kitaba benzetirsek katalog (tarama) alanını kitabın içindekiler sayfasına benzetebiliriz. Bu nedenle kütüphanede mevcut materyalin belirlendiği bu alanın katalog tarama işleminin rahatça yapılabilmesine yardımcı olacak bir yaklaşımla ele alınması gereklidir.

Katalog (tarama) alanı giriş alanı içinde bir yerde organize edilebileceği gibi okuma alanları içinde hizmet bankosunun yanında bir yerde veya tamamen ayrı bir oda veya niş içinde de çözümlenebilir. Katalog dolapları rahatça ve kolayca ulaşmaya ve kullanmaya elverişli bir konumda olmalıdır. Tek veya iki taraflı kullanılacak şekillerde yapılan bu çekmeceli dolaplar insan boyutlarıyla ve görme imkanlarıyla uyumlu olarak boyutlandırılmalıdır. (Şekil 10) 18

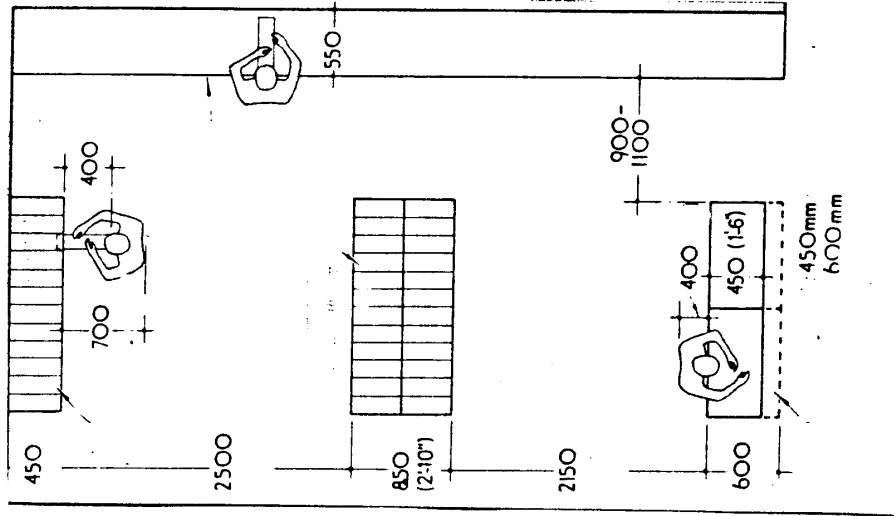

Şekil 10 Katalog kart dolaplarının boyutları

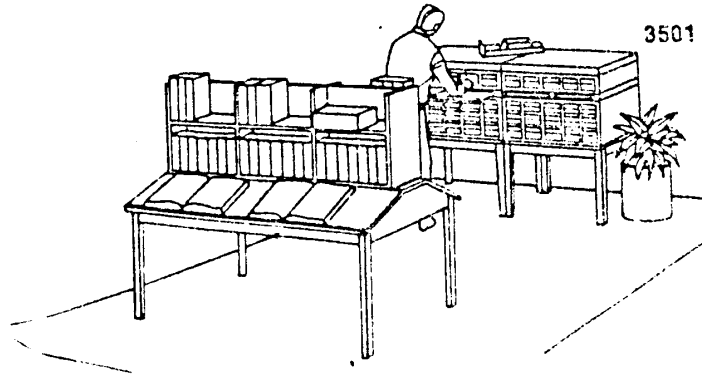
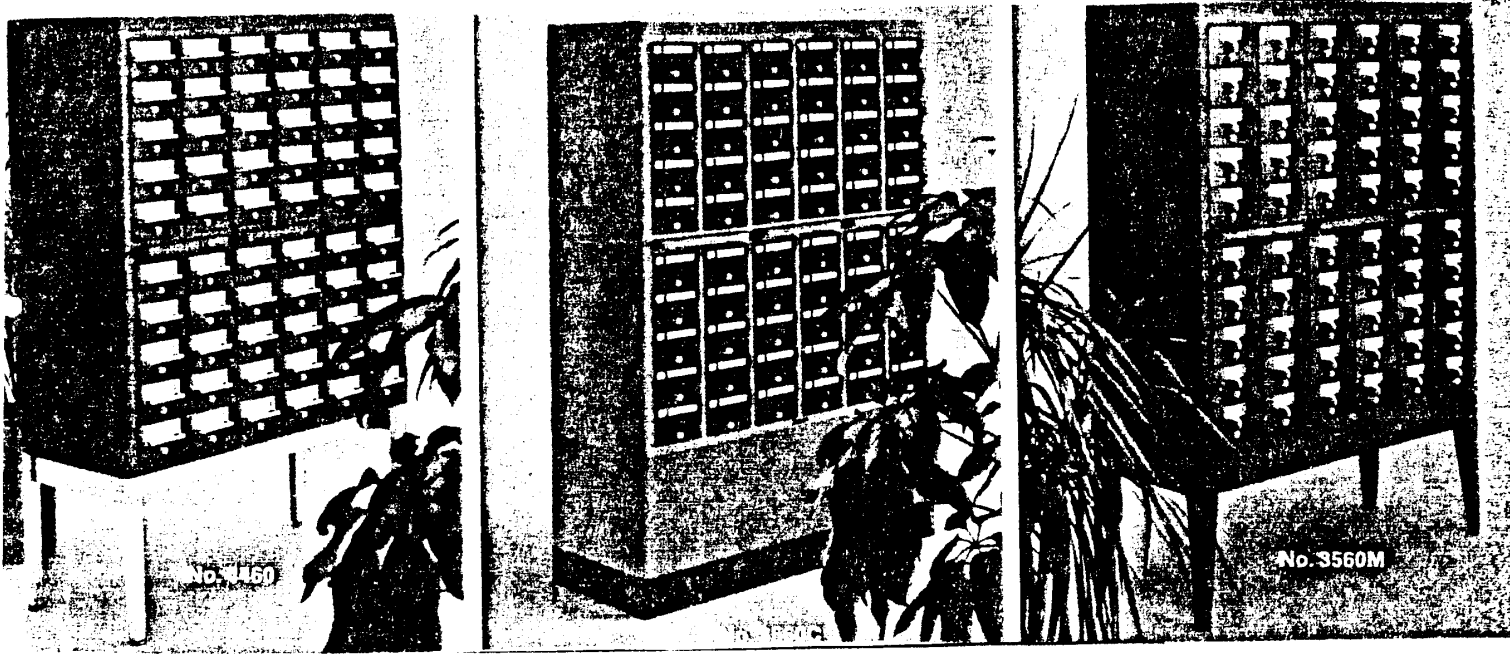
Aynı işlevi görmeleri nedeniyle bibliyografya eserleriyle katalog kartlarının aynı alan içerisinde düzenlenmesi mümkündür. Bu durumda alan ihtiyacının artacağı doğaldır. Ayrıca katalog taramada bilgisayar çıkışlı mikrofilm sistemi kullanılacak ise katalog tarama alanı için ayrılacak alanın daha geniş tutulması gereklidir 19

Burada önerilen katalog dolaplarının boyutları açısından standartlaştırılması fakat malzeme ve görsel nitelikleri açısından standartların

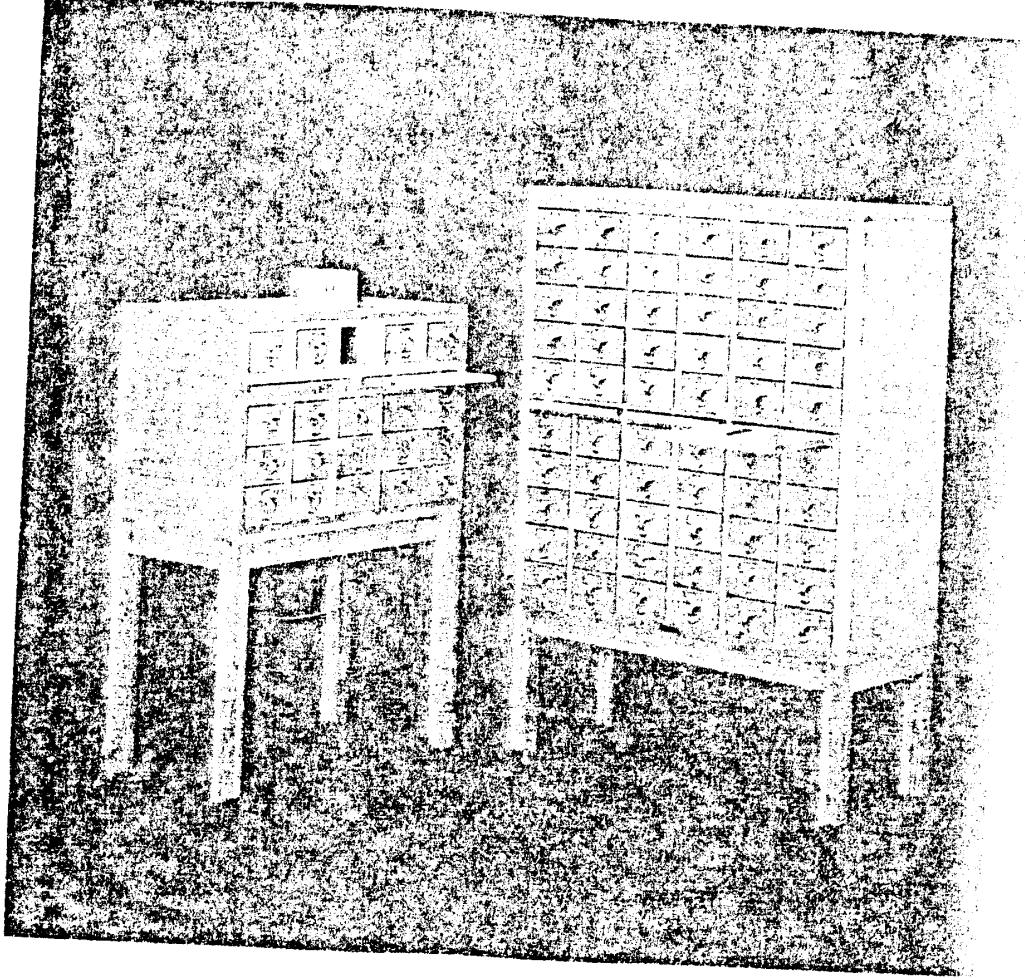
çeşitlendirilmesidir. Malzeme ve görsel nitelikleri açısından çeşitli standartlarda katalog dolapları olması halk ve çocuk kütüphanecilerine hem imkanları açısından hem de kişisel zevkleri açısından seçme şansı tanıyacaktır. (Örnekler Şekil 11 12 ve 13 de görülmektedir)

Şekil 11 Katalog (Tarama) alanında önerilen boyutlar 20

Şekil 12 Katalog (Tarama) alanında önerilen yerleşim alanı ve görsel niteliklerde çeşitlenme 21

Şekil 13 Katalog dolaplarının malzeme ve görsel nitelikleri açısından çeşitlenmesi ile ilgili örnekler 22

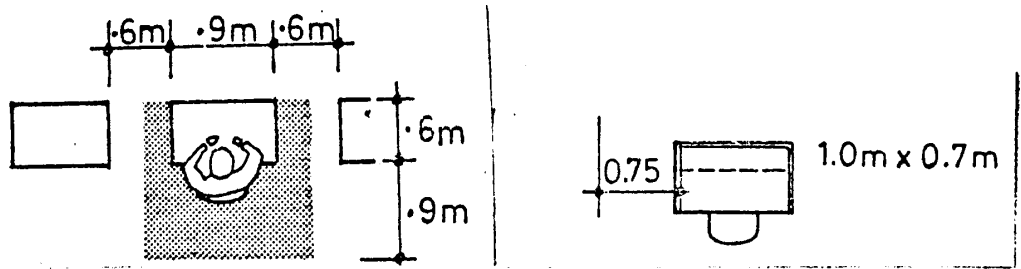
4.4.4_ Okuma Alanları ve Donatım

Halk kütüphanelerindeki temel eylem okuma eylemidir. Okuma eyleminin amaca, okuyucuya ve araca bağılı olarak değişen çeşitli biçimleri söz konusudur. Kitap karıştırmak (gelişigüzel kitapları gözden geçirmek) kitap okumak, çalışmak, araştırma yapmak gibi eylemlerin yanısıra çocukların, yetişkinlerin yada özürlülerin eylemleri de değişik araçları ve koşulları gerektirir. Yetişkinler açısından okuma eylemi ya rahat bir koltukta oturarak kucakta okuma veya bir iskemlede oturarak masada okuma biçiminde yapılır. Çocuklar içinse çok değişik alternatifler söz konusudur.

Yetişkinlerin masa başında oturarak okuma eylemlerinde, ayrık oturma, karşılıklı oturma, tek taraflı yanyana oturma, hem yanyana hem de karşılıklı oturma gibi çeşitli organizasyonlar yapılabilir. Okuma eyleminin çeşidine, insan psikolojisine ve alan kullanma ekonomisine bağılı olarak bütün alternatiflerin değerlendirilmesi gereklidir. Gerçekte, her türlü okuma eylemi için, hatta aynı türdeki okuma eylemleri için kullanıcılara

alternatifler sunarak, kişisel isteklerine göre en rahat edebilecekleri alternatifi seçmelerine imkan vermek gerekmektedir.

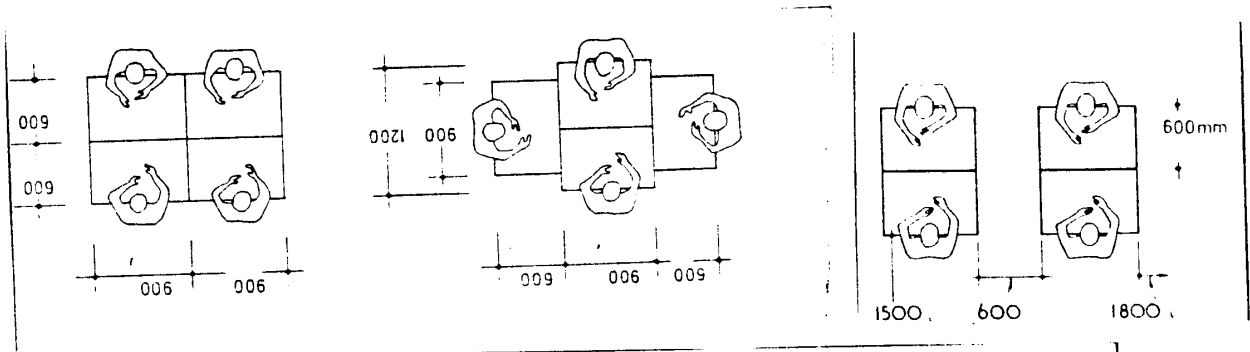
Tek kişilik ayrı masa ve oturma düzeni, alan ihtiyacı bakımından en fazla yere ihtiyaç göstermektedir. Bu nedenle daha çok bireysel çalışma yada araştırma yapacak olan okuyucu için bu imkanının sağlanması yerinde olur. Ayrı olarak kullanılacak masaların en az 60x90 santimetre boyutunda bir yüzeye sahip olması önerilmektedir. Tek kişilik ayrı masaların üç taraflarının çevreden soyutlanması amacıyla kısmen perdelenmesi halinde boyutlar 70x100 santimetreye çıkmaktadır. 23

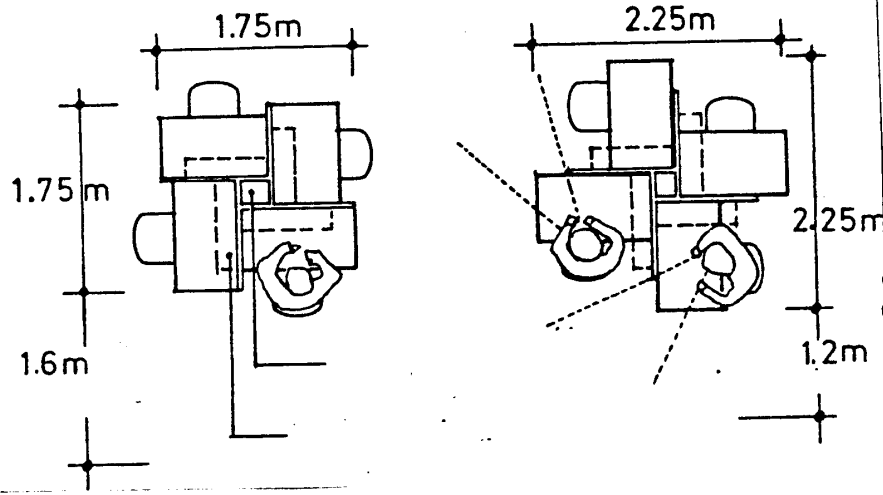
Şekil 14 Tek kişilik masa ve ayrı oturma düzeni için önerilen minimum boyut ve alanlar

Ayrık masaların tamamen ayrıık yerleştirilmesine karşılık alandan ekonomi sağlayabilmek amacıyla bunların ikili, üçlü yada yanyana getirilmesiyle çeşitli organizasyonlarda, okuyucuların hemen yanlarında veya karşılarındaki okuyucunun kullandığı materyallerden etkilenerik dikkatlerinin dağılmaması için alçak perdeleme sistemleri kullanılmaktadır. Bu perdeleme amacıyla, okuyucunun fazla kitapları koyabileceği tek sıra raflarda kullanılabilir. Perdelenmiş alanlar dikkatin dağılmasına engel olurken, çalışma alanı açısından bir sınırlılık getirmektedir.

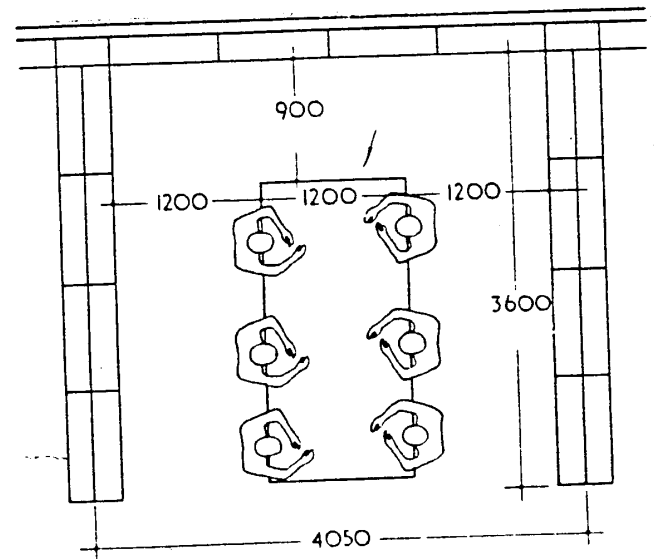
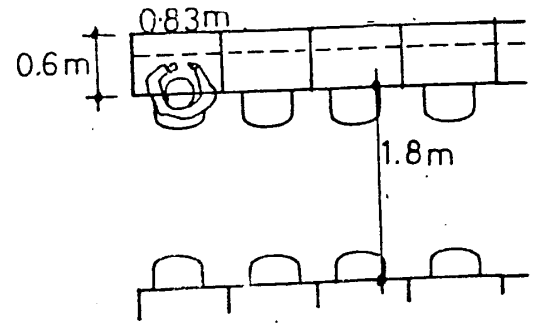
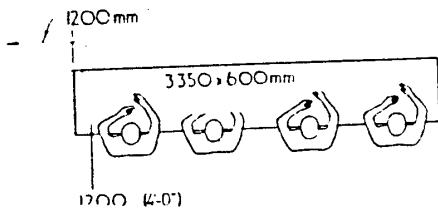
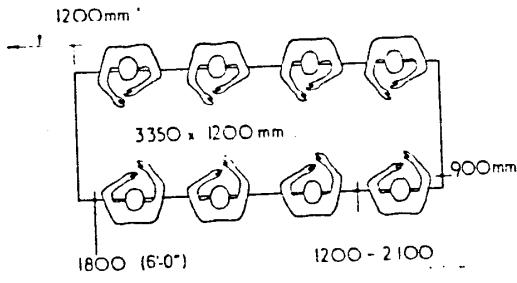
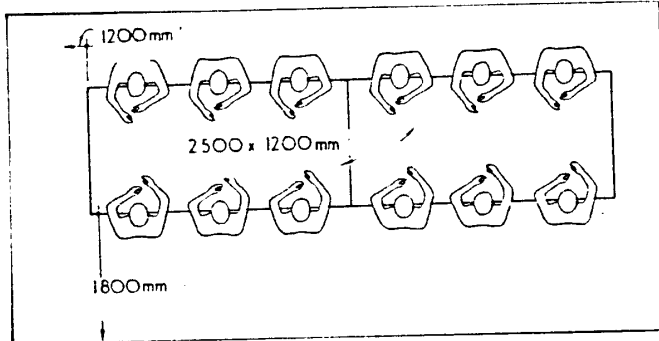
Çoklu oturma düzeninde genellikle üç veya daha çok okuyucunun bir masayı tek yada iki taraflı olarak kullanması söz konusudur. Çoklu oturma düzenleri ayrıık oturma düzenlerine oranla daha az alana ihtiyaç göstermektedir. Ancak çoklu oturma düzeni, mekanın bütünüyle, aynı tip masalarla ve çoklu düzende yerleştirilmesi halinde son derece monoton ve disipliner bir ortam oluşturmaktadır. Bu düzende, oturma yerlerinin tamamen dolması halinde ise mekan kalabalık bir sınıf görünümü almaktadır. Bu nedenle, çoklu oturma masalarının başka alternatiflerle birarada kullanılması veya kitap raflarıyla ayrılmış nişler içinde yerleştirilmesi yoluna gidilmelidir.

f.

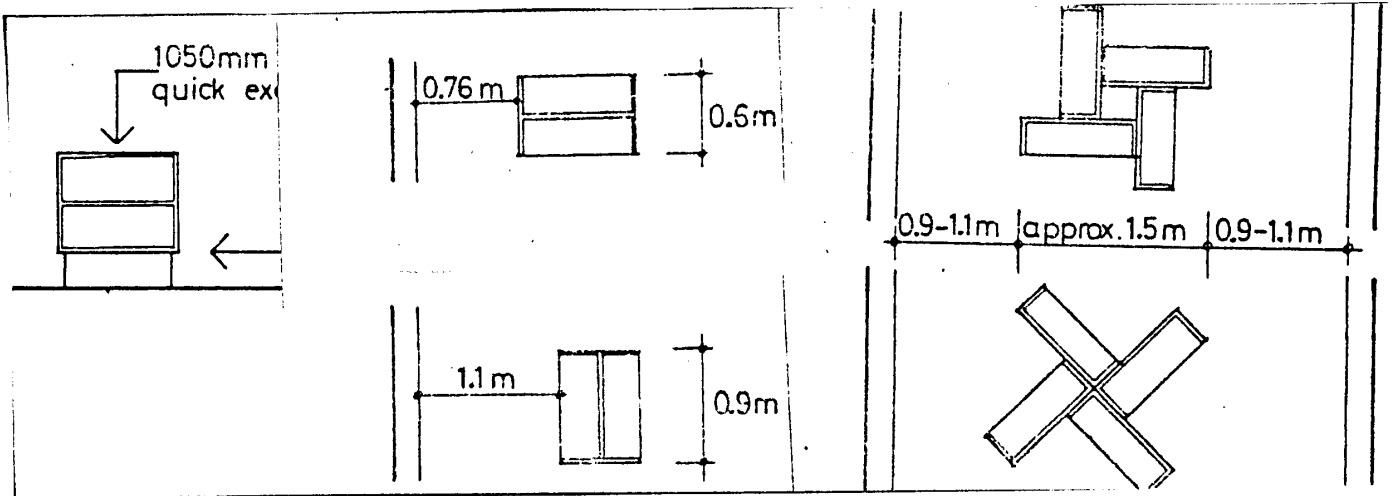
Şekil 15 Tek kişilik masaların ikili dörtlü organizasyonları ile ilgili örneklerde boyut ve alan ihtiyaçları 24

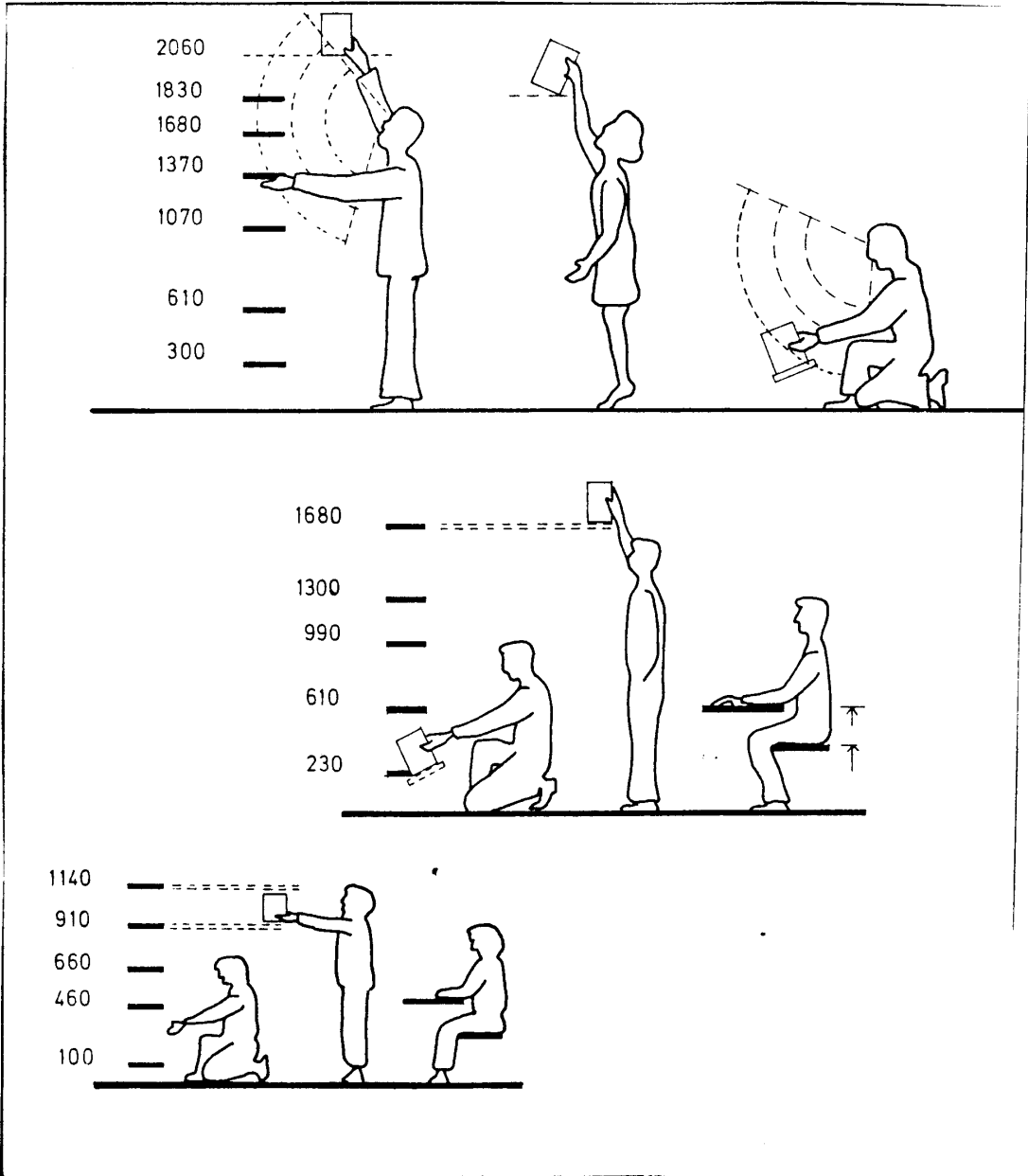
Şekil 16 Çoklu oturma düzeninden örnekler. Alan ve boyut ihtiyaçları 25

Okuma salonlarında yerleşme kararları verilirken, en doğru yaklaşım toplam mekanın bir bütün olarak ele alınması, çeşitli okuma-çalışma ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzenlerin kitap rafları da dikkate alınarak bir çözüme ulaştırılmasıdır.

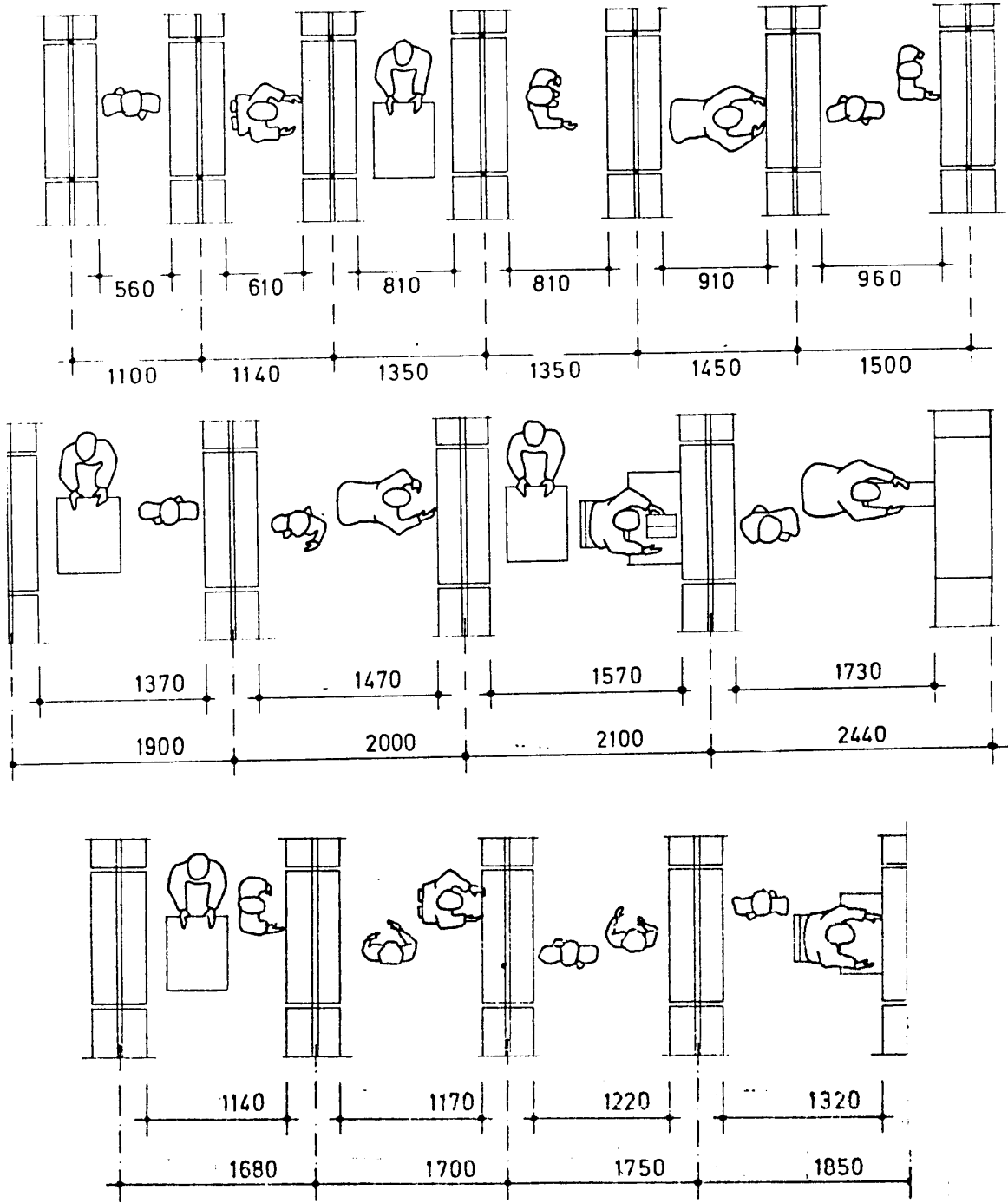
Özellikle çeşitli donatım unsurlarının (mobilyalar) birarada uygun ve ahenkli bir şekilde kullanılmasıyla hem mekanın işlevlere uygun biçimde bölünmeleri hem de dinamik bir mekan zenginliği sağlanabilir. Bu amaçla, mekanın bütünlüğünü bozmayacak yüksekliklerde değişik kitap rafları, kitap havuzları vb. elemanlar kullanılabilir. Alçak raf sistemleri, rahatça dolaşıp, adeta bir kitapçı dükkanında sergilenmiş kitapları karıştırırcasına, kullanmayı sağlamak ve üstlerine kitabı koyarak kitabı tanımaya imkan vermek üzere genellikle bir banko yüksekliğinde tutulmaktadır. Yüksek kitap raflarının boyutlandırılmaları yetişkin, genç veya çocukların götürme ve ulaşmadaki fiziksel ölçüleri dikkate alınarak standartlaştırılmaktadır. Kitap dolaplarının aralarında bırakılması gereken mesafeler ise, raf sisteminin açık veya kapalı olarak kullanılmalarına ve ara mesafelerdeki insan yada araç sirkülasyonuna göre değişimler gösterecektir.

Şekil 17 Alçak kitap raflarının ikili ve dörtlü organizasyon örnekleri ve kullanım boyutları 26

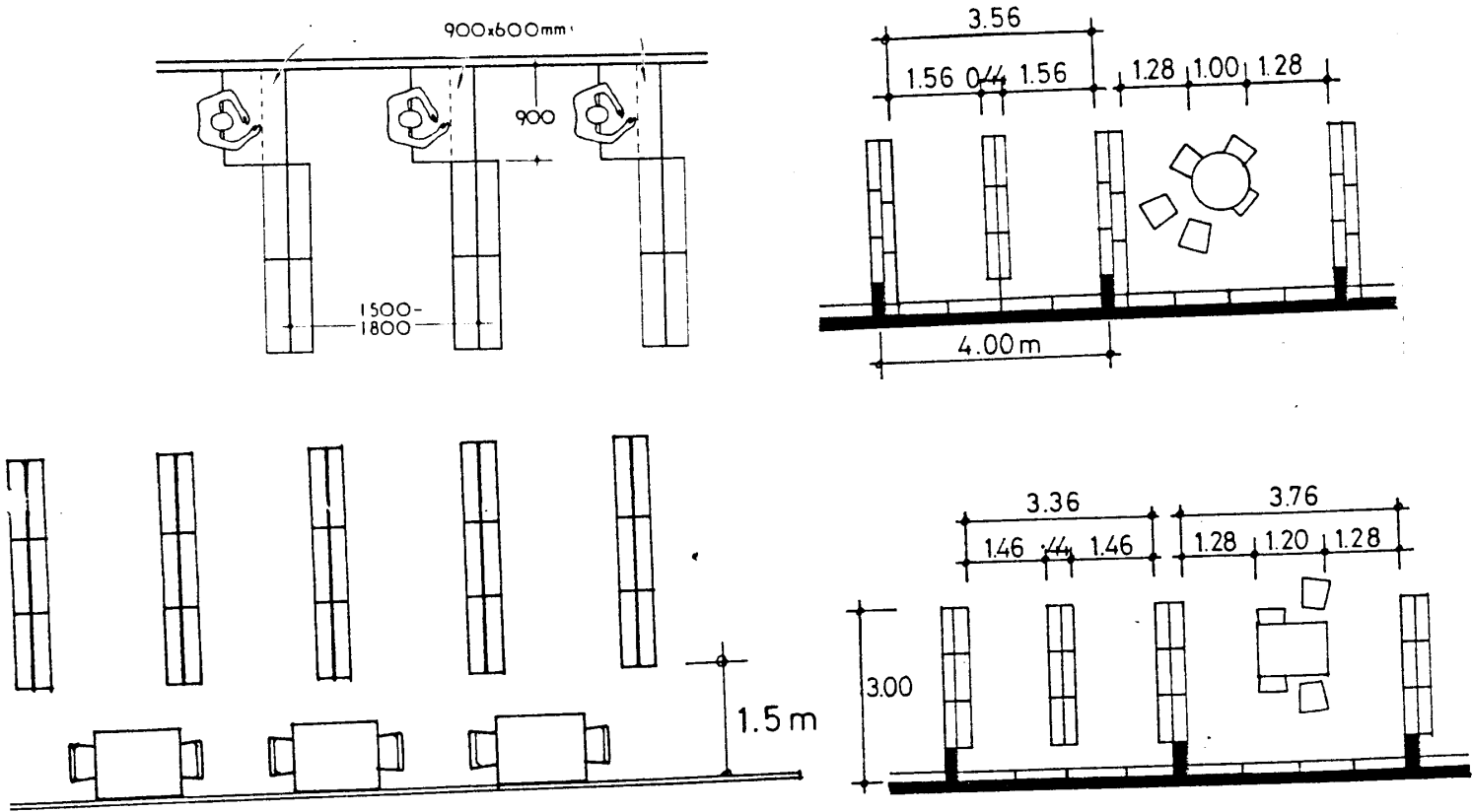

Şekil 18 Yetişkinler, gençler ve çocuklar için kitap rafı yükseklikleri 27

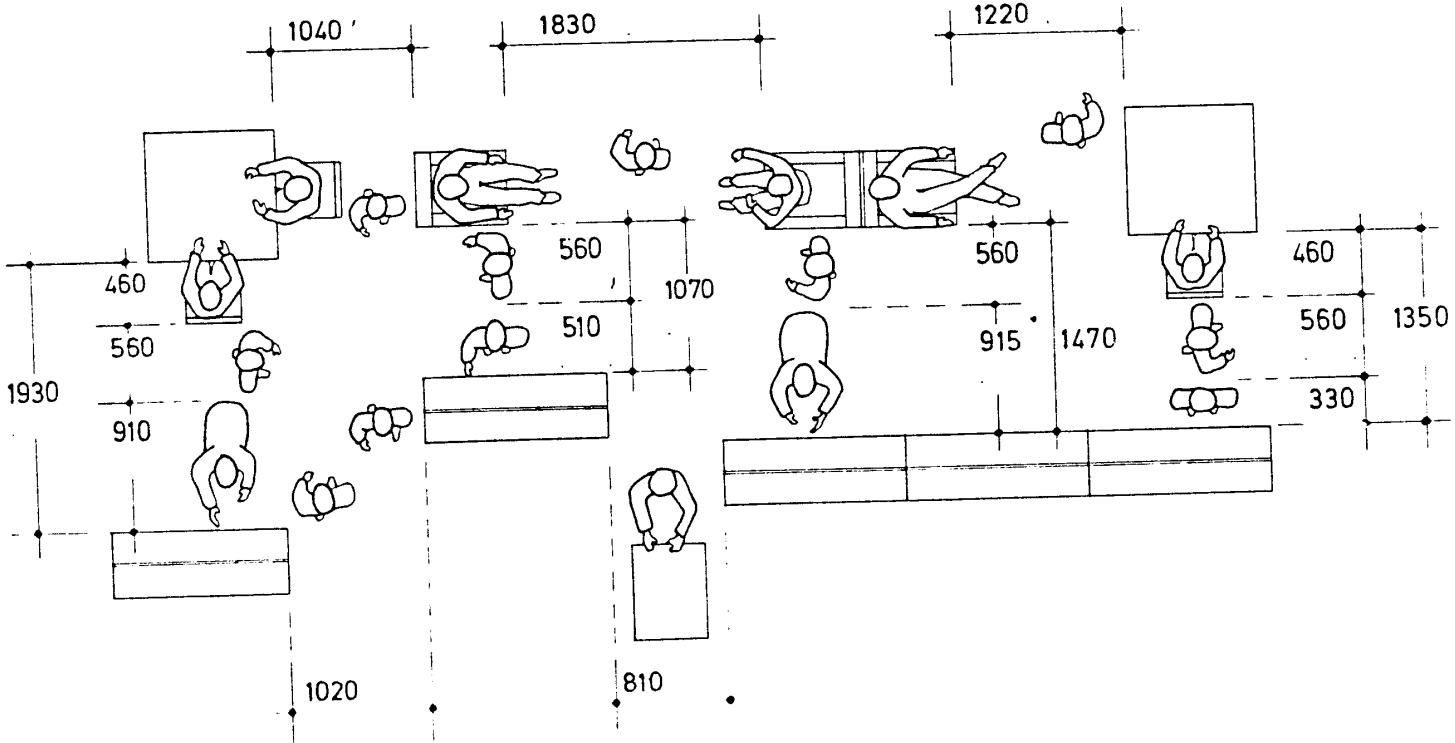

Şekil 19 Kitap dolapları arasında yapılması muhtemel eylemlere göre bırakılması önerilen minimum mesafeler 28

Okuma alanlarının çeşitli kullanımlar için organize edilmesinde sayısız alternatifler vardır. Standart bir mobilya ile standart bir yerleşme yerine birbiriyle uyumlu bir çeşitlemeye gidilmesi, esnek ve değiştirilebilir bir yerleşme düzeni içinde ayrıık, yarı ayrıık veya çoklu oturma düzenleriyle varyasyonlar yaratılması gereklidir. Konu ile ilgili olarak seçilmiş bazı örnekler Şekil 19 da belirtilmiştir.

Şekil 20 Okuma salonlarında yerleşme organizasyonu ile ilgili parça çözüm örnekleri

Şekil 21 Çeşitli oturma düzenlerine göre dolaşım için gerekli minimum genişlikler 30

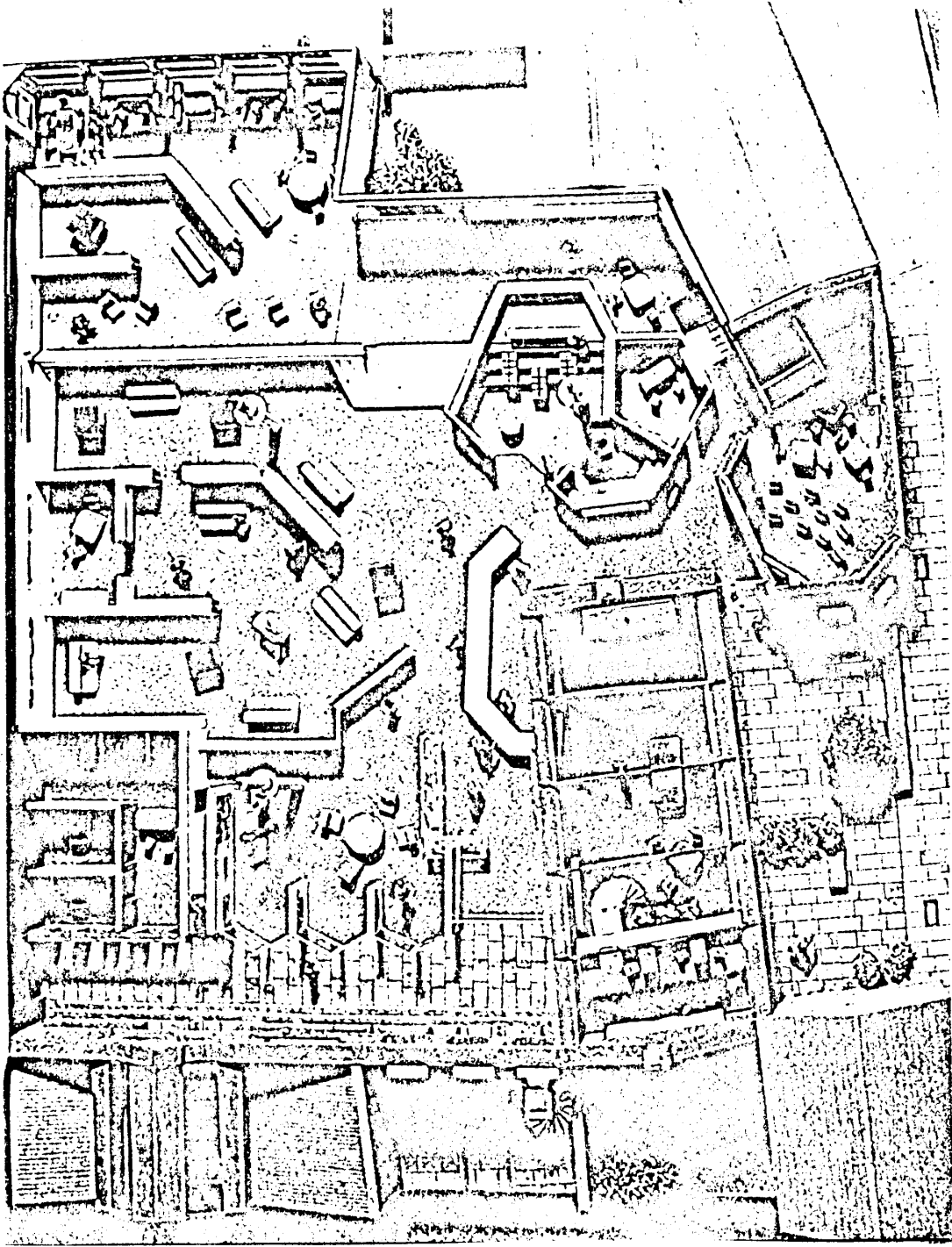
Okuma alanlarıyla ilgili olarak üzerinde titizlikle durulması gereken en önemli birimlerin başında, şüphe yok ki , çocuk bölümleri yer almaktadır. Çocuk bölümleri veya çocuklar için okuma alanları ya tamamen ayrı bir mekan halinde çözümlenmekte yada genel okuma alanı içinde bir bölüm halinde düzenlenebilmektedir. Bazı çözümlerde ise,

giriş alanının, okuyucu hizmet bankosuyla bölünmüş iki farklı yanı yetişkinlere ve çocuklara ayrı ayrı tahsis edilmektedir. (Şekil 21-22)

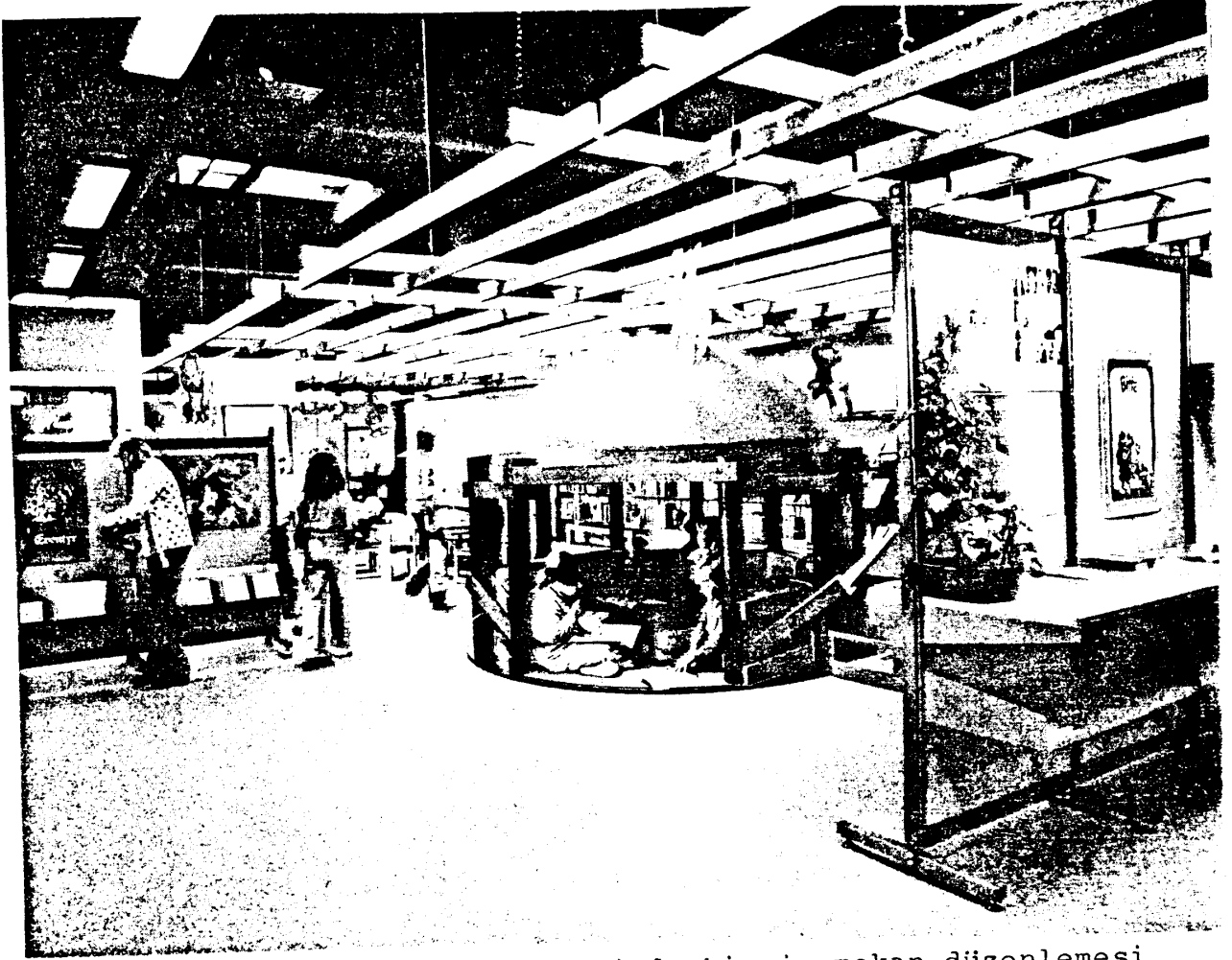
Çocuk okuma alanlarının tamamen yarı bir mekan içinde çözülmesinin en önemli gerekçesi, özellikle okul zamanlarında belirli saatlerde toplu giriş ve çıkışların sözkonusu olması ve gerek bu alanlarda gerekse kullanma sırasında gürültü sorununun ortaya çıkmasıdır.

Çocukların eylemleri yapış biçimleri yetişkinlerde olduğu gibi belirli kalıplarla tanımlanmamalıdır. Bu nedenle de, çocuğun fiziksel boyutlarıyla orantılı mekan bölümleri içinde yaratılacak özgün çevrelerde oturarak, bağdaş kurarak, uzanarak, dolaşarak okuma imkanları sağlanmalıdır.

Buna karşılık, çocuk okuma alanlarının genel okuma alanı içinde bir bölüm olarak organize edilmesi halinde çocukların ebeveynleriyle birlikte ve ebeveynlerinin gözetimi altında kütüphaneyi kullanmaları mümkün olabilmektedir. Ayrıca çocukların yetişkinler bölümüne ilgi duymaları ve daha çocuk yaştan başlayarak bu ilgiyi sürdürmeleri de beklenebilir.

Şekil 22 Pentrith Kütüphanesi

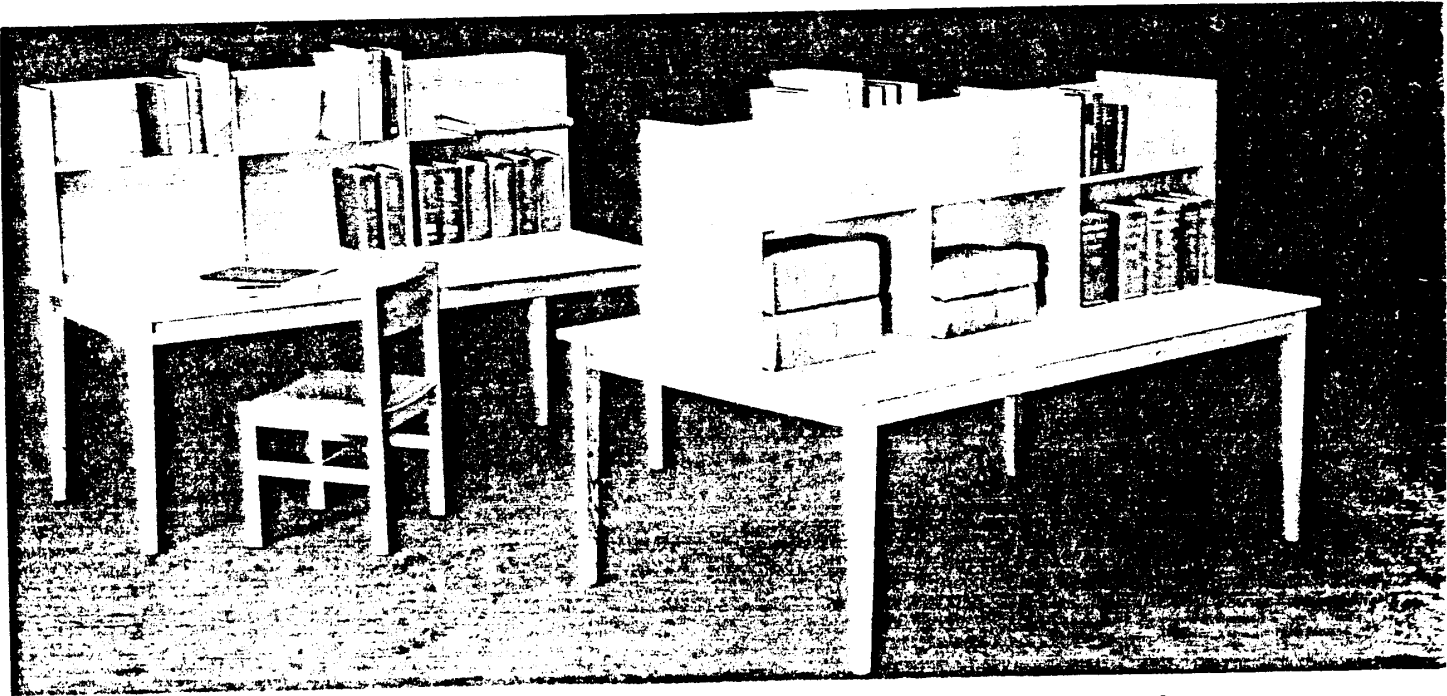
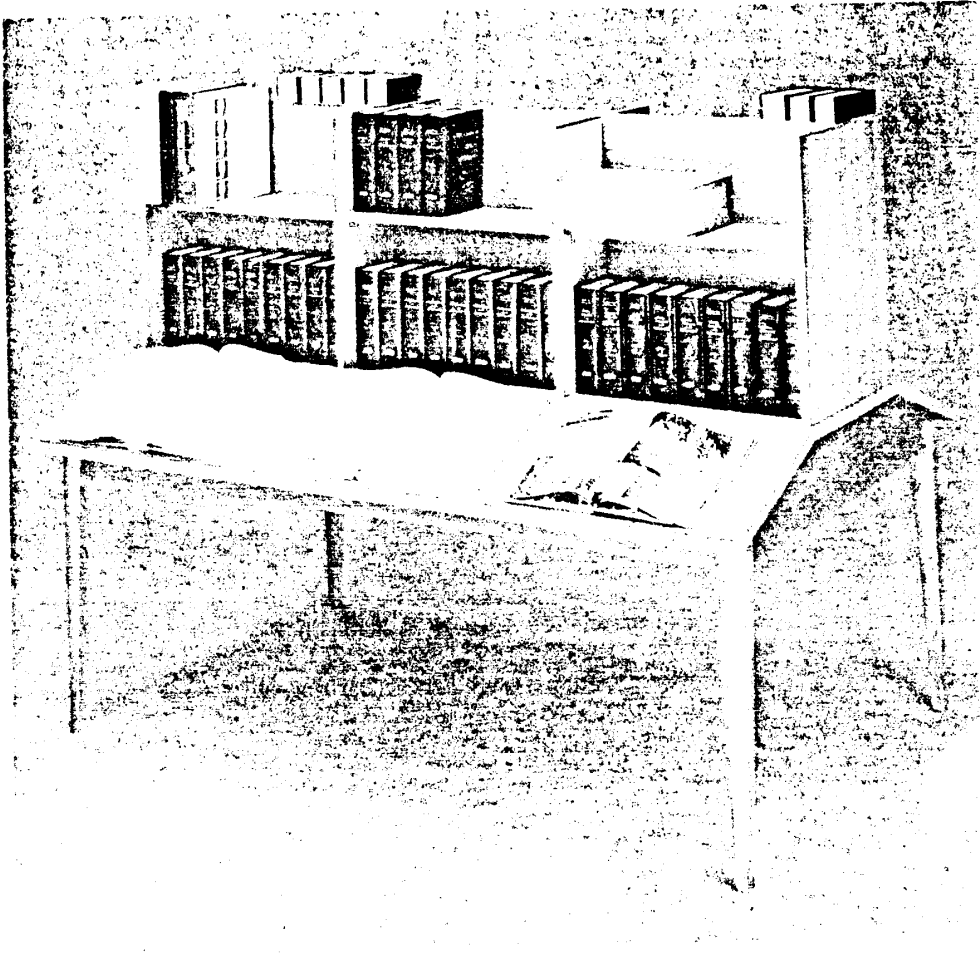
Şekil 23 Çocuk kütüphanesinde bir iç mekan düzenlemesi

Ister ayrı bir mekan içinde isterse genel okuma alanı içinde olsun, çocuk alanlarının, kütüphaneyi kullanmayı teşvik edici ve ruhsal gelişimine olumlu katkılarda bulunucu bir yaklaşımla organize edilmesi gereklidir. Barre'ye göre, çocuk bireyselleşmesini ve toplumsallaşmasını birlikte

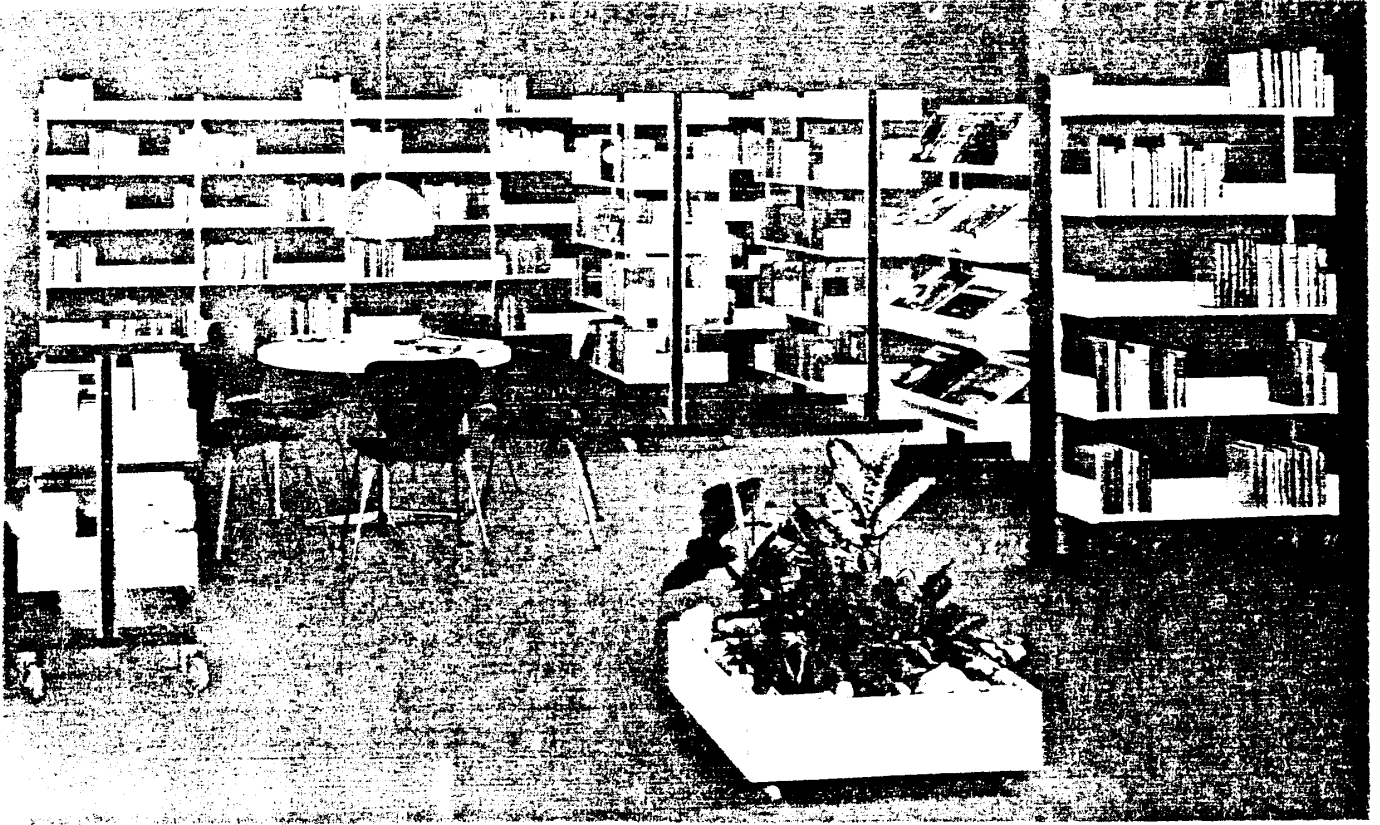
gerçekleştirmek ister. Farklılığın tanınmasını ve ona toplumdaki yerinin verilmesini talep eder. Bir yandan özgün yanlarını ilan ederken, öte yandan bağlı olduğu topluluğa sığınır. Çocuğun evreni herşeyden önce organik bir evren içinde yaşadığı mekan da okuyucuların tümünün birlikte tanımlandığı (polysensoriel) bir mekandır. 31

Böyle bir mekan girintisi çıkıntısı köşesi, bucağı olan ve içinde çocuğun hareketliliğine ve hayal dünyasına cevap verebilecek fantazi, şaşırtıcı, ilgi çekici unsurlara sahip olacak şekilde organize edilmelidir.

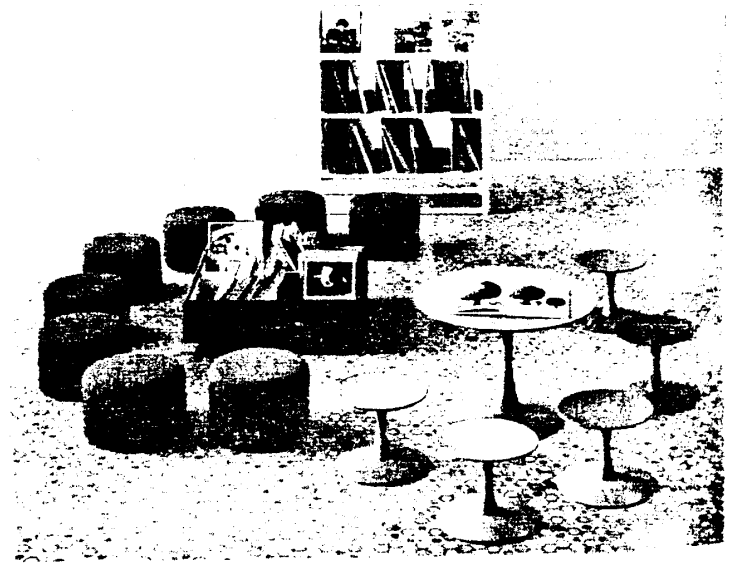
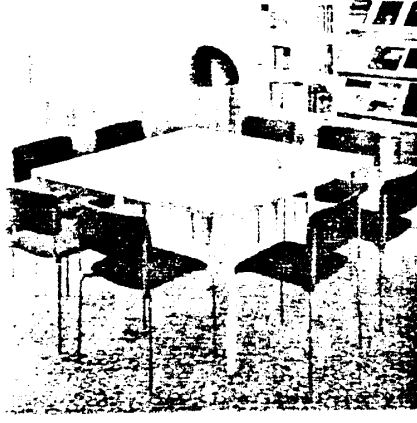
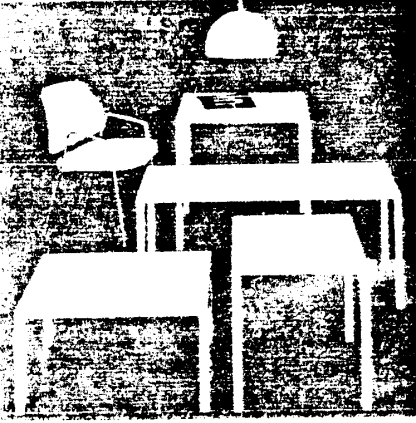
Çocuk, genç ve yetişkin bölümlerinin iç donatım elemanları için de standartların çeşitlendirilmesi kütüphanecilere seçme şansı tanıyacaktır. (Aşağıdaki resimlerde örneklenmiştir.)

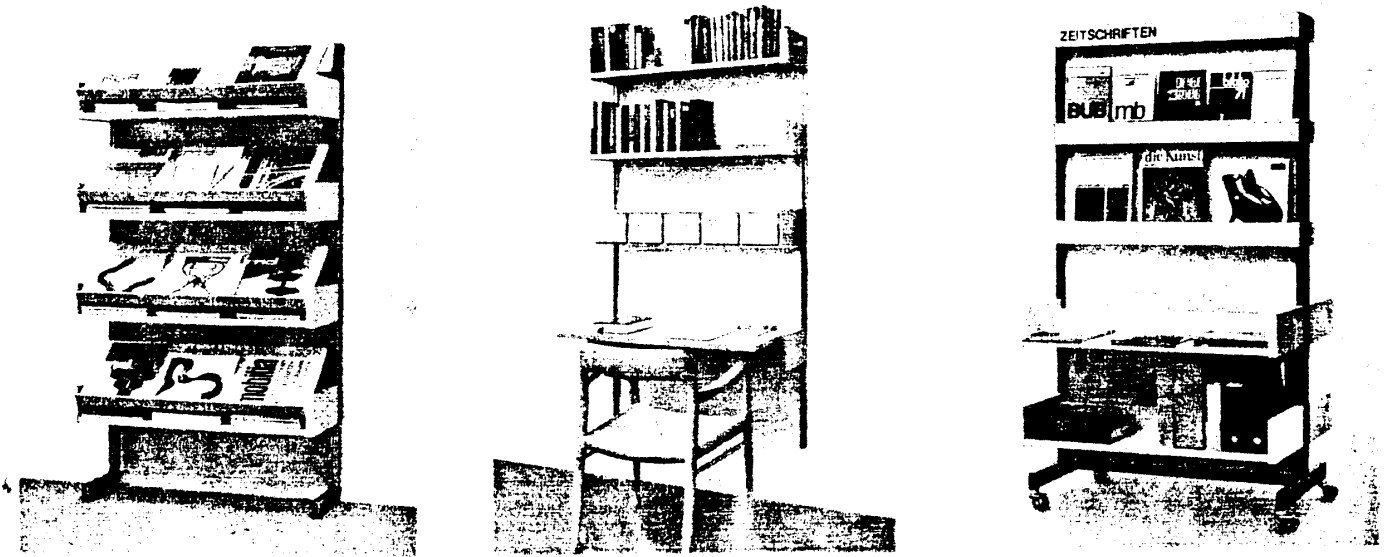
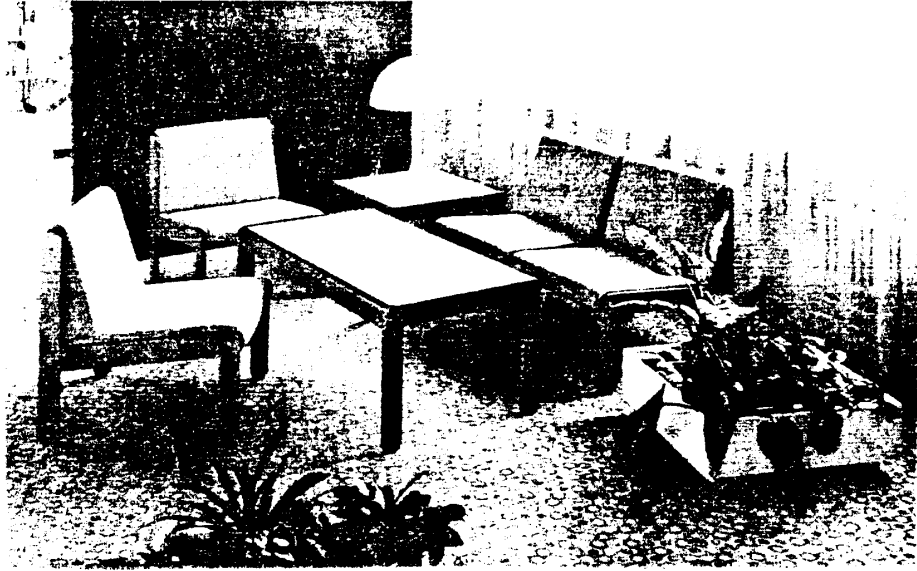
Şekil 24 Okuma alanlarında donatım elemanlarının çeşitlenmesi 32

Şekil 25 Açık raf sisteminde okuma alanlarının çeşitlenmesi

Şekil 26 Çocuk kütüphanelerinde okuma alanlarının çeşitlenmesi 34

Şekil 27 Okuma alanları için oturma grupları 35

4.5 Aydınlatma

Her binada olduğu gibi halk kütüphanelerinde de aydınlatma sorunu doğal ve yapay olmak üzere iki ayrı unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Doğal aydınlatma genellikle duvarlarda ve tavanda düzenlenen pencereler aracılığıyla sağlanmaktadır. Doğal aydınlatmada ortaya çıkan üç önemli sorun üzerinde durulmaktadır.³⁶

a- Duvar veya tavanda düzenlenecek pencereler, genellikle bu yüzeylerin kullanılmasını ve dolayısıyla esnek yerleşme imkanlarını kısıtlamaktadır.

b- İstenen düzeyde doğal aydınlık sağlanabilmesi için elde edilmesi gereken saydam (çam) yüzeyler ısı kayıplarına ya da sıcak-soğuk alışverişine ve parıltılara neden olmaktadır. Bunların önlenmesi ise oldukça pahalı çözümleri getirmektedir.

c- Mevsimlerin ve hava koşullarının değişmesine bağlı olarak aydınlık düzeyleri değişmekte ve görsel rahatsızlıklara yol açmaktadır.

Bu sorunlardan dolayıdır ki, gelişmiş ülkelerdeki pekçok kütüphane yalnızca yapay ışıkla aydınlatılmakta ve gereken şekilde denetlenebilmektedir. Bununla birlikte, gerek doğayı görmeye olan psikolojik ihtiyaç nedeniyle doğal ve yapay aydınlatmanın birlikte kullanılması gerekmektedir.

Doğal aydınlatmalarda çatı pencereleri olabildiğince az kullanılmalı, bilgisayar terminallerinden ve ekranlardan uzak yerlerde düzenlenmelidir. Duvardaki pencereler mantıki olarak iç çevreyi genişletecek ve zenginleştirecek biçimlerde düzenlenmeli, kütüphane materyaline zarar vermemesi gözönüne alınmalıdır. Kuzeye bakan pencereler parıltıya ve ultraviyole ışınlarına ve aşırı sığağa neden olmayacağından tercih edilmelidir. Pencere parapet yükseklikten 75-125 santimetre olarak düzenlenmeli ve bu kısımlar gereğinde masa, kitap rafı ve çalışma istasyonu gibi elemanların yerleştirilmesine imkan sağlanmalıdır.

Yapay aydınlatmada genellikle gömme floresan ampuller kullanılmaktadır. Bunların parlıltıyı kesecek parabolik aydınlatma gereçleriyle birlikte kullanılması yararlı görülmekte, ayrıca değerli kolleksiyonun saklandığı yerlerde ultra-viyole ışınlarını perdeleyecek filtrelerden yararlanılması önerilmektedir.³⁷ Tavandan yapılacak bu aydınlatmada gereçler basit ve tekrarlanan bir örüntü içinde yerleştirilmelidir.³⁸

Halk kütüphanelerinde yer alacak çeşitli işlev alanları için gerekli aydınlatma şiddetleri aşağıdaki şekilde önerilmektedir.³⁹

Sürelî yayın okuma alanında	200 lux ⁴⁰
Okuma alanında (masa düzeyinde)	400 lux
Referans alanında (masa düzeyinde)	600 lux
Hizmet bankolarında	600 lux
Kitap depolarında(düşey yüzeylerde)	100 lux
Ciltleme alanında	600 lux
Kataloglama alanında	400 lux

4.6 İç Hava Koşulları

Halk kütüphanelerinde iç hava koşullarının denetimi gerek okuyucuların biyolojik konfor koşulları içinde olabilmelerini sağlamak, gerekse kütüphane materyalinin bozulmasına engel olmak açılarından önem taşımaktadır. İç hava koşulları dört temel unsura bağlıdır. Bunlar, iç havanın sıcaklığı, nisbi nem oranı, havanın değiştirilmesi ve havanın temizliğidir. Bu dört unsurun ciddi ve gerektiği şekilde denetim altına alınabilmesi için çağımız teknolojisinin belirlediği bir iklimlendirme sisteminin sağlanması gereklidir.

İç havanın değiştirilmesi sorunu kütüphaneyi kullanan okuyucu sayısına, okuma mekanının hacmine ve okuyucunun sosyal düzeyine bağlı olarak kararlaştırılması gereken bir sorundur. Genelde, saatte 2-3 kez hava değişiminin gerektiği ve gelişmiş ülkelerde pek çok kütüphanede bunun saatte 3 ile 6 kez arasında değiştiği söylenebilir.⁴¹ Bu sayı yaz ve kış aylarında değişebilmekte ve yazın terlemenin neden olduğu kirlenmeye karşı hava değişim sayısı arttırılabilmektedir. Havanın içinde, zerrecikler

halinde var olan toz vb. unsurlarla sıvı ve gaz halindeki asitler kütüphane materyaline zarar vereceğinden, değiştirilen havanın bu unsurlardan da arındırılarak içeriye alınması gereklidir. Böyle bir mekanda pencerelerin sabit hale getirilmesi suretiyle dışarıdaki temizlenmemiş havanın içeriye sızması ve ısı kayıpları önlenebilmektedir.

İç hava sıcaklığındaki her 5°C lik artışın kütüphane materyalindeki bozulmayı iki katına çıkardığı belirlenmiştir. Hava sıcaklığında olduğu gibi havadaki nisbi nem oranındaki iniş ve çıkışlarda kütüphane materyalindeki bozulmayı hızlandırmaktadır. Bu nedenle kütüphanedeki günlük değişimler, sıcaklıkta $\pm 1^{\circ}\text{C}$ yi nisbi nem de ise $\pm \% 3$ ü aşmamalı ve aylık değişim ise en çok $\pm \% 5$ olmalıdır. Kütüphane materyalinin depolanmasındaki ideal hava sıcaklığı 15.5°C dir. Okuma salonlarında ise bu sıcaklık, okuyucu için yetersiz kaldığından hem kitaplar hem de okuyucular için optimal bir düzey olarak, 18-20°C hava sıcaklığı önerilmektedir.

Havadaki nisbi nem oranının azlığı veya çokluğu da kütüphane materyalinin korunmasını etkilemekte ve okuyucunun konfor koşullarını değiştirmektedir. Kağıt esaslı kitap ve dokümanlarla plaklar için önerilen nisbi nem oranları % 40-55 arasındadır. Filmler için ise bu oranın % 30 olması gerekmektedir. 42

4.7 Gürültü Kontrolü

Gürültünün, en sıkı biçimde denetim altına alınması gereken binaların başında kütüphane binalarının yer aldığı bilinmektedir. Kütüphanelerde gürültünün oluşmasında iki temel unsur söz konusudur. Bunlar dış mekanlar ve iç mekanlardır. Dış mekanlardan yada dış çevreden kaynaklanan gürültünün iç mekanlara yayılmasını önlemek, yapıda alınacak ses yalıtım önlemleriyle sağlanabilmektedir. Ancak bu işin nisbeten ekonomik bir şekilde çözümlenebilmesi için kütüphanenin mekansal organizasyonunda dış çevre koşullarının ve bu çevredeki gürültü kaynaklarının dikkate alınması gerekmektedir.

Bir halk kütüphanesinde kabul edilebilir gürültü düzeyleri, kütüphanede yer alacak mekanların işlevlerine göre değişecektir. Soruna bu açıdan bakıldığında, bir halk kütüphanesinin nispeten gürültülü, yarı sessiz ve sessiz mekanlara sahip olması gerektiği söylenebilir.⁴³ Örneğin giriş alanları, fuaye, toplantı-konferans salonları ile bu alanlarda yer alacak sergi alanları gürültülü alanlar olarak kabul edilebilir. Hizmet bankolarının yer aldığı alanlarla, personel çalışma , müzik dinleme ve çocuk okuma alanları ise yarı sessiz alanlardır. Süreli yayın ve genel okuma alanları ise sessiz olması gereken alanlardır.

Gürültü açısından ortaya konan bu hiyerarşiye göre dış çevredeki gürültü kaynaklarına bağlı bir yerleşme ve organizasyon yapmak suretiyle nispeten gürültülü mekanları tampon olarak kullanmak ve böylece gürültünün yarı sessiz ve sessiz olması istenen alanlara yayılmasını önlemek mümkündür. Özellikle araç trafiğinin çok yoğun olduğu ve hızlı aktığı bölgelerde, ses yalıtımı açısından faydalı olabilecek ağaç türleri kullanarak bina ile çevre arasında doğal bir yalıtım oluşturmak hem ekonomik hem de estetik açıdan yararlı olacaktır.

İç mekanda oluşacak gürültüler, genellikle insanların hareketleri (yürüme, iskemle çekme, oturma, kalkma) ile kitap taşınması, kitap sayfalarının çevrilmesi, personelle konuşma vb. eylemlerle, havalandırma tertibatından kaynaklanmaktadır. Sorunun çözümünde iki temel unsur üzerinde durulmalıdır. Bunlardan biri mekandaki yerleşme ile, ikincisi ise malzemeyle ilgilidir. Mekandaki yerleşmede kitap dolaplarının bölücü-ayırıcı elemanlar olarak kullanılması ses yalıtımı açısından fevkalade yararlıdır. Çünkü kitap dolu bir dolap büyük bir ses yalıtımı sağlamaktadır.⁴⁴ Böylece nişlere veya mekan parçalarına ayrılmış bir mekanda, bu parçalar içindeki ufak-tefek gürültülerin tüm mekana yayılması kolayca önlenabilir. İkinci unsur ise iç mekandaki kaplama malzemelerinin ses yutucu özelliklere sahip olmasıdır. Bu amaçla, döşemedeki kaplama malzemeleri içinde halı veya kauçuk -muşamba esaslı malzemeler, tavanda ise ses yutucu akustik kaplamalar tercih edilmelidir. Tüm malzeme seçimlerinde ekonomik koşulların yanısıra akustik ve estetik koşulların da dikkate alınması ve akustik hesapların yapılarak kabul edilebilir gürültü düzeyinin 25-40 desibel arasında seçilmesi önerilmektedir.⁴⁵

4.8 Geleceğe Yönelik Önlemler

Gelişmiş ülkelerde, kütüphanelerde meydana gelen değişimler, gelecekte ne gibi teknolojik gelişmelerle karşılaşılacağı ve bunların kütüphaneleri hangi yönde etkileyeceği konusunda düşünmeye yöneltmektedir. Konu ile ilgili uzmanlar geleceğin şimdiden tahmin edilemeyeceğini, ancak karmaşık problemlere basit çözümlerle yaklaşmanın yanlış olduğunu ve gelecekteki ihtiyaçların ancak esnek çözümlerle karşılanabileceğini belirtmektedirler.⁴⁶ Esnekliğin ise özellikle enerji ve iletişim kablolarının her noktaya rahatça ulaştırılabilmesine elverişli sistemler açısından ele alınması gerektiği çünkü geleceğin kütüphanesinin büyük ölçüde enerji gücü ve telekomünikasyon kapasitesine dayandığı ileri sürülmektedir.⁴⁷

Soruna bu açıdan bakıldığında, gerek katalog tarama ve bilgi sağlama gibi okuyucuya hizmet alanlarında gerekse, kontrol, yangından korunma ve hava şartlarının denetlenmesi gibi teknik konularda gelişmiş bilgisayar, haberleşme ve otomatik kontrol sistemlerinin yaygınlaşacağını düşünülerek bu yönde önlemlerin alınması gerektiği söylenebilir. Halk

kütüphanelerinde de üzerinden kabloların, havalandırma kanallarının ve yangın tesisatının geçirilebileceği asma tavan sistemlerinin kullanılması yararlıdır. Mekanın sabit duvarlarla bölünmesi yerine hareketli veya demontabl, yeri değiştirilebilir elemanlar tercih edilmelidir. Bu bölme elemanları üzerlerine kitap rafı asılabilecek ve içlerinden kablo geçirilebilecek şekilde yapılmalıdır.

Geleceğin kütüphanelerinde özel çalışma hücreleri yada çalışma istasyonları en kritik elemanlar olarak değerlendirilmektedir. Özellikle araştırma amacıyla kütüphaneyi kullanacak her kişiye bilgisayarla hizmet verilmesi söz konusu olabilir. Bu nedenle, okuma masalarının yer yer çalışma istasyonlarına dönüşmesi gerekebilir. Bu durumda şimdiki çalışma masalarının yetersiz kalacağı bunların en az bir mikro bilgisayar veya terminal yerleştirilebilecek ek alanlara ve tesisat imkanlarına sahip olması gerektiği belirtilmektedir.⁴⁸

Şekil 28 Kütüphanelerde değişik mekan düzenlemeleri 49

IV. Bölümün Dipnotları

1. Bette-Lee Fox ... y.a.g.e. s.49-50
2. Department of ... y.a.g.e. s.53
3. Onat, Mekansal Düzenin ... a.g.e. s.13
4. Doğan Kuban. Mimarlık Kavramları. İstanbul, İTÜ, 1973. s.16
5. Beyner Banham. Theory and Design in the First Machine Age. London, The Architectural Press, 1977. s.280
6. Okyanus Ansiklopedik, ... y.a.g.e. s.2868
7. E.Grandjean. Economics of the Home. London, Taylor and Francis, 1973. s.67-68
8. G.Broadbent. Design in Architecture. London, John Wiley and Sons, 1973. s.143
9. Vacit Imamoğlu. İç Uzamlar İçin Genel Bir Değerlendirme Ölçeği. Ankara, ODTÜ, 1979. s.2
10. Library Journal, 109.c, Dec 1984. s.2223
11. Department of Education ... y.a.g.e. s.12
12. Thompson, y.a.g.e. s.119
13. a.y.
14. a.e. s.111
15. Department of ... a.g.e. s.18

16. Gaylord, ... y.a.g.e. s.34 EKZ; bibliotheks mobel
bibliotheks material. Reutlingen, 1977. s.16
17. Katalog (Tarama) Alanları Terimi - Okuma
salonları içinde yer alan kullanıcıların
katalog kartlarını taramasına imkan veren
katalog dolaplarının bulunduğu alanları
tanımlamak amacıyla kullanılmıştır.
18. Thompson, a.g.e. s.115
19. David Leroy Michaels. "Technology's Impact on
Library Interior Planning." Library Hi-Tech,
c.5, 1987. s.59-63
20. Thompson, a.g.e. s.114
21. Gaylord, ... a.g.e., s.45-46
22. a.y.
23. Department of ... a.g.e. s.48-49
24. a.y., Thompson, a.g.e. s.105
25. Thompson, a.e. s.104
26. a.e., s.24
27. Thompson, a.g.e. s.80
28. a.e. s.83
29. a.e. s.106, Department of ... a.g.e. s.26-28
30. Thompson, a.g.e. s.105
31. Françoise Barre. "Çocuk ve Mekan yada Yitirilmiş
Kent ." Çev. Murat Güvenç. Mimarlık, c.9,
1984. s. 15-17

32. Gaylord, a.g.e. s.36
33. EkZ ... y.a.g.e. s.3
34. a.e. s.10
35. a.e. s.7, 21
36. Thompson, a.g.e. s.134
37. David Leroy Michaels, y.a.g.e. s.59-63
38. Anders C.Dahlgren. "Designing the Flexible Small
Library." Library Hi-Tech, c.5, 1987. s.78-82
39. Thompson, a.g.e. s.140
40. Bir yüzeyi düzgün olarak aydınlatan ışık aksının
yüzeye bölümü ile bulunan aydınlık düzeyi.
41. Department of ... y.a.g.e. s.71, Thompson a.g.e.
s.153
42. Gloria Novak. "Toward a Forgiving Building,
Technical Issues Relevant to New and
Existing Libraries." Library Hi-Tech. c.5,
1987. s. 94-99
43. Thompson, a.g.e. s.33
44. J.Kay Lucker. "Adapting Libraries to Current and
Future Needs." Library Hi-Tech. c.5, 1987.
s. 85-87
45. Department of ... a.g.e. s.79, Thompson, a.g.e.
s.153
46. Lucker, a.g.e. s.85
47. Michaels, y.a.g.e. s.59-63
48. a.e. s.62
49. Thompson, a.g.e. s.60

BÖLÜM V

TÜRKİYE'DE HALK KÜTÜPHANESİ UYGULAMALARI VE BULGULAR

5.1 Halk Kütüphanelerinin İşlerliği İle İlgili İstatistiksel Göstergeler

Halk kütüphanelerinin, toplumun eğitimi ile bilgi ve kültür iletişimde oynadıkları rol, hemen her ülkede büyük önem taşımaktadır. Gelişmiş ülkelerde toplumdaki gelen aşırı isteme bağlı bir önem sözkonusu iken az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde toplumun halk kütüphanelerini kullanmaya olan istemindeki yetersizlik problemin önemini ve boyutlarını etkilemektedir.

1985 yılı sayımlarına göre 50.664.458 kişinin yaşadığı ülkemizde¹ 763 adet halk kütüphanesi varken bu sayı 1986 yılında 799'a, 1987 yılında 823'e ve 1988'de 836'ya yükselmiştir.² Elde mevcut bulunan en son istatistiksel verilerin ait bulunduğu 1987 yılı sayımlarına göre³, söz konusu yıl içinde 823 halk kütüphanesini kullanım sayısı

19.167.335 dir. Bu kullanımın 2.415.212 sinin ödünç kitap alma şeklinde olduğu gözönüne alınırsa 1987 yılında halk kütüphanelerimizin okuma salonlarının 17.352.123 kere okuyucular tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu kütüphanelerin haftada 6 gün hizmet verdiği düşünüldüğünde okuma salonlarını kullanan okuyucu sayısının (1987 yılında) kütüphane başına 67.5 kişi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Okur-yazarlık durumunu da dikkate alarak bu incelemeyi nüfus sayımının yapıldığı 1985 yılı verileriyle Ankara'nın içinde tekrarladığımızda aşağıdaki tablo ile karşılaşmaktayız.

Ankara'nın Altındağ, Çankaya, Keçiören, Mamak ve Yenimahalle ilçelerinde yaşayan ve okuma-yazma bilen nüfus 1.750.070 dir.⁴ Bu ilçelerdeki halk kütüphanesi sayısı 9, toplam kitap sayısı ise 354.693 dür.⁵ 1985 yılı içinde 35.858 okuyucu bu kütüphanelerden yararlanmıştır. Bu sayısal değerlerden ortaya çıkan sonuçlar şöyle sıralanabilir;

Ankara içindeki beş büyük ilçede 194.552 kişiye 1 halk kütüphanesi ve her 5 kişiye 1 kitap düşmektedir. Buna karşılık bu beş ilçede yaşayanların yalnızca % 18,76 sı yılda ortalama 1 kere bir halk kütüphanesinden yararlanmaktadır. Bu kişilerden her birinin yılda ortalama 2, 3 veya 4 kere halk kütüphanelerinden yararlandıkları varsayıldığında ise, bu kütüphaneleri kullananların bu ilçedeki toplam okur yazar nüfusa oranları sırasıyla % 9,38, % 6,25, % 4,69 gibi değerlere düşmektedir.

Ülkemizdeki ortalama gelir düzeyinin düşüklüğüne karşın yazılı materyallerin maliyet ve satış fiyatlarının yüksekliği dikkate alındığında, gelişmiş ülkelere oranla daha çok yararlanılması gereken halk kütüphanelerimize olan bu istemezliğin nedenleri araştırılmalı ve problemin her bileşeni ile analizler yapılarak çözüm önerileri geliştirilmelidir.

5.2 Halk Kütüphanesi Binalarının Oluşturulması Süreci

Ülkemizde halk kütüphaneleri ya bu amaçla yapılmış veya tahsis edilmiş binalarda veya dükkanlarda yada kültür merkezleri içinde yer almaktadır. Her üç durumda da yatırımcı kuruluş KTB'dır. Bu bakanlık,

ülke çapında halk kütüphanesi ihtiyaçlarını ve önceliklerini saptar. Arsa sağlanması için valiliklerle bağlantı kurar. Uygun arsanın bulunması tapu veya tahsis belgesinin sağlanması halinde arsanın imar planındaki durumu incelenir. Gerekiyorsa imar planında değişikliğe gidilir.

Konu doğrudan halk kütüphanesi ise, arsa bilgileri ön proje formlarının ekinde BIB'na program yılının bir yıl evvelinden intikal ettirilir ve bunlar arsa yönünden, proje yönünden incelenir.⁶ Arsaya tip proje uygulanacağından bu proje keşifleri, uygulanacağı yıla ve tahmini artışlara göre arttırılarak, yatırım gerekçeleriyle birlikte Devlet Planlama Teşkilatı'na (DPT) iletilir. Konu kültür merkezi ise ve kütüphane bu merkez içinde yer alacak ise KTB, Kültür Merkezleri Başkanlığınca bu önprogram ve maliyet tahmini yapılarak yatırım gerekçeleriyle birlikte DPT'na iletilir.

Yatırım önerisinin uygun bulunması halinde, bir sonraki yatırım programına alınır ve o yıl için öngörülen yatırım tutarı bütçeye dahil edilir. Konu halk kütüphanesi ise, bütçe ödeneği KTB'ınca BIB'na

devredilir. Bu Bakanlık uygulanacak tip projeye göre binayı ihaleye çıkararak denetimini yapar ve binanın tamamlanmasını sağlar. Konu kültür merkezi ise KTB, kültür merkezleri dairesince avan projesi hazırlanır, uygulama projesi ise, genellikle ihale yoluyla yaptırılarak yapım işi yine ihale yoluyla tamamlanır.

5.3 Tip Proje Uygulamaları

Bir zamanlar yeterli sayıda mimarın bulunmayışı gerekçesiyle ve özellikle çok tekrarlanan binalar için tip proje düzenlenirken, günümüzde böyle bir sorunun geçerliliğini yitirmesine rağmen, neredeyse her türlü bina için tip proje yapılması istenir olmuştur.

Ülkemizde halk kütüphanesi binalarında genellikle BIB'nın tip projeleri ya da bu projelerde yapılan ufak-tefek değişmelerle elde edilen varyasyonlar uygulanmaktadır. Bu amaçla tipleştirilen binalar için de belli başlıklar aşağıda gösterilmiştir.

- Tip Kütüphane Binası
(Bodrumsuz-Yalıtımsız) 3 kat 1395 m²
- Tip Kütüphane Binası
(Bodrumsuz-Yalıtımlı) 3 kat 1395 m²
- Tip Kütüphane Binası
(Bodrumlu-Yalıtımsız) 4 kat 1860 m²
- Tip Kütüphane Binası
(Bodrumlu-Yalıtımlı) 4 kat 1860 m²
- Küçük ilçe tipi halk ve çocuk kütüphanesi
1 kat 340 m²
- Büyük ilçe tipi halk ve çocuk kütüphanesi
2 kat 1522 m²

Kütüphane binalarının tipleşebilmesi için ihtiyaçların ve çevre verilerinin bütünüyle benzer olması gereklidir. Bu şartların yaratılması halinde dahi tip binaların kullanım esnasında ortaya çıkan problemlere ve zaman içinde değişen ihtiyaçlara göre geliştirilmeleri gereklidir.

Tip proje uygulamaları özellikle konu uzmanları arasında tartışma konusudur. Tip proje uygulamasına yönelen yetkililer konu tartışılırken süre kazanmaktan, ekonomi sağlamaktan, standart

anlayışa ulaşmaktan ve diğer yararlılardan sözediyorlar. Bu aşırı yaklaşımın karşısında olanlar ise tip proje kavramının yanlış bir biçimde ele alındığından, bina/çevre ilişkilerini gözetmeyen uygulamalara neden olduğundan ve ilginçtir, süre kazanılmadığından ve ekonomik olmadığından yakınıyorlar.⁷

Ülkemizde tip proje uygulamalarının en yaygın örneği olan tip ortaokul ve lise binalarında yapılan bir araştırma bu binaların yapım sürelerinin 1 yıl ile 6 yıl arasında değiştiğini, maliyetler arasında önemli farklar bulunduğunu ve tip uygulama ile proje düzenleme ücretini kazanarak ekonomi sağlama olasılığının da geçerliliğini yitirdiğini göstermiştir.⁸

Bir kültür ortamı olarak görev yapması beklenen kütüphane binalarına süre ve maliyet açılarından herhangi bir yarar sağlamayan, ayrıca sıradan, kimliksiz ve kültürü simgelemekten uzak bir nitelik kazandıran tip proje uygulamalarının savunulması hemen hemen imkansız görünmektedir.

5.3.1 İç Mekan Donatım Elemanları ve Tasarımı

Ülkemizde 1970 yıllarına kadar yapılan yatırımlar sabit ve hareketli mobilya ve diğer donatım elemanları konusunda öncelikle pazar talebine uygun olarak programlanmıştır. Aynı yıllarda Türkiye'de eğitim ve öğretim sektöründeki hızlı büyüme (bu büyüme aynı oranda halk kütüphanelerini de etkilemiştir.) mekan ve donatım taleplerini de arttırmıştır. Temel talep belirli alanlarda fonksiyon ve biçimsel yönden en iyi donatım elemanlarının boyut ve fiyatlarıyla hızla ilerleyen teknolojiyi bir araya getirerek üretilmesidir. Bu halk kütüphanelerinde taşıyıcı raf ve dolap sistemleri, bilgisayar, kompakt-disk gibi büro gereçleri ve materyalin kullanılabilmesi için tesisat ve teçhizat talebi olarak ortaya çıkmaktadır.

Kamu piyasa araştırmalarında etkili olmadığı için donatım elemanlarının tasarımı batıdakilerin kopyası olarak ortaya çıkmaktadır. Oysa insanın kullandığı yapıların ve yapı donatımının boyutları, bu donatımın yerleşeceği mekanın boyutları, Türk toplumunun boyutsal (antropometrik) özelliklerini

taşımalı ve bu özelliklere göre tasarlanmalıdır. Gelecek nesillerin bedensel ve ruhsal sağlıkları ancak bu şekilde korunacaktır.

Şimdiye değin çocukların boyutsal ölçülerinin belirlenmesine yönelik araştırmalar yeterli değildir.⁹ Batıdan kopya edilen örnekler ise Türk çocuklarının boyutsal özelliklerine uymamaktadır.

Bir halk kütüphanesinin iç donatım elemanlarının düzenlenmesi projelendirme safhasından önce ihtiyaç programlarında kütüphaneci-iç mimar işbirliği ile belirlenmelidir.

İç donatım elemanları ise demirbaş adı altında yatırımcı yani mal sahibi kuruluş tarafından sağlanmaktadır. Sadece sabit donatımlar (konferans salonundaki koltuklar gibi) yere çakılı olmaları koşulu ile inşaat ihalesine dahil edilirler. Durum bazı özel yapılar için daha değişiktir. Örneğin İstanbul Atatürk Kültür Merkezi bakanlık içinde oluşturulan özel ve bağımsız bir ekip çalışmasının ürünüdür.

İç donatım elemanlarında standart kullanımı yerleştirmek için 1950'li yıllarda Devlet Malzeme Ofisi (DMO) kuruldu. Eğer işlenen konuya ilişkin standartlar saptanmışsa Türk Standartlarından (TS), hazırlanmamışsa yabancı standartlardan yararlanılır.¹⁰ Bu arada ırklar arasındaki boyutsal farklılıklar gözönünde bulundurulmamaktadır.

Halk kütüphanelerinin iç donatım elemanları tasarlanırken boyutsal özelliklerin ve kişileri çekecek sıcak, güleryüzlü, standartların çeşitlenmesine olanak verecek elemanların yaratılmasına önem verilmelidir.

5.4 İncelenen Örnekler ve Bulgular

Ankara'da yapılmış halk kütüphaneleri arasından üç halk kütüphanesi, örnekleme yapmak üzere, seçilmiş ve bu örneklerdeki mevcut durum yerinde yapılan gözlemler ve ilgililerle yapılan görüşmeler yoluyla belirlenmeye çalışılmıştır. Gözlem ve görüşmelerde özellikle dört etken üzerinde durulmuştur.

- a- Kütüphanenin yeri
- b- Kütüphane aracılığıyla halka sunulan hizmetler
- c- Kütüphane materyali ile kullanıcı ve personel sayılarına ilişkin veriler
- d- Kütüphane binası ile ilgili organizasyonel ve yapımsal veriler

Bina ile ilgili verilerin problemin ağırlık noktasını oluşturması ve özel bir uzmanlık alanına girmesi nedenleriyle yapılan gözlem ve görüşmelere bir mimarın da katılması sağlanmıştır. İncelenen halk kütüphaneleri şunlardır.

1. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi
2. Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesi
3. Cebeci Halk Kütüphanesi

İncelemelerin yapıldığı sırada, bu kütüphane yönetimlerinin hiç birinde bina projelerinin bulunmadığı yalnızca Ankara Adnan Ötüken Halk Kütüphanesi projelerinin Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünde olduğu öğrenilmiştir. Çeşitli kaynaklardan sağlanan halk kütüphanesi

tip projeleriyle yapılan karşılaştırmalarda Cebeci Halk Kütüphanesinde ilçe tipi, Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesinde ise il tipi halk kütüphanesi projelerinin bodrumlu tiplerinin uygulama esnasında yerinde yapılan bazı değişikliklerle uygulandığı ve sonradan da ek değişiklikler yapıldığı kanısına varılmıştır.

5.4.1 Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi

1945'lerde Saraçoğlu (şimdiki Namık Kemal) mahallesinin lokali olarak inşa edilen bina 1952 yılında Milli Kütüphane olarak işlev değişimine uğratılmış ve 1983'lerde İl Halk Kütüphanesine dönüştürülmüştür. Bir zamanlar Ankara'nın yoğun bir konut bölgesi iken şimdilerde ticaret ağırlıklı bir yerleşime dönüşen Kumrular Sokak üzerinde oldukça merkezi bir yerdedir.

Ankara ilinin merkez kütüphanesi olan Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, yetişkinler, gençler ve çocuklar için okuma hizmeti yanında ödünç kitap verme, fotokopi, sergi, toplantı ve bazı özel aktivitelere yönelik hizmetler de vermektedir.

301.589 kitap ve süreli yayın ile 3944 nadir eser, 12.987 eski harfle basılmış eser, 21.651 yabancı dilde basılmış eser, 3320 adet ödünç verilebilen eser, 31931 gazete ve 10.007 ciltlenmiş dergi ve 6221 çocuk yayınından oluşan zengin bir koleksiyona sahiptir. 1987 yılında 11.131'i çocuk, 110.938'i yetişkin olmak üzere 122.069 okuyucunun kütüphaneden yararlandığı, 534'ü çocuk, 6.585'i yetişkin olmak üzere 7.119 kişinin ödünç kitap verme servisinden kitap aldığı, 69.365 kişinin kendi kitabı ile gelirken, 45.585 kişinin kütüphane materyalinden yararlandığı belirlenmiştir.

Kütüphane, 2. ulusal mimarlık akımı olarak nitelendirilen mimari bir akımın önemli örneklerinden biri olan -şimdiki adıyla- Namık Kemal mahallesinin bir parçasıdır. Belli bir kimliği olan bu bina özenle inşa edilmiş ve koruma altına alınmıştır. Dış görünüşüyle belli bir dönemin ve kültürün sembolüdür.

Kütüphanenin iki yan yola bakan 3 girişi vardır. Bunlardan biri ana giriş, diğerleri ise çocuk kütüphanesi ve derleme bürosu girişidir. Bu girişler bir üst katta dolaylı olarak birbirlerine bağlanmaktadır.

Kumrular sokağına bakan cephede ise doğrudan bu sokaktan kullanılacak şekilde ödünç kitap verme bölümü yer almaktadır.

Ana giriş holü bir merdivenle üst kattaki yönetim bürolarına, birkaç basamakla da aynı kattaki okuma salonuna bağlanmaktadır. Süreli yayınlar bölümüne, özel okuma odalarına ve katalog (tarama) alanına bu salondan ulaşılmaktadır.

Bu mekanlar cilalı ahşap mobilyalarla döşenmiş, okuma masaları özel şekilde aydınlatma gereçleriyle donatılmıştır. Oturma düzeninin tek düze ve biraz sıkışık olmasına rağmen gerek yapı gerekse mobilya kalitesiyle benzerlerinden olumludur. Okuma salonunda 196, süreli yayınlar için ayrılmış salonda 60, özel okuma odalarında 20 kişilik kapasiteler yaratılmıştır.

Çocuk bölümü girişinde yapım ve malzeme kalitesi değişmektedir. Bu girişin hemen karşısında karanlık ve çekici olmayan bir çay odası düzenlenmiştir. Giriş holü bir merdivenle üst katta bulunan katalog (tarama) alanına bağlanmaktadır. Bir

kat yukarıda çocuk bölümü ve en üst katta da toplantı mekanı yer almaktadır.

Çocuk bölümü camlı bölmelerle ayrılmış kısımlar halinde organize edilmiş, şekilsel ve boyutsal nitelikleriyle çocuklara uygun mobilyalarla döşenmiştir.

Sürekli yayınlar bölümü ve depo olarak yapılan ek bina şu anda bakanlığın kreşi olarak kullanılmaktadır.

5.4.2 Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesi

1971 yılında il halk kütüphanesi olarak kurulmuş, 1985 yılından beri ilçe halk kütüphanesi olarak görev yapmaktadır. Ankara'yı Yenimahalle ilçesine bağlayan İvedik caddesine açılan Gülderen Sokak üzerindedir. Bu sokak İvedik Caddesinin konut bölgesi olarak gelişen yönüne göre ters tarafta kalmaktadır. Konut alanları ile kütüphane arasında yoğun araç trafiği vardır. Halkın günlük dolaşım alanlarına oldukça ters bir yerdedir.

Kütüphane yetişkinlere, gençlere ve çocuklara kitap ve süreli yayın okuma hizmetleri ile ödünç kitap verme hizmeti sağlamaktadır. Ayrıca çevre yerleşimlere gezici kütüphane hizmeti ile ildeki halk kütüphaneleri için ciltleme, bakım, onarım hizmetleri yürütülmektedir.

Yaklaşık 30.000 adetlik eski basımlı bir koleksiyona sahip olan kütüphanede aktif olarak kullanılmayan bir konferans salonu da yer almaktadır.

Çocuk bölümünde açık, yetişkinler bölümünde ise kapalı raf sistemi uygulanmaktadır.

Kütüphanede bir daktilo makinası ile kullanılmayan siyah-beyaz bir televizyon cihazı bulunmaktadır.

Personel 2 yönetici, 1 kütüphaneci, (yöneticilerden sadece kütüphane müdürü kütüphaneci) 15 memur ve 8 müstahdemden oluşmaktadır.

1987 yılında, gezici kütüphane de dahil olmak üzere hizmetten yararlanan okuyucu sayısı 104.602, ödünç kitap verme servisinden ödünç verilen

kitap sayısı 2794 dür. Bizzat kütüphaneye gelerek kullanan okuyucuların büyük bölümünü ilkokul öğrencileri oluşturmaktadır.

Yenimahalle ilçe halk kütüphanesine sokaktan kısmen ayrılmış bir bahçeden geçilerek ulaşılmaktadır. Binanın dışa yansıyan görünüşü, sıradan bir kamu binası etkisi yapmaktadır. Bina betonarme karkas sistemde inşa edilmiş olup, bodrum dahil dört katlıdır. Okuyucu salonları sabit duvarlarla bölünmüş bağımsız bölümler halinde organize edilmiştir. Giriş katında çocuk kütüphanesi ile ödünç verme servisi yer almaktadır. Bu iki bölümde kitaplar için ahşap dolaplar kullanılmıştır. Döşeme olarak da yerinde dökme mozaik malzeme hakimdir.

Üst katlarda iki okuma salonu ile bir süreli yayın salonu yer almakta ve salonlar arasında yönetim odaları bulunmaktadır. Tüm salonlar aynı büyüklükte olup yaklaşık 130 m² lik alanlara sahiptirler. Çocuk kütüphanesi dışındaki salonlar tekdüze uzun dikdörtgen masalarla donatılmış ve çocuk kütüphanesi dahil her salonda 120'şer kişilik kapasiteler yaratılmıştır. Kişi başına yaklaşık 1.10 m² alan

düşmektedir. Bir müdür, bir müdür yardımcısı ve 7 memur odasından oluşan yönetim odaları, okuma salonlarına bağlanan ara hole açılmaktadır. Bodrum katta ise cilt atölyesi yer almaktadır.

Yenimahalle ilçe halk kütüphanesinde de aydınlatma (tek bir floresan), akustik, tehlike (yangın merdiveni) gibi problemlere karşı hiçbir önlem alınmamış, sadece yangın problemi için ilkel bir önlemlerle (kum, kova) yetinilmiştir.

5.4.3 Cebeci Halk Kütüphanesi

Ankara'nın Cebeci semtinin Hacettepe'ye çok yakın bir bölgesinde kurulmuştur. Dumlupınar Caddesine dik olarak açılan ara sokaklardan biri olan Eceabat sokağı üzerindedir. Yerleşim yeri açısından konut ağırlıklı bir bölgededir. Kütüphanenin bulunduğu sokak yoğun bir yaya trafiğine maruz değildir.

Cebeci Halk Kütüphanesinde yetişkinlere ve çocuklara kitap ve süreli yayın okuma hizmeti ile ödünç kitap verme hizmeti sağlanmaktadır. Yaklaşık 2000'i çocuk kitabı olmak üzere toplam 18.379 adetlik bir koleksiyona sahiptir. Koleksiyonu oluşturan

kitapların büyük bir çoğunluğu eski basımlıdır. Abone olunmuş süreli yayın 72'dir. Çocuk bölümünde açık, gençlere ve yetişkinlere hizmet veren bölümde kapalı raf sistemi uygulanmaktadır.

Büro gereci olarak sadece bir daktilo makinası kullanılmaktadır. Ayrı bir müdürlük olan kütüphanede 2 yönetici, 1 kütüphaneci (yöneticilerden biri kütüphaneci, biri değildir), 7 memur ve 8 müstahdem hizmet vermektedir.

1987 yılında kütüphaneyi kullanan toplam okuyucu sayısı 49.625 ödünç verme bölümünden ödünç verilen kitap sayısı ise 6.437 dir. Kütüphaneyi kullananların büyük çoğunluğunu ödev yapmak için gelen ilkokul öğrencileri oluşturmaktadır.

Kütüphanenin sokağa yansıyan görünüşü sıradan bir kamu binası görünümündedir. Kütüphane yaya kaldırımındayken dahi güç okunan standart, sıradan bir levha dışında hiçbir işaretle belirlenmemiştir.

Kütüphaneye birkaç basamaktan oluşan bir merdivenle ulaşılmakta, yalnız çocuk kütüphanesine dışarıdan ayrı bir merdivenle inilerek yola göre daha düşük kotta kalan ayrı bir girişle varılmaktadır. Binanın zemin katı girişten itibaren yarım kat yükseltilmiş ve buraya yönetim büroları ile ödünç verme servisi yerleştirilmiştir. Giriş holünden inilen ilk yarım katta çocuk kütüphanesi yer almakta, daha altlarda depo ve kalorifer dairesi bulunmaktadır. Girişe göre bir üst katta genel okuma salonu vardır. Buraya bakan asma kat niteliğindeki alan da süreli yayınlar salonu olarak kullanılmaktadır. Bu salona döner bir merdivenle ulaşılmaktadır.

Yapı betonarme karkasdır. Kaba demir doğramalarla çevrelenmiş olan okuma salonu 4 ve 6 kişilik masalarla tek düze ve tıka basa doldurularak 96 kişilik bir kapasite yaratılmıştır. Okuma salonunda bir hizmet bankosu ve bu masalar dışında hiç bir donatım elemanına yer verilmemiştir. Salonda hakim olan renk gridir. Dış çevreden kaynaklanan toz, gün ışığı, parlaklık ve gürültü gibi etkenlere karşı alınmış bir önlem yoktur. Yapay aydınlatma düzeni de oldukça yetersizdir.

Çocuk bölümünün gerek dışarıdan gerekse içeriden ulaşılabilen giriş holü kalorifer dairesinin servis girişi niteliğindedir.

Çocuklara hizmet veren bu bölümde açık raf sistemi kullanılmaktadır. Bunun yanısıra duvarlar resimlerle donatılmış, ve nispeten çocuk boyutlarına uygun, sevimli mobilyalar kullanılmıştır. Yaklaşık 55 m² lik bir alanda 40 çocuk için oldukça sıkışık bir düzen yaratılmıştır.

Aydınlatma, akustik, tehlike kaçışları gibi önlemlerin problem dahi kabul edilmediği binada sadece ilkel yangın önlemleri (kum, kova) alınmıştır.

V. Bölümün Dip Notları

1. DİE. Genel Nüfus Sayımı; Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 20.10.1985 Ankara.
Ankara, DİE, 1988.
2. Milli Kültür ... y.a.g.e. s.40
3. a.y.
4. DİE. Genel Nüfus ... a.g.e. s.29-30-31-32-33
5. Kültür İstatistikleri 1985. Ankara, DİE, 1986.
s.11
6. Gülay Andaç. Bayındırlık ve İskan Bakanlığının
Proje Elde Atme Yöntemleri ve Organizasyonu. Mimarlık, c.3. 1987. s.43
7. Aktan Okan. Kamu Binaları Üretiminde Tip Proje Uygulaması ve Bir Maliyet Değerlendirmesi,
Mimarlık, c.1, 1976, s.42
8. a.e. s.42-48
9. Berman Kayış. İlk Eğitim Yapılarına Yönelik Donanımların Ergonomik Tasarımı . İç Mekan Donatım Elemanları ve Tasarımı, Tebliğler Hacettepe Üniversitesi, 1987. s.25
10. Inal Uşşaklı. Kamu Yapılarında İç Düzenlenmesi ve Donatımı . İç Mekan Donatım Elemanları ve Tasarımı; Tebliğler. Hacettepe Üniversitesi, 1987. s.55

BÖLÜM 6

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1 Türkiye'deki Halk Kütüphanelerinin İşlevlerine

İlişkin Sonuçlar ve Öneriler

Ülkemizdeki halk kütüphaneleri ya bağımsız birer kütüphane olarak kurulmakta yada kültür merkezleri içinde, birer alt birim olarak oluşturulmaktadır. Kültür merkezleri içinde yer alan halk kütüphanelerinin, adeta bu merkezlere hizmet veren birer kurum kütüphanesi niteliği kazandığı ve halka dönük olarak yapılması gereken hizmetleri tam olarak yerine getiremediği, bu nedenle de gerek kütüphane gerekse öteki kültür hizmetlerinde etkin bir rol oynamadığı görülmektedir.

Bağımsız olarak kurulan halk kütüphanelerinin ise, genellikle kültür etkinliklerine hiç eğilmeyen birer kitap deposu gibi hizmet verdikleri ve çoğunlukla ilk ve orta öğretim öğrencilerine ansiklopedik bilgi sağlayan ve okul ödevlerini yapmalarına yardımcı olan hizmet üniteleri gibi çalıştıkları gözlenmektedir.

Ankara'da incelenen üç halk kütüphanesinden Cebeci Halk ve Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanelerinin projelerinde konferans salonları bulunduğu halde, bunların okuma salonuna veya depoya dönüştürüldükleri, sergi ve benzeri etkinlikler için gerekli mekanlara hiç yer verilmediği görülmektedir. Özellikle tip projelerdeki çözümler kültürel etkinlikler düzenlemeye elverişli olmaktan çok birbirlerinden ayrılmış okuma salonları içinde kullanıcıları izole edecek niteliktedir.

Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesinde ise binanın kültürel etkinliklere daha elverişli bir konuma ve programa sahip olmasına karşılık binanın bir kanadı kreş haline getirilerek işlev dışı bırakılmıştır. Konferans ve toplantı salonu ise binanın en üst katına, ulaşılması en güç yere yerleştirilmiştir.

Sonuç olarak ülkemizdeki halk kütüphanelerinin yüklendikleri işlevler, öncelikle binaların hangi hizmetleri karşılamak üzere yapıldıklarından, ikinci olarak da binaların kullanılma biçimlerinden kolayca anlaşılabilir. .

Halk kütüphanelerimizde temel işlevler çocuklar ve yetişkinler için okuma ve ödünç kitap verme hizmetleriyle sınırlandırılmıştır.

Toplumumuzun eğitsel ve kültürel gelişmesine ciddi katkılarda bulunabilecek en önemli araçlardan biri olan halk kütüphanelerinin işlevlerinin çeşitlendirilmesi ve zenginleştirilmesi gerekmektedir. Halk kütüphanelerine kültür merkezleri içinde yer verilmesi çözüme katkıda bulunmaktan uzaktır. Bu tip yaklaşımlarda genellikle kültür merkezlerinin işlevleri ağırlık kazanmaktadır. Söz konusu işlevler bu merkezlerden yararlanacakları da tanımlanmakta ve çoğunlukla gençlere yönelik kurs hizmetleriyle sınırlı kalabilmektedir.

Bu durumda kütüphaneden yararlanma alışkanlığının yok denecek kadar az olduğu toplumumuzda kütüphaneyi kullanmayı özendirerek etkinlikler en aza indirgenmiştir.

Sorunun çözümü halk kütüphanelerinin birer kültür merkezi gibi organize edilerek işletilebilmesindedir. Ancak bu yaklaşımda kültür merkezlerinin tüm işlevlerinin halk kütüphanelerine

yüklenmesi gibi bir yanlışlıktan kaçınılmalıdır. Halk kütüphanelerinin sağlayacağı hizmetleri iki temel grupta düşünmek ve zenginleştirmek gerekmektedir.

Bunlardan ilki kütüphane materyali ile ilgili çeşitlilik ve zenginliktir. Bu amaçla kitap, süreli yayın ve benzeri materyallerle birlikte harita, reproduksiyon gibi basılı-yazılı materyallerin yanısıra özellikle müzik ağırlıklı gör-işit materyaline ağırlık verilmesi ve bunlardan mümkün olanların satışının sağlanması yararlıdır. Bu grup içinde halkla ilişkilere özel bir önem verilmesi ve bilgi iletişimi konusunda hizmet verebilecek bir bilgibankası gibi çalışmanın sağlanması gerekmektedir.

Halk kütüphanelerine kazandırılması gereken ikinci grup temel işlev ise kültürel hizmetler ve bunların sürekliliğidir. Söz konusu hizmetlerin başında güzel sanatlarla ilgili etkinlikler gelmektedir. Resim, heykel, fotoğraf, el sanatları vb. gibi çalışmaların sergilenmesi, çeşitli sanat dallarında uğraşan her yaşta amatör ve profesyonel sanatçılar için özel sergiler düzenlenmesi ve bu etkinliklere süreklilik kazandırılması başta gelen

amaçlar arasında yer almalıdır.İlgi alanlarına bağlı olarak çocuklar, gençler ve yetişkinler için düzenlenecek toplantılar, konferanslar, seminerler, gösteriler, özel etkinlikler halk kütüphanelerinin sosyo-kültürel işlevleri içine alınmalıdır.

Halk kütüphanelerini kullanacak olanların gerekli kütüphane materyali ile birlikte çeşitli ve zengin kültür etkinliklerine ulaşabilmelerinin yanısıra, kütüphaneyi daha sık ve daha uzun sürelerde kullanmalarına yardımcı olabilecek hizmetlerin de sağlanması gereklidir. Dinlenme-çay ve gerekli hallerde, sınırlı da olsa bir beslenme olanağının yaratılması yararlıdır. Halk kütüphanelerinin işlevlendirilmesi düşünülürken gerek kullanıcılar gerekse kütüphane personeli açısından amaca ulaşmaya yardımcı olabilecek tüm ayrıntılar düşünülmelidir.

6.2 Halk Kütüphanelerinde Yerleşme Yerinin Seçimine

İlişkin Sonuçlar ve Öneriler

Halk kütüphanelerinin kurulmasındaki en belirgin amaçlardan biri bilgiyi halka götürmek, iletişimi gerçekleştirmek, bireylerin toplumsal bir bütün

içinde eğitsel ve kültürel gelişimine yardımcı olmak ve toplumsal yaşama katılımlarını sağlamaktır. Bu nedenle de halk kütüphanelerinin halkın yaşam ve etkinlik alanları içinde yer alması gerekir. Başka bir deyişle halk kütüphanelerinin yerleşme yerlerinin seçimi, kütüphanenin işlevlerini yerine getirebilmesi ve toplumsal görevini tutarlı bir biçimde yapabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Ankara'da incelenen örneklere bakıldığında yerleşme yerinin seçiminde belirli kriterlerin uygulanmadığı görülmektedir. Cebeci Halk Kütüphanesi semtin nispeten kenar bir bölgesinde bir ara sokak üzerinde kurulmuştur. Yakın çevresinde apartman tipi konutlar yer almaktadır. Konut bölgesi içinde yer almasının olumlu olmasına karşılık yerleştirildiği parsel, sokak üzerinde herhangi bir parsel olmaktan öteye bir özellik taşımamaktadır. Sözkonusu sokak ise yoğun bir yaya trafiğine sahip değildir. Binanın yeri kolayca tanımlanabilir bir konumda değildir. Kütüphane ile özel olarak ilgileneceklerin dışındakilerin farkına varabilecekleri bir yerde kurulmamıştır.

Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesi, Yenimahalle'nin önünden geçen ana caddeye göre yerleşme alanının tamamen ters tarafındaki bir sokak üzerindedir. Söz konusu ana cadde (İvedik Caddesi) yoğun bir motorlu taşıt trafiği ile yüklü olup, trafiğin hızı oldukça yüksektir. Bu konumu ile Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesi, hizmet etmesi gereken ilçeden bütünüyle izole edilmiş bir konumdadır. Çocukların bu kütüphaneye tek başlarına gitmeleri güç olduğu kadar tehlikelidir de. Halkın günlük işleri, alış-verişleri sırasında kütüphaneye uğrayarak yararlanmaları olanağı, hemen hemen yok gibidir. Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesi, adeta Yenimahalle halkından çok, yakınındaki bir okula hizmet amacıyla yerleştirilmiş gibidir.

Kızılay'a yakın bir bölgede kurulmuş bulunan Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, üç sokakla sınırlanmış bir imari parsel üzerine yerleştirilmiştir. Çevredeki yoğun motorlu taşıt trafiğine karşılık yaya trafiğinin de çok yoğun olduğu bir alan içindedir. Çevresine egemen olan, varlığı gözardı edilemeyecek bir konumdadır. Bir yandan konut alanlarıyla (Namık Kemal mahallesi) bağıntılı iken bir yandan da işyeri, ticaret ve konut

karışımı bir alana açılmaktadır. Ayrıca çevredeki okullarla da, yaya bağlantısı ve uygun uzaklıklar içinde ilişki kurabilecek bir konumdadır. Bu güçlü bağlantılara karşı kütüphanenin girişlerinin düzenlenişi bağlantıları zayıflatmaktadır. Ancak bu sorun yerleşme yeri ile ilgili olmayıp binanın kütüphaneye dönüştürülmesi sırasında çözümün yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

Halk kütüphanelerinin yerleşme yerlerinin seçimi, bu kütüphanelerin işlevlerini yerine getirebilmeleriyle doğrudan ilişkilidir. Bireylerin kendilerini kütüphaneden yararlanmak zorunda hissetlikleri gelişmiş toplumlarda dahi bu konuya özel bir önem verilmektedir. Kitap okumanın ve bilgi edinmenin zorunlu bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmadığı toplumumuzda ise bu sorun daha da büyük bir önem taşımaktadır .

Ülkemizde kurulacak halk kütüphanelerinin halkın her an varlığını algılayabileceği, tüm etkinliklerden haberdar olacağı, çekinmeden girip çıkabileceği bir konumda olması gereklidir. Halk kütüphanesinin yerleşme yeri, hizmet edeceği kentsel

alanın merkezi bir yerinde seçilmelidir. Bu yerin yaya trafiğinin yoğun olduğu alterler üzerinde, ya da bu alterlerin kesişme noktasında olması tercih edilmelidir.

Nasıl ki halka dönük bir yatırım yapılırken bu yerin halkın ilgisi açısından işlerlik sağlayabilecek bir konumda olması, tutarlılık bakımından, kaçınılmaz ise, bir halk kütüphanesinin de tutarlı bir kültürel yatırıma dönüştürülebilmesi için yer seçiminde gerekli duyarlılık gösterilmelidir.

Ülkemizde halk kütüphanelerinin kurulması için gerekli arsanın sağlanması başlı başına bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Arsa fiyatlarının çok yüksek olması, özellikle gelişmesini tamamlamış kentsel bölgelerin merkezi yerlerinde boş arsa dahi bulunamaması, problemi ağırlaştırmaktadır. Bu tip bölgelerde genellikle yüksek katlı (en az 4-5 katlı) yapılara izin verilirken halk kütüphanesi binalarının nispeten az katlı çözümleri gerektirmesi de problemin bir başka yönünü oluşturmaktadır. Yapı alanı büyük olan bir arsada daha küçük alanlı bir halk kütüphanesi yapılması sonucunda birim yapı alanına düşen arsa maliyeti daha da yüksek bir düzeye ulaşmaktadır.

Ülkemizde kurulacak halk kütüphanelerinin yerleşme yerleri imar planlarının düzenlenmesi sürecinde ele alınmalıdır. İmar planlarıyla ilgili çalışmalarda kentsel yerleşme alanlarının sosyal donanımları çerçevesinde halk kütüphanelerinin önemszenmesi ve kültürel işlevleri de gözönüne alınarak yerlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu yerin belirlenmesinde halk kütüphanesinin toplumun gelişmesinde en önemli rolü oynayacağı, toplumun kültürünü ve geleceğini simgeleyeceği gözönüne alınmalıdır. Bu nedenle, merkezi bir konum içinde, yaya trafiğine maruz kalacak alış-veriş alanları ve çocuk parkı gibi kentsel donanımlarla birarada düşünölmelidir.

Gelişmesini tamamlamış kentsel bölgelerde merkezi konumda boş ve elverişli arsa bulmanın imkansızlığı karşısında, halk kütüphanelerinin kurulması için tek çare yapımı tamamlanmış binalardan yararlanmaktır. Eski, değerli ve bu nedenle de korumaya alınmış yapıların bu amaçla kullanılması, tüm gelişmiş ölkelerde, oldukça yaygındır. Böyle bir olanağın varlığı halinde geçmiş kültürümüzün değerli simgelerini oluşturan binaların halk kütüphanelerine dönüştürölmesi, amaçlanan kültür ortamının

yaratılmasında etkili olmaktadır. Ancak bu binaların halk kütüphanelerine dönüştürülme kararından önce yerlerinin uygunluğu irdelenmelidir.

6.3 Halk Kütüphanelerinde İhtiyaç Programlamasına İlişkin Sonuçlar ve Öneriler

Halk kütüphanesi binalarının amaçları gerçekleştirilmede etkili bir araç olabilecek şekilde projelendirilebilmesi için binanın karşılması gereken tüm ihtiyaçların nicel ve nitel değerler halinde önceden belirlenmesi zorunludur. Söz konusu belirleme bir halk kütüphanesi içinde yer alması öngörülen bir dizi mekanın isimlerini ve alanlarını sıralamaktan ibaret değildir.

Ülkemizdeki uygulamalara bakıldığında genellikle tüm binalarda ilgili ihtiyaçların yalnızca mekan ihtiyacı olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Halk kütüphaneleriyle ilgili örnekler göz önüne alındığında, benzer yaklaşımın bu örneklerde de geçerli olduğu görülebilmektedir. Gerek Cebeci Halk Kütüphanesi gerekse Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesi incelendiğinde her iki bina içinde ciddi ve ayrıntılı bir ihtiyaç programlamasının

yapılmadığı, binaların yalnızca belirli mekanlardan oluşan kaba birer barınak gibi ele alındığı gözlenmektedir. Cebeci ve Yenimahalle örneklerindeki uygulamalarda her iki kütüphanenin de kullanıcılara yalnızca okuma ve ödünç kitap verme hizmetleri sağlamaya çalıştığı görülmektedir. Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesinde okuma salonlarından birinin gerektiğinde iskemlelerin yanyana dizilmesiyle toplantı salonu haline dönüştürüldüğü açıklanmıştır. Ancak bu salonun biçimlendirilişi, doğal aydınlatması ve öteki özellikleri, her iki amaçla kullanılabilecek nitelikte değildir. Örneğin bu salonun bir film ve projeksiyon gösterisi için gereği gibi karartılabilmesi bile başlı başına bir sorundur.

Cebeci Halk Kütüphanesinde çocuk kütüphanesi girişinin konumu, biçimi ve nitelikleri ile süreli yayınlar salonunun, yeri ve ulaşımı, binanın projelendirilmesinden önce ciddi ve kapsamlı bir programlama çalışmasının yapılmadığını göstermektedir. İhtiyaç programının kapsamı gereken konular dikkate alındığında her iki halk kütüphanesinde de (Cebeci Halk Kütüphanesi ve Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesi) çözümü gereken pek çok konunun problem olarak benimsenmediği açıkça görülmektedir.

Özellikle, kullanıcı eylem ve etkinliklerinin son derece sınırlı bir şekilde ele alındığı bu binalarda esneklik sorunu bir ihtiyaç olarak kabul edilmemiştir. Konfora yönelik görsel ihtiyaçlarda gün ışığının sakıncaları dikkate alınmazken, akustikle ilgili problemler yok farzedilmiştir. İklimlendirme (iç hava koşulları) ihtiyacı ise yalnızca kış aylarında ısınma ihtiyacı olarak ele alınmıştır. Son derece önemli olan güvenlik ihtiyaçları da bütünüyle gözardı edilmiştir. Tehlike anında kaçış hiç sağlanmamış, yangından korunma içinse çağımız teknolojisi ile bağdaşmayacak çözümler aranmıştır.

Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesindeki durum daha değişiktir. Burada ihtiyaç programının mevcut bir binaya uygun şekilde yapılması söz konusudur. Başka bir deyişle, ihtiyaç programına uygun bir bina yapma yerine mevcut binaya uygun bir ihtiyaç programlaması ağırlık kazanmaktadır. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi binası incelendiğinde ihtiyaç programının Cebeci ve Yenimahalle örneklerinde olduğundan daha ciddi ve duyarlı şekilde yapıldığı söylenebilmektedir.

Öncelikle sağlanması öngörülen hizmetler halkla ilişkiler açısından da daha çeşitlidir. Ancak binanın farklı bölümlerinde intiyaçlara dönük farklı standartlar kullanıldığı gözlenebilmektedir. (Ana giriş ve çocuk bölümü girişindeki malzeme ve kalite farkı gibi) Bu binanın bir kanadı ise bütünüyle amaç ve program dışında (kreş olarak) kullanılmaktadır. Gerek çocuk kütüphanesinin gerekse toplantı ve etkinlik salonunun binanın üçüncü katına yerleştirilmiş olması temelde bir programlama yanlışlığına dayanmaktadır.

Ülkemiz geliştirmekte olan bir ülkedir. Gelişmesini kısıtlı kaynaklarla sürdürmek zorundadır. Bu nedenle tüm yatırımlarda ekonomi faktörünün dikkate alınması, planlı programlı bir sistem içinde çalışması gereklidir. Ekonomiyi, yatırımın en ucuza maledilmesi şeklinde ele almak, amaca varmayı olanaksız hale getirebilir. Bu nedenle, yatırımları amaca varmayı sağlayabilecek düzeydeki çözümler içinden en ekonomik olanı saptayarak gerçekleştirmek zorunludur. Halk kütüphanelerinin gelişigüzel programlarla gerçekleştirilmesi halinde, amaçlar gerçekleşmeyeceğinden yatırımların tümüyle tutarsızlığa sürüklenmesi söz konusudur.

Halk kütüphanelerimizin ihtiyaç programlamasında öncelikle, uzman bir ekibin görev alması gereklidir. Bu ekip programlamadan sorumlu bir grup ile bu gruba yardımcı danışmanlar grubundan oluşmalıdır. Bu grup standart bir ihtiyaç programı için standart bir süreç hazırlamalıdır. Standart programda, program tip haline gelmektedir. Oysaki programlama sürecinin standartlaştırılması halinde programlamada izlenmesi gereken yol ve dikkate alınması gereken problemler ve ayrıntılar ortaya konmaktadır.

Halk kütüphanelerinin ihtiyaç programlaması için geliştirilecek standart süreç belirli ana ve alt başlıklardan oluşacaktır. Bu başlıklar altında her halk kütüphanesi binası için ayrı ayrı yapılacak programlamada ele alınması gereken problemler yer alacaktır. Bu standart süreç bütün ihtiyaçları en geniş şekilde ortaya koymalıdır. Böylece bir halk kütüphanesi programı hazırlanırken bu ihtiyaçlardan hangilerinin programa dahil edileceğine, hangilerinin ise program dışında bırakılacağına karar verilebilecek ve hiçbir konu atlanmadan ciddi ve kapsamlı bir çalışmanın yapılması sağlanabilecektir. Daha açık bir deyişle, bu standart programlama

süreci, ihtiyaç programının hazırlanmasında bir hatırlatma yada kontrol listesi gibi görev yapacaktır. Önerilen programlama sürecinin ana başlıkları aşağıda belirlenmiştir.

A. AMAÇLAR; Standart programlama sürecinin ilk ana başlığı altında halk kütüphanelerinin kurulmasındaki amaçlar ve beklentiler belirlenecek ve bu amaçlar her kütüphane binası için ayrı ayrı hazırlanacak özel ihtiyaç programlarında gözönüne alınacaktır.

B. EYLEMLER-ETKİNLİKLER; Bu başlık altında yer verilecek eylem ve etkinlikler kullanıcı eylemleri ile personel eylemleri olmak üzere iki alt başlık altında toplanmalıdır. Kullanıcı eylemleri, kendi içinde, ortak eylemler, yetişkinlerin eylemleri, gençlerin eylemleri, çocukların eylemleri, bedensel özürlülerin eylemleri olarak aynı başlıklar halinde sınıflandırılmalıdır. Sözkonusu eylemler (otomobil, park etme, girme, danışma, bekleme, duyuru okuma, sergi izleme, kitap seçme, okuma, müzik, dinlenme, konferans izleme ... vb) şeklinde sıralanmalıdır.

C. KAPASİTELER; Bu ana başlık altında kapasite açısından önem taşıyan her eylem veya etkinlik alanları yerelacaktır. Böylece bir halk kütüphanesi için ihtiyaç programı yapılırken programa dahil edilecek etkinliklerin saptanması ve kapasitelerin seçilmesi mümkün olacaktır.

D. ORGANİZASYON BİÇİMİ; Bu başlık altında kütüphanenin tipi (merkez-şube), çalışma gün ve saatleri ile, raf sisteminin seçimine ilişkin alternatifler (açık, kapalı, kompakt, sergileme vb.) ve yönetim organizasyonuna yönelik alt başlıklar yer almaktadır.

E. ESNEKLİK-BÜYÜME; Bu başlık altında esneklik ve büyüme ile ilgili ihtiyaçlar ve sınırlar için alternatifler belirlenecektir.

F. YAPIM İLKELERİ; Bu başlık altında bina ve tesisat için öngörülen teknik ömür, yapım süresi, yapım teknolojisi, bakım, onarım, temizlemeye yönelik kararların saptanmasına yardımcı olacak alt başlıklar belirlenecektir.

G. DONATIM KOŞULLARI; Bu başlık altında eylem ve etkinlik alanlarında kullanılması gerekli mobilya, araç gereç ve teknik donatımlarla ilgili alternatifler sıralanacaktır.

H. KONFOR KOŞULLARI; Bu başlık altında eylem ve etkinliklerin en rahat, en kolay ve en verimli şekilde yapılmasında etkili olan unsurlar yeracaktır. (Görsel, akustik, iklimsel vb.)

I. GÜVENLİK KOŞULLARI; Bu başlık altında yapı güvenliği ile kullanıcıların, personelin ve kütüphane materyalinin güvenliğine ilişkin olarak gözönüne alınması gereken ihtiyaçlar belirli alt başlıklar altında sıralanacaktır. (Döşemelere gelecek yükler, yanmaya ve titreşime dirençle ilgili veriler, tehlike kaçışları ile ilgili ihtiyaçlar, kaymaya düşmeye karşı önlemler ve malzeme nitelikleri vb.)

J. TEKNİK TESİSAT; Bu başlık altında gerek konfor koşullarının sağlanmasında, gerekse eylemler için gerekli araç ve gereçler için zorunlu olan teknik tesisat ihtiyacı ve seçenekler belirlenecektir. (elektrik, gaz, kalorifer, su, telefon, basınçlı hava vb.)

K. DIŞ ÇEVRE; Bu ana başlık altında kütüphane arsası içinde yer alması gereken servis ulaşımı (gezici kütüphane arabaları, personel kullanıcı arabaları), çöp çıkışları, bahçe düzenlenmesine ilişkin aydınlatma, çöp kutusu, yeşil alanlar vb. ihtiyaçlarla ilgili unsurlar yeracaktır.

Standart programlama süreci ile ilgili bu çerçeveye önerinin alt başlıkları ve bunların da altında yer alacak maddeler halinde ve tüm seçenekleri kapsayacak şekilde düzenlenmesi durumunda her ihtiyaç programının hazırlanmasında önemli bir dayanak olacağı düşünülmektedir. Bu yöntemle, herhangi bir halk kütüphanesi için yapılması gereken ihtiyaç programı çalışmasında büyük bir hız sağlanabilir.

Sözkonusu süreç, zaman içinde yeni ihtiyaçlara ve gerçekleştirilecek halk kütüphanesi binalarındaki değerlendirmelere göre geliştirilmeli ve sürekli bir hizmet haline dönüştürülmelidir.

6.4 Halk Kütüphanelerinin Mekansal Organizasyonuna İlişkin Sonuçlar ve Öneriler

Ülkemizde özellikle halk kütüphanesi olarak programlanıp tasarlanarak gerçekleştirilmiş tip halk kütüphanelerine bakıldığında bunların özel bir kimliğe yada kültürel bir özgünlüğe sahip olmayan, sıradan birer kamu yapısı oldukları görülmektedir. Gelişmiş pek çok ülkede müze ve kütüphane gibi kültürel kurumlar, kentliler için bir röper noktası niteliği taşıırken ülkemizdeki halk kütüphanelerinin farkına dahi varılmayan binalar olması, bunların halk tarafından benimsenmemesinin önemli nedenlerinden biridir.

İncelenen örneklerden Cebeci Halk Kütüphanesi ile Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesi ihtiyaç programlarındaki ve planlarındaki farklılıklara karşın hemen hemen aynı görüşlerle projelendirilmiş ve gerçekleştirilmiştir.

Her iki kütüphanede de mekansal bütünlüğe ve kullanım esnekliğine önem vermeyen bir anlayış egemendir. Bu yaklaşım sonucunda salon veya odalara

bölünmüş statik ham hacımlar meydana gelmiştir. Okuma salonu olarak işlevlendirilmiş hacımların biçimlenişleri, malzemeleri ve mobilyalarına bakıldığında bunların bir kütüphanenin okuma salonları olabileceğini tahmin edebilmek imkansızdır. Cebeci Halk Kütüphanesinde betonarme karkas yapının işlenmemiş, giydirilmemiş kaba çıplaklığı, en çok okuma ve süreli yayınlar salonlarında hissedilmektedir. Kaba demir doğramalarla çevrelenmiş olan okuma salonu masalarla tek düze ve tıka basa doldurulmuştur. Konfor koşullarıyla ilgili en basit ihtiyaçlar dahi karşılanmamıştır.

Cebeci Halk Kütüphanesinde olduğu gibi Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesinde de aydınlatma, akustik, tehlike, yangın gibi problemlere karşı hiçbir çağdaş önlem alınmadığı, hiçbir teknolojik olanağın sağlanmadığı ve nihayet özel bir kültür ortamı yada çevre yaratma konusunda hiçbir endişe duyulmadığı, yalnızca gri renkli bir mozayik döşeme ile sıva ve camdan ibaret, hareketsiz, cansız, kuru hacımlarla yetinildiği görülmektedir.

Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi kütüphane olarak planlanmamış olmasına karşın, özenle tasarlanmış ve gerçekleştirilmiş bir binadır. Bunun doğal sonucu olarak ilgi çeken, farkına varılan, tanınan ve sevilen bir yapıt niteliği kazanmıştır. Kütüphanenin ana girişi ile okuma ve süreli yayınlar salonları, gerek iç mekan organizasyonundaki zenginlik, gerekse malzeme ve mobilya seçimindeki duyarlılık ile olumlu bir etki yaratmaktadır. Kütüphanenin öteki bölümlerinde ise işlevsel bozukluklarla birlikte yapım ve malzeme kaliteleri düşmekte ve iç mekanlardaki bütünlük yok olmaktadır.

Çağımızda yaşam felsefesi ve değer yargıları önemli değişimlere uğramaktadır. Bir yandan teknolojik ilerlemeler hızla toplumların yaşamına katkıda bulunurken bir yandan da eğitim, kültür ve sanata verilen önem ve ağırlıklar artmaktadır. Çağımız bir bakıma yaratıcılık çağıdır. Yeni nesillerin yaratıcı bir kimlikle yetiştirilmeleri için tüm olanaklar kullanılmaktadır. Yaratıcılığın ise, ancak korkulardan, kısıtlamalardan, bağımlılıklardan ve tek düzelikten arınmış ortamlarda yeşerebileceği bilinen bir gerçektir. Bilginin ve

kültürün paylaşılacağı merkezler olarak halk kütüphanelerimizin de çağdaş bir anlayışla ele alınması, çekim gücüne sahip dinamik birer etkinlik merkezleri halinde organize edilmeleri zorunludur.

Ülkemizdeki halk kütüphanesi binalarının ele alınmasında öncelikle tip proje ve tip bina uygulamalarından vazgeçilmesi ve her bina için hizmet vereceği çevrenin fiziksel ve toplumsal verilerine uygun tasarımların yapılması gereklidir. Böylece değişen iklim ve çevre koşullarıyla değişen toplumsal ihtiyaçlara yönelik mekansal organizasyonların yapılabilmesi ve çevredeki mevcut yapılaşmaya değer katabilecek binaların elde edilmesi mümkün olabilir.

Halk kütüphanelerinin mekansal organizasyonu bu konuda uzmanlaşmış, gelişmeleri sürekli izleyen bir ekip tarafından daha önce ortaya çıkmış olması gereken ayrıntılı ihtiyaç programına uygun olarak yapılmalıdır. Bu ekip, uzman bir mimar yönetiminde bir iç mimar, bir statiker, bir makina ve bir elektrik tesisat mühendisinden oluşmalı ve hazırlanacak avan projeler, programlamayı yapan ekiple birlikte irdelendikten sonra uygulama projelerine geçilmelidir.

Ülkemizdeki halk kütüphanelerinin mekansal organizasyonunda, bu binaların toplumumuzun ortak kültürünü ve değer yargılarını simgelemesi gerektiği ön planda tutulmalıdır. Çağımızda ve ülkemizdeki değişimin hızı dikkate alınarak organizasyon olabildiğince esnek ve büyüyebilir bir niteliğe kavuşturulmalıdır. Konferans salonu, grup çalışma ve etkinlikler odası gibi izole edilmesi gereken mekanlar dışındaki iç mekan bütünsel bir anlayışla ve tek bir mekan gibi ele alınmalıdır. Bu mekan içindeki ayrımlar hareketli ve dekoratif elemanlarla, mekan bütünlüğünü bozmayacak şekilde çözümlenmelidir.

Giriş holü kütüphanenin dinamizmini algılamaya elverişli biçim ve büyüklükte olmalı ve ilan panoları, sergi holleri, dinlenme bölümleriyle zenginleştirilmelidir. Bu holde gerekli tüm işaret ve semboller en uygun yerlerde çözümlenerek kütüphanenin kendini kullanıcıya anlatması sağlanmalıdır.

Hizmet bankoları gerçek bir kütüphane hizmeti verebilecek biçim ve boyutlarda, gerek giriş holünü gerekse bütüncül mekanı algılayabilecek şekilde yerleştirilmelidir. Bu alanlar halkla

ilişkilerin kurulabileceği ve işlevini fiziksel olduğu kadar tinsel yönden de yerine getirebilecek bir niteliğe kavuşturulmalıdır.

Okuma salonlarında kesinlikle açık raf sistemi uygulanmalı ve kütüphane materyalleriyle dolu olarak yaşayan dinamik mekanlar yaratılmalıdır. Mekansal organizasyonda mekanın biçimlendirilişi donatım elemanlarıyla birlikte düşünülmeli ve dekorasyonla mekan bütünleştirilmelidir.

İç mekan donatım elemanlarından gerekli olanlarla ilgili standartlar saptanmalıdır. Bu standartlar boyutsal tanımların yanısıra malzeme ve yapım kalitesini de kapsamalı, böylece kalitesiz donatım elemanlarının halk kütüphaneleri içinde yer alması önlenmelidir.

Ödünç verme hizmetlerinin ayrı bir mekan içinde ayrı bir kütüphane gibi işlemesine ve buraya gelenlerin yalnızca bu bölümle ilişki kurarak sınırlı bir hizmet almalarına kesinlikle engel olunmalıdır. Ödünç verme sorunu açık raf sistemi ile hizmet verecek kütüphane düzeni içinde çözümlenmelidir.

Okuma alanlarının gerek işlev gerekse biçim olarak tek düze mobilyalarla donatılması eğiliminden vazgeçilmelidir. Okuma eyleminin kişiye ve amaca bağlı olarak farklı şekillerde yapılmasının gereği gözönünde tutularak tekli ve çoklu oturma düzenindeki masalarla, özel çalışma alanları, rahat koltuk ve kanepeler ile sabit şekillerden oluşacak alternatifler yaratılarak okuyuculara seçme şansı verilmelidir. Oturma grupları kitap-mecmua karıştırma, okuma ve çalışma eylemlerinin gerektireceği ayrımlar dikkate alınarak kitap raflarıyla ayrılmalı ve böylece kitapların ses yalıtımına katkısından da yararlanılmalıdır.

Mekan içindeki gürültü kontrolünün, okuyucuların kesin suskunluğu ile sağlanamayacağının bilincine varılmalı ve özellikle yürüme, sandalye çekme ve kitap taşıma eylemlerinden kaynaklanacak gürültülere karşı esneyebilen, ses yutucu malzemelerle soruna çözüm aranmalıdır. Böylece mekanın soğuk bir çıplaklıktan kurtarılabilceği gözönüne alınmalıdır.

Halk kütüphanelerinde okuma eyleminin rahat bir şekilde yapılabilmesinde gün ışığının fazlaca bir yarar sağlamayacağı, bu nedenle söz konusu mekanlarda elverişli bir düzenleme ile yapay aydınlatmaya birinci derecede önem verilmesi benimsenmelidir. Ancak okuyucuların doğal ışık ve çevreyle görsel ilişki kurmalarının, psikolojik açıdan büyük önem taşıdığı gözönüne alınarak pencere düzenine önem verilmelidir.

Bir halk kütüphanesinde kullanıcılara sunulacak mekansal değerlerin, ancak kaliteli bir hizmet ile bütünleştirildiği takdirde sonuç vereceği bilinmelidir. Bu nedenle kütüphane personeli için organize edilecek çalışma mekanları da aynı anlayış ile ele alınmalıdır.

Tüm iç mekanların da denetim altına alınması gereken iç hava koşulları yalnızca havanın ısıtılması olarak düşünülmemelidir. Gerek kütüphane materyalinin gereği gibi korunabilmesi gerekse kullanıcıların toplu olarak buldukları mekanlarda ortaya çıkabilecek kirlenmeye engel olunabilmesi bakımlarından hava temizliği, havadaki nisbi nem oranı gibi iklimsel faktörlerde gözönüne alınmalıdır.

Gelişmiş pek çok ülkede imar kurallarıyla zorunlu hale getirilmiş olan tehlike çıkışları ve yangın önlemleri konusu halk kütüphaneleri binalarımızda önemle gözönüne alınmalıdır. Halk kütüphaneleri, bilginin ve iletişimin bir odak noktası ve toplumun kültürünü yansıtan bir sembol ise, toplumun teknolojisini de yansıtmak zorundadır. Bu nedenle mekan organizasyonunda ileri teknolojilere olabildiğince yer vermek ve gelecekteki gelişmeler için şimdiden olanaklar sağlamak gerekmektedir.

Sonuç olarak bugün ülkemizde yapılabilen binalar ve kullanılabilen teknolojiler gözönüne alındığında halk kütüphanelerinin mekansal organizasyonlarındaki yetersizliğin imkansızlıklardan kaynaklanmadığı, aksine sorunun yeterince belirlenmemiş ve çözümüne bilimsel-sistematiik biçimde yaklaşılmamış olmasından kaynaklandığı açıktır. Bugünkü teknolojik olanakların hiçbirine sahip olmadığımız geçmiş çağlarda yapıların her ayrıntısını düşünüp özenle işleyerek üreten toplumumuzun bugün ürettiklerinden pek çoğunda bir duyumsamazlığın varlığı açıkça görülmektedir. Toplumumuza sunulabilecek en değerli armağanlardan biri olan halk

kütüphanelerimizin mekansal organizasyon ve işletme açısından çağdaş bir duyarlılıkla ele alınması toplumumuzun eğitsel ve kültürel gelişimine duyarlılığın bir uzantısı olacaktır.

KAYNAKÇA

AKBULUT, Mustafa

- 1980 "Danimarka'da Kütüphane Hizmeti ve Halk Kütüphaneleri."
Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni,
 29 : 205-207

AKTÜRE, Teoman

- 1985 Bina İhtiyaç Programlaması
 Ankara : Tübitak YAE.

ANDAÇ, Gülay

- 1987 "Bayındırlık ve İskan Bakanlığının Proje Elde Etme Yöntemleri ve Organizasyonu."
Mimarlık. 3: 39-46

AYAN, Mesut

- 1979 Konut Alanları Tasarım İlkeleri.
 Ankara : Kent-Koop.

BANHAM, Beyner

- 1977 Theory and Design in the First Machine Age.
 London: The Architectural Press

BARRE, Françoise

- 1984 "Çocuk ve Mekan yada Yitirilmiş Kent."
 (Çev. Murat Güvenç)
Mimarlık. 9: 15-17

BROADBENT, G.

- 1973 Design in Architecture.
London: John Wiley and Sons

CAMPBELL, H.C

- 1988 Halk Kütüphanesi Sistem ve Hizmetlerinin
Geliştirilmesi
(Çev. Bengü Çapar)
Ankara: KTB KYGMd

DAHLGREN, C Anders

- 1987 Designing the Flexible Small Library.
Library Hi-Tech. 5: 78-82

Department of Education and Science Building
Bulletin:60

- 1981 Designing a Medium Sized Public Library
London: HMSO

DIE

- 1988 Genel Nüfus Sayımı; Nüfusun Sosyal ve
Ekonomik Nitelikleri 20.10.1985. Ankara.
Ankara: DIE

EKZ

- 1977 Bibliotheks Möbel. Bibliotheksmaterial
Reutlingen: EKZ

Encyclopedia of Library and Information Science

- 1971 NewYork: Marcell Dekker

ERSOY, Osman

- 1966 Halk Kütüphanelerimiz Üzerine Bir
Araştırma.
Ankara: Güven Matbaası

ERTÜRK, Zafer

- 1977 Kullanıcı Konforu Açısından Boyutsal
Gereksinimlerin Saptanması İçin Bir
Yöntem.
İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi

GALVIN, R H ve M. Van BUREN

- 1963 Halk Kütüphaneleri Binaları.
Ankara: Unesco.

GAYLORD

- 1988 Library Supplies and Furniture.
Syracuse NY: Gaylord Bros.

GRANDJEAN, E

- 1973 Ergonomics of the Home.
London: Taylor and Francis

GÜREL, Sümer

- 1975 Kent Planlamasına Giriş ve Çevre Kavramı
Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi

GÜVENÇ, Bozkurt

- 1976 Sosyal ve Kültürel Değişme
Ankara: Hacettepe Üniversitesi

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

1984 Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Yazım
ve Basım Yönergesi.

Ankara: HÜ

(Ek Yönerge 8.7.1988) (Metin teksirdir)

IFLA Halk Kütüphaneleri Seksiyonu

1987 Halk Kütüphaneleri İçin Hizmet Klavuzu
(Çev. Sevgi Hıslım)

Ankara: KTB

IFLA

1977 Standarts for Public Libraries.

Munich: Verlag Dokumentation

IMAMOĞLU, Vacit

1979 İç Uzamlar İçin Genel Bir Değerlendirme
Ölçeği

Ankara: ODTÜ (Araştırma Raporu No:7)

KAPTAN Saim

1982 Bilimsel Araştırma Teknikleri ve İstatik
Yöntemleri.

Ankara: HÜ

KARASAR, Niyazi

1984 Araştırmalarda Rapor Hazırlama.

Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık

KAYIŞ, Berman

1987 "İlkeğitim Yapılarına Yönelik
Donanımların Ergonomik Tasarımı . "
İç Mekan Donatım Elemanları ve Tasarımı;
Tebliğler
Ankara: HÜ 25-30

KUBAN, Doğan

1973 Mimarlık Kavramları.
İstanbul: İTÜ

Kültür İstatistikleri 1985

1986 Ankara: DİE

Kültür İstatistikleri 1986.

1987 Ankara: DİE

Kütüphane ; Bir Kamu Hizmeti

1981 Ankara ODTÜ Mimarlık Fakültesi
(Metin teksirdir.)

Kütüphane Hizmetinin Bir Kalkınma Aracı Olarak Kentli
Topluma Götürülmesi.

1981 Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi
(Metin teksirdir)

Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma

1988 Komite Toplantıları, 23-25 Şubat 1988
Ankara: KTB KYGMd

LEE FOX, B A Burns ve M Rogers

1987 "Library Buildings ."

Library Journal. 112: 45-50

Library and Information Science Abstracts

1969 London: Library Association.

Library Association Record

1971 London: Library Association. 73,12.

Library Literature

1936 NewYork: The H.W.Wilson Company.

Library Science Abstracts

1950-69 London: Library Association

Library Technology Program. Work Simplification in

Danish Public Libraries.

1969 Chicago : ALA

LUCKER, Kay J

1987 "Adapting Libraries to Current and
Future Needs."

Library Hi-Tech, 5: 85-87

MARKUS, T A

1972 Building Performance Applied Science

London: Publisher Ltd.

MICHAELS, David Leroy

1987 "Technology's Impact on Library Interior
Planning. "

Library Hi-Tech, 5:59-63

Milli Kültür; Atatürk

1988 Ankara: KTB. 63: 40

NEDİMOĞLU, F ve B Bulca

1979 Kentsel Standartlar Derlemesi.
Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi

NOVAK, Gloria

1987a "The Forgiving Building: A Library Building Consultants, Symposium on the Design Construction and Remodeling of Libraries to Support a Hightech."
Library Hi-Tech, 5, 20: 78-75

1987b "Towards a Forgiving Building, Technical Issues Relevant to New and Existing Libraries."
Library Hi-Tech, 5:20, 94-99

OKAN, Aktan

1976 "Kamu Binaları Üretiminde Tip Proje Uygulaması ve Bir Maliyet Değerlendirmesi."
Mimarlık, 1, 76:42-48

Okyanus Ansiklopedik Türkçe Sözlük

1974 (Ed. Pars Tuğlacı)
İstanbul: Pars Yayınevi

ONAT, Esen

1973a Sınai İşletmelerde Fiziksel Planlama Sorunları

Ankara: Türkiye Ticaret Odaları Birliği

1982b Mekansal Düzenin Kuruluşu ve Mimarlıkta Tasarlama Üzerine Kavramsal Bilgiler

Ankara: ADMMA.

SAĞLAMTUNÇ, Tülin

1987 "Halk Kütüphanelerinde Gelişmeler ve Yeni Eğilimler "

Kütüphaneciliğimiz Üzerine Görüşler

Ankara: KTB KYGMd, 26-35

SANOFF, H

1977 Methods of Architectural Programming

Pennsylvania: Dowden Hutchinson and Ross.

ŞENER, Hasan

1979 "Tasarlayıcıya Verilecek Mimari Programların İçerik Sınırlarını İfade Biçimleri ve Endüstrileşmiş Bina Açısından Değerlendirilmesi. "

Bina Programlama Semineri

Ankara: TÜBİTAK, 75-79

TURABIAN, Kate L

1973 A Manual for Writers of Term Papers.
Theses and Dissertation.
Chicago: University of Chicago Press.

Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni.

1952-86 Ankara: TKD

Türk Kütüphaneciliği

1987- Ankara: TKD

Türk Kütüphanecilik Bibliyografyası

1976 Abdullah Savaşçı, Nurten Eke.
Ankara: Güven

Türkiye Bibliyografyası

1935- Ankara: Milli Kütüphane Bibliyografya
Enstitüsü

Türkiye Makaleler Bibliyografyası

1952- Ankara: Milli Kütüphane Bibliyografya
Enstitüsü

THOMPSON, Godfrey

1973 Planning and Design of Library Buildings
London: The Architectural Press.

"Yeni İmar Yasası ve Yönetmelikleri "

1985 TC Resmi Gazete, 18749: 21

UŞŞAKLI, Inal

1987 "Kamu Yapılarında İç Düzenlemesi ve Donatımı."

İç Mekan Donatım Elemanları ve Tasarımı;
Tebliğler.

Ankara: HÜ. 53-59

WHILE, Carl M

1961 Modern Kütüphaneciliğin Esasları

Ankara: Kütüphanecilik Enstitüsü

KÜTÜPHANE BİNASI ANALİZ FORMU

KÜTÜPHANENİN ADI				
KURULUŞ YERİ		KURULUŞ YILI		
HİZMET VERDİĞİ KENT BÖLÜMÜNÜN NÜFUSU				
SAĞLADIĞI HİZMET TÜRLERİ	Okuma	KOLLEKSİYON SAYILARI	Kitap	YILLIK ARTIŞLAR
	Çalışma		Sürelî Yayın	
	Ödünç Verme		Nadir Eser	
	Fotokopi		Müracaat Eseri	
	Sergi		Bibliyografya Eseri	
	Toplantı		Çocuk Kitabı	
	Konferans		Plak	
	Müzik		Müzik Kaseti	
	Video		Video Kaseti	
	Film		Film	
İŞLETME SİSTEMİ	AÇIK SİST.	PERSONEL SAYILARI	YÖNETİCİ	UZM. KÜTÜPHANEGİ
	KAPALI SİST.		MEMUR	MÜSTAHDEM
BİNA VE BÖLÜMLERLE İLGİLİ BİLGİLER	BÖLÜMLER	ALAN M ²	KAPASİTE KİŞİ/SAYI	AÇIKLAMALAR
	Giriş holü			
	Okuma			
	Sürelî Yayınlar			
	Çocuk			
	Nadir Eserler Ok.			
	Müracaat E.Ok.			
	Bibliyografya Ok.			
	Harita Okuma			
	Mikrofilm Okuma			
	Müzik Dinleme			
	Müzik Yayın			
	Kitap Deposu			
	Periyodit "			
	Sergileme			
	Toplantı			
	Özel Aktivite			
	Müdür Od.			
	Aksesyon			
	Kataloglama			
Ciltleme-Onarım				
Mikrofilm Arşivi				
Dinlenme				

FİZİKSEL ÇEVRE DENETİM SİSTEMLERİ		AÇIKLAMALAR			
		ISITMA SİSTEMİ			
AYDINLATMA SİSTEMİ	DOĞAL				
	YAPAY				
HAVALANDIRMA SİSTEMİ					
HAVA TEMİZLEME VE NEM DEN.SİS.					
GÜRÜLTÜ DENETİM SİSTEMİ					
OKUYUCU DENETİM SİSTEMİ					
YANGIN DENETİM SİSTEMİ					
TEHLİKE KAÇIŞ SİSTEMİ					
YAPISAL ÇEVRE SİSTEMİ	YAPIM SİSTEMİ				
	TAŞIYICI SİSTEM				
	ÇATI SİSTEMİ				
	İZOLASYON SİSTEMİ				
	DOĞRAMALAR				
	BİTİRMELER	DUVARLAR			
		DÖŞEMELER			
		TAVANLAR			
	TESİSAT	ELEKTRİK			
		SU			
		SICAK SU			
		GAZ			
		KALORİFER			
		TELEFON			
TELEKS					
KANALİZASYON					
İÇ MEKAN DONATIMI	Okuma Amaçlı mobilya ve düzeni				
	Çalışma amaçlı mobilya ve düzeni				
	Çocuk bölümü mobilya ve düzeni				
	Kitap rafları				
	Taahhüt rafları				
	Duyuru panoları				
	Büro mobilyası ve düzeni				
BÜRO TEKNİK TECHİZAT	Bilgisayar Term.	Daktilo	Fotokopi	Projeksiyon	
	Episkop	Film.Göst.	TV	Video	